

Česká zemědělská univerzita v Praze

Provozně ekonomická fakulta

Katedra ekonomických teorií

Diplomová práce

Komparace ekonomických krizí v současnosti a minulosti a jejich řešení pomocí vybraných fiskálních a monetárních nástrojů

Jan Brůna

© 2011 ČZU v Praze

ZADÁNÍ DIPLOMOVÉ PRÁCE

Jan Brůna

obor Provoz a ekonomika

Vedoucí katedry Vám ve smyslu Studijního a zkušebního řádu ČZU v Praze čl. 17 odst. 2 určuje tuto diplomovou práci:

Název práce: **Komparace ekonomických krizí v současnosti a minulosti a jejich řešení pomocí vybraných fiskálních a monetárních nástrojů**

Osnova diplomové práce:

1. Úvod
2. Cíl práce a metodika
3. Velká hospodářská krize 1929-1933
4. Současná krize 2008 - ?
5. Komparace obou krizí ve vybraných zemích
6. Závěr
7. Seznam použitých zdrojů
8. Přílohy

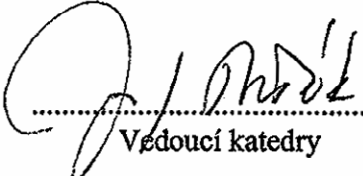
Rozsah hlavní textové části: 60 - 80 stran

Doporučené zdroje:

- HUERTA DE SOTO, Jesús. Peníze, banky a hospodářská krize. Vyd. 1. Praha: ASPI; liberální institut, 2009. 1000 s. ISBN 978-80-7357-411-6.
- KRUGMAN, Paul. Návrat ekonomické krize. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2009. 168 s. ISBN 978-80-7021-984-3.
- LOUŽEK, Marek; TAJOVSKÝ, Ladislav. Velká deprese (sborník textů). Vyd. 1. Praha: Centrum pro ekonomiku a politiku, 2004. 110 s. ISBN 80-86547-38-8 (online: <http://cepin.cz/docs/dokumenty/sbornik35.pdf>)
- MACHÁČEK, Jan. Mistr světa amoleta: průvodce globální krizí a českou politickou krajinou. Vyd. 1. Praha: Respekt Publishing, 2009. 268 s. ISBN 978-80-87331-02-6.
- OLŠOVSKÝ, Rudolf; PRŮCHA, Václav; URBANOVÁ, Zora. Stručné dějiny světového hospodářství. Vyd. 1. Praha: SPN, 1978. 534 s.
- SIRŮČEK, Pavel a kol. Hospodářské dějiny a ekonomická teorie. Vyd. 1. Slaný: Melandrium, 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03.
- TOMEŠ, Zdeněk. Hospodářská politika : 1900-2007. Vyd. 1. Praha: C.H. Beck, 2008. 262 s. ISBN 978-80-7400-002-7.
- VODIČKA, Milan. Den, kdy došly prachy: jak velká krize ve 30. letech změnila životy lidí a na co se máme připravit. Vyd. 1. Praha: Práh, 2009. 247 s. ISBN 978-80-7252-260-6.
- ŽÁK, Milan a kol. Velká ekonomická encyklopedie. Vyd. 2. Praha: Linde Praha, 2002. 888 s. ISBN 80-7201-381-5.
- ŽÍDEK, Libor. Dějiny světového hospodářství. Vyd. 2. rozšířené. Plzeň : Aleš Čeněk, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7380-184-7.

Vedoucí diplomové práce: **Ing. Daniela Spiesová**

Termín odevzdání diplomové práce: duben 2011

Vedoucí katedry

L.S.

Děkan

V Praze dne: 15. 1. 2010

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou diplomovou práci "Komparace ekonomických krizí v současnosti a minulosti a jejich řešení pomocí vybraných fiskálních a monetárních nástrojů" jsem vypracoval samostatně pod vedením vedoucího diplomové práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autor uvedené diplomové práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušil autorská práva třetích osob.

V Praze dne 8. dubna 2011

Poděkování

Rád bych touto cestou poděkovat Ing. Daniele Spiesové za odborné vedení, cenné rady a vstřícnost, kterých se mi dostávalo při vypracování této práce.

Komparace ekonomických krizí v současnosti a minulosti a jejich řešení pomocí vybraných fiskálních a monetárních nástrojů

Comparison of the economic crises of the past and present and their solutions using selected fiscal and monetary instruments

Souhrn

Ekonomická krize je termín, se kterým se nejen odborníci, ale i obecná veřejnost setkávají pravidelně již nějaké to století a budou se s ním setkávat i nadále. Ekonomických krizí jsme tedy zažili již mnoho, některé byly hluboké, jiné zase mírné a jejich řešení rozdílné. Díky tomu můžou ze srovnání dvou velkých krizí vyjít velice zajímavé výsledky. Tato diplomová práce se zabývá ekonomickými krizemi se zaměřením na Velkou hospodářskou krizi ze 30. let minulého století a současnou ekonomickou krizi. Hlavním předmětem práce je jejich srovnání z hlediska jejich průběhu a řešení, jelikož obě krize jsou jedna s druhou často srovnávány. Rozdíly v průběhu krizí jsou analyzovány pomocí pěti ukazatelů, na které hospodářský cyklus významně působí: národní důchod, průmyslová výroba, zahraniční obchod, míra nezaměstnanosti a míra inflace. Rozdíly v řešení krizí byly ilustrovány pomocí ukazatelů deficitů státních rozpočtů a diskontní úrokové míry, které patří mezi základní ukazatele aktivity fiskální i monetární politiky. Celkové srovnání je rozšířeno o vlastní poznatky a zhodnocení daných krizí a o vlastní připomínky k jejich řešení.

Summary

Economic crisis is a term, which not only professionals, but also general public regularly have met with for a several centuries and they will continue to meet with them. So we have already been experienced many economic crises. Some of them were deep, another mild and their solution were different too. This allows a comparison of two great crises produce very interesting results. This diploma thesis is concerned with economic crises, focusing on The Great Depression of 30s of the last century and the current economic crisis. The main subject of this work is to compare them in terms of their progress and solutions, because they are often compare to each other. Differences in the progress of crises are analyzed using five indicators, which are very sensitive to economic cycles: national account, industrial production, external trade, unemployment and inflation. Differences of the solution of crises were illustrated by these indicators: fiscal deficit and deposit facility rate, which belong to a primary indicators of fiscal and monetary activities of economic policy. The overall comparison is extended by my own pieces of knowledge and assessment of these crises and my own comments on their solutions.

Klíčová slova: krize, národní důchod, průmyslová produkce, zahraniční obchod, nezaměstnanost, inflace, deficit státního rozpočtu, diskontní úroková míra, hospodářská politika

Keywords: crisis, national account, industrial production, external trade, unemployment, inflation, fiscal deficit, deposit facility rate, economic policy.

Obsah

1. Úvod.....	12
2. Cíl a metodika.....	13
2.1. Cíl.....	13
2.2. Metodika.....	13
3. Velká hospodářská krize 1929-1933.....	16
3.1. Předkrizová situace.....	16
3.1.1. Období vysokého růstu.....	16
3.1.2. Odvrácená strana růstu.....	17
3.2. Průběh krize.....	18
3.2.1. Období konjunkturního přelomu.....	19
3.2.2. Druhé období krize.....	20
3.2.3. Období úvěrové a měnové krize.....	22
3.2.4. Pokrizové oživení.....	25
4. Současná krize 2008-?.....	26
4.1. Poválečný vývoj světového hospodářství.....	26
4.2. Předkrizová situace v USA.....	28
4.3. Průběh samotné krize.....	28
4.3.1. Hypoteční krize.....	29
4.3.2. Finanční krize.....	30
4.3.3. Ekonomická krize.....	33
5. Komparace obou krizí ve vybraných zemích.....	38
5.1. Spojené státy americké.....	38
5.1.1. Národní důchod.....	39
5.1.2. Průmyslová produkce.....	40
5.1.3. Zahraniční obchod.....	42
5.1.4. Nezaměstnanost.....	43
5.1.5. Inflace.....	44
5.1.6. Fiskální politika.....	45
5.1.7. Diskontní sazba.....	48
5.1.8. Shrnutí.....	49
5.2. Německo.....	49
5.2.1. Národní důchod.....	50
5.2.2. Průmyslová produkce.....	51
5.2.3. Zahraniční obchod.....	52
5.2.4. Nezaměstnanost.....	53
5.2.5. Inflace.....	54
5.2.6. Fiskální politika.....	55
5.2.7. Diskontní sazba.....	57
5.2.8. Shrnutí.....	57
5.3. Francie.....	58
5.3.1. Národní důchod.....	58
5.3.2. Průmyslová produkce.....	59
5.3.3. Zahraniční obchod.....	60
5.3.4. Nezaměstnanost.....	61
5.3.5. Inflace.....	63
5.3.6. Fiskální politika.....	63
5.3.7. Diskontní sazba.....	65

5.3.8.	Shrnutí.....	66
5.4.	Spojené království.....	66
5.4.1.	Národní důchod.....	67
5.4.2.	Průmyslová produkce	68
5.4.3.	Zahraniční obchod	68
5.4.4.	Nezaměstnanost	69
5.4.5.	Inflace	70
5.4.6.	Fiskální politika	71
5.4.7.	Úroková sazba.....	72
5.4.8.	Shrnutí.....	73
5.5.	Česká (Československá) republika (ČR)	74
5.5.1.	Národní důchod.....	74
5.5.2.	Průmyslová produkce	75
5.5.3.	Zahraniční obchod	76
5.5.4.	Nezaměstnanost	78
5.5.5.	Inflace	79
5.5.6.	Fiskální politika	80
5.5.7.	Diskontní sazba.....	81
5.5.8.	Shrnutí.....	82
5.6.	Vlastní výsledky práce.....	82
6.	Závěr	86
7.	Seznam použitých zdrojů.....	88
8.	Přílohy.....	92
	Příloha č. 1	92
	Příloha č. 2	94
	Příloha č. 3	96
	Příloha č. 4	99
	Příloha č. 5	100
	Příloha č. 6	102
	Příloha č. 7	104
	Příloha č. 8	105

Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Celkový přehled rozdílů mezi oběma krizemi	83
Tabulka č. 2 – Meziroční změna národního důchodu 1926-1936	92
Tabulka č. 3 – Meziroční změna HDP 2004-2012	92
Tabulka č. 4 – Národní důchod 1925 - 1936	93
Tabulka č. 5 – Meziroční změna průmyslové výroby 1926-1936	94
Tabulka č. 6 – Meziroční změna průmyslové výroby 2004-2009	94
Tabulka č. 7 – Index průmyslové výroby 1925-1936	95
Tabulka č. 8 – Index průmyslové výroby 2003-2009	95
Tabulka č. 9 – Meziroční změna vývozu 1926-1936	96
Tabulka č. 10 – Meziroční změna dovozu 1926-1936	96
Tabulka č. 11 – Meziroční změna vývozu 2004-2012	97
Tabulka č. 12 – Meziroční změna dovozu 2004-2012	97
Tabulka č. 13 – Vývoz a dovoz 1925-1936	98
Tabulka č. 14 – Index vývozu 2003-2009	98
Tabulka č. 15 – Index dovozu 2003-2009	98
Tabulka č. 16 – Míra nezaměstnanosti 1926-1936	99
Tabulka č. 17 – Míra nezaměstnanosti 2004-2012	99
Tabulka č. 18 – Míra inflace 1926-1936	100
Tabulka č. 19 – Míra inflace 2004-2012	100
Tabulka č. 20 – Index životních nákladů 1925-1936	101
Tabulka č. 21 – Harmonizovaný index spotřebitelských cen 2003-2010	101
Tabulka č. 22 – Deficity státního rozpočtu v % národního důchodu 1926-1936	102
Tabulka č. 23 – Deficity státního rozpočtu v % HDP 2004-2012	102
Tabulka č. 24 – Státní rozpočty 1926-1936	103
Tabulka č. 25 – Diskontní sazba centrálních bank 1926-1936	104
Tabulka č. 26 – Diskontní sazba centrálních bank 2004-2011	104

Seznam grafů

Graf č. 1 – Národní důchod USA	40
Graf č. 2 – Průmyslová výroba USA	41
Graf č. 3 – Vývoz a dovoz USA	42
Graf č. 4 – Nezaměstnanost v USA	43
Graf č. 5 – Inflace v USA	44
Graf č. 6 – Deficit státního rozpočtu USA.....	48
Graf č. 7 – Diskontní sazba FEDu	48
Graf č. 8 – Národní důchod Německa	50
Graf č. 9 – Průmyslová výroba Německa	51
Graf č. 10 – Vývoz a dovoz Německa	52
Graf č. 11 – Nezaměstnanost v Německu.....	53
Graf č. 12 – Inflace v Německu	54
Graf č. 13 – Deficit státního rozpočtu Německa	55
Graf č. 14 – Diskontní sazba německé centrální banky.....	57
Graf č. 15 – Národní důchod Francie	59
Graf č. 16 – Průmyslová výroba Francie	60
Graf č. 17 – Vývoz a dovoz Francie	61
Graf č. 18 – Nezaměstnanost ve Francii	62
Graf č. 19 – Počet nezaměstnaných ve Francii 1926-1936.....	62
Graf č. 20 – Inflace ve Francii	63
Graf č. 21 – Deficit státního rozpočtu Francie 1926-1936	63
Graf č. 22 – Deficit státního rozpočtu Francie 2004-2012	63
Graf č. 23 – Diskontní sazba francouzské centrální banky.....	65
Graf č. 24 – Národní důchod Spojeného království.....	67
Graf č. 25 – Průmyslová výroba Spojeného království	68
Graf č. 26 – Vývoz a dovoz Spojeného království	69
Graf č. 27 – Nezaměstnanost ve Spojeném království	70
Graf č. 28 – Inflace ve Spojeném království	70
Graf č. 29 – Deficit státního rozpočtu Spojeného království.....	72
Graf č. 30 – Úroková sazba centrální banky Spojeného království.....	73
Graf č. 31 – Národní důchod ČR	75
Graf č. 32 – Průmyslová výroba ČR.....	76
Graf č. 33 – Vývoz a dovoz ČR.....	77
Graf č. 34 – Nezaměstnanost v ČR.....	78
Graf č. 35 – Inflace v ČR	79
Graf č. 36 – Deficit státního rozpočtu ČR	80
Graf č. 37 – Diskontní sazba české centrální banky	81
Graf č. 38 – Vývoz USA.....	105
Graf č. 39 – Důvoz USA.....	105
Graf č. 40 – Vývoz Německa.....	105
Graf č. 41 – Důvoz Německa.....	106
Graf č. 42 – Vývoz Francie.....	106
Graf č. 43 – Důvoz Francie.....	106
Graf č. 44 – Vývoz Spojeného království.....	107
Graf č. 45 – Důvoz Spojeného království.....	107
Graf č. 46 – Vývoz ČR	107
Graf č. 47 – Důvoz ČR	108

1. Úvod

Ekonomická krize je v současné době často skloňovaným slovním spojením. Není však od věci osvětlit, co to krize vlastně je. Lepším termínem pro krizi je v tomto kontextu spíše slovo deprese. Kromě toho se používá i slovo recese, které představuje krizi s mírnějším průběhem, zatímco deprese se označuje již hluboká krize. Žák (1999, s. 171) definuje deprese jako „*Jednu z fází hospodářského cyklu. Názory na její přesné vymezení a zejména na oddělení od fáze recese se liší u jednotlivých autorů velmi významně. V zásadě jde o fázi prudkého poklesu základních makroekonomických agregátů, charakterizujících výkonnost ekonomiky. Z hlediska statistického je za recesi považováno období charakterizované poklesem HDP alespoň ve dvou po sobě jdoucích čtvrtletích. Bez ohledu na sporné vymezení deprese a recese je takové období charakteristické stagnací, či poklesem produktu, vysokou mírou nezaměstnanosti, faktickou vysokou četností úpadků firem při nízké míře podnikatelských aktivit, projevujících se zejména poklesem aktivit investičních.*“

Za celou ekonomickou historii se odehrálo těchto recesí či depresí již mnoho, z různých příčin, s různým průběhem a různými důsledky. Se slovem deprese je nejčastěji spojována tzv. Velká deprese, která byla nejhorší ekonomickou krizí v dějinách lidstva, a o které se obecně uvádí, že probíhala v letech 1929-1933. Je třeba si však pamatovat, že tato doba je pouze orientační a v každé zemi probíhala jinak. Například ve Francii tato krize začala později, zato trvala téměř až do druhé světové války. Jednalo se o krizi s ohromným propadem výroby, zejména průmyslové, s obrovským nárůstem nezaměstnanosti a snížením národního produktu a trvalo mnoho let, než se hospodářství zemí dostalo na předkrizovou úroveň.

Od této krize uběhlo již přes 70 let a za tu dobu se objevily i krize další, první hned v letech 1937-1938, žádná však od té doby neotřásla světovým hospodářstvím jako ta současná, jejíž první známky se začali projevovat na přelomu let 2007 a 2008, která je označována právě za nejhorší ekonomickou krizi od Velké deprese ze 30. let. 20. století.

Současná situace je však v mnohém odlišná od té ze 30. let. Hlavní rozdíl je zejména v tom, že Velká deprese byla hlavní příčinou alespoň dočasného přechodu od liberální hospodářské politiky k intervencionistické, která od té doby prošla velkým vývojem a je při řešení současné krize od počátku využívána, ať už se jedná o používání nástrojů fiskálních či monetárních.

2. Cíl a metodika

2.1. Cíl

Na začátku současné krize jsme často slyšali výroky a názory, že se jedná o krizi srovnatelnou s Velkou hospodářských krizí ze 30. let 20. století. Žádný z autorů těchto mínění však nepřišel se skutečným důkazem. Důvodem vzniku této práce je tedy ověřit pravdivost těchto soudů.

Primárním cílem práce je tedy zjistit rozdíly a podobnosti u obou krizí z hlediska jejich příčin, průběhu, dopadů a v konečné řadě i způsobech jejich řešení ve vybraných zemích. Sekundárním cílem je zhodnotit vliv Velké deprese na řešení krize současné a účinnost vybraných nástrojů řešení.

2.2. Metodika

Literární rešerše je tvořena dvěma samostatnými kapitolami, kapitolou 3 a 4. Prvním krokem pro vypracování bylo získání dostatečného množství relevantních zdrojů, a to zejména tištěných publikacích zabývajících se světovými hospodářskými dějinami.

Třetí kapitola se zabývá Velkou hospodářskou krizí jako celkem. Popisuje předkrizovou situaci, její průběh a nakonec její překonání. Samotná krize je rozvržena na čtyři etapy podle rozdělení Adolfa Sturmthala, jehož kniha se stala hlavním zdrojem informací k této části.

Ve čtvrté kapitole je nejdříve rozebrán vývoj světového hospodářství od Velké hospodářské krize k té současné se zaměřením na krize, které v tomto období proběhly. Poté je přiblížena předkrizová situace USA, kde došlo k jejímu vzniku a kde leží hlavní důvody jejího vzniku. Následný popis samotné krize je opět rozdělen a to na období americké hypoteční krize, období celosvětové finanční krize a na ní navazující období krize ekonomické.

Praktická část je zařazena do kapitoly 5. Pro její potřeby bylo vybráno pět zemí, na nichž byla provedeno srovnání obou krizí z hlediska sedmi ukazatelů. Mezi tyto ukazatele patří: národní důchod, průmyslová produkce, zahraniční obchod, nezaměstnanost, inflace, deficit státního rozpočtu a diskontní úroková sazba. Prvních pět bylo zvoleno z toho důvodu, že jasně zobrazují průběh krize, neboli krize je nejvíce ovlivňuje. Zbývající dva byly vybrány, aby ukazovali snahu o řešení krize. Deficity státního

rozpočtu vykazují snahu vlády řešit krizi pomocí fiskálních nástrojů, zejména vládních výdajů. Diskontní sazba ilustruje snahu centrálních bank podpořit podnikatelskou aktivitu. Jedním z důvodů výběru těchto sedmi ukazatelů je také velice omezená dostupnost dat ze 30. let minulého století.

Zeměmi, na kterých jsou prokazovány rozdíly v krizích jsou: Spojené státy americké, Německo, Francie, Spojené království a Česká (Československá) republika. Spojené státy americké byly vybrány z několika důvodů, zaprvé jde o zemi, ve které krize vznikly a rozšířily se do celého světa, zadruhé se jedná o vedoucí světovou ekonomiku a zatřetí se jedná o ekonomiku, která byla oběma krizemi silně zasažena. Německo je v současné době vedoucí evropskou ekonomikou a zároveň používá evropskou měnu, proto by bylo škoda ho vynechat. Francie a Spojené království také patří mezi největší evropské ekonomiky. Kromě toho je zajímavé sledovat jejich různé vývoje a různé předkrizové situace, ve kterých se obě tyto země před Velkou hospodářskou zemí nacházely, a krizový průběh byl u obou odlišný od ostatních zemí. Francie je navíc druhým zástupcem eurozóny. Česká (Československá) republika byla zvolena hlavně z toho důvodu, že je nám samozřejmě nejbližší, předkrizová situace a průběh krize byl ve 30. letech také zásadně odlišný od ostatních. Jako jediná také nepředstavuje zástupce nejvyspělejších zemí a největších světových ekonomik.

Statistická data byla získávána jak z tištěných publikací, tak internetových zdrojů. Většina údajů pro Velkou hospodářskou krizi byla čerpána z knih historických statistik od Brian R. Mitchella. Pro současnou krizi byly datovými zdroji hlavně internetové stránky Eurostatu, Organizace pro hospodářskou spolupráci a rozvoj (OECD) a Českého statistického úřadu. Jelikož absolutní hodnoty sledovaných ukazatelů nabyli v průběhu let podstatně vyšších rozdílů, byla většina z nich přepočítána na meziroční změny v procentech, aby bylo možné provést jejich srovnání. Data národních důchodů ze 30. let byla přepočtena na meziroční změny z absolutních čísel jednotlivých zemí. Navíc ve 30. letech se ještě plně nepoužíval hrubý domácí produkt jako takový, ale trochu odlišné ukazatele. U Německa a Francie se jedná o čistý národní produkt, u USA a Spojeného království zase o hrubý národní produkt. Jenom data Československé republiky jsou uváděny ve formě hrubého domácího produktu. Také tento problém byl vyřešen přepočtem na meziroční změny. Průmyslová produkce musela být přepočítána z indexu na meziroční změnu v případě obou krizí. Vývoz a dovoz ze 30. let byl přepočítáván z absolutních údajů, data ze současnosti z indexů. Míra nezaměstnanosti u Československa byla

vypočítána na základě absolutních údajů uchazečů o práci a celkového počtu zaměstnaných lidí. U Francie je z důvodu nedostupnosti zdrojů použita míra nezaměstnanosti v průmyslu a navíc pro ilustraci přidán ukazatel absolutního počtu nezaměstnaných. Míra inflace byla s výjimkou USA, u nichž data byla k dispozici přímo, vypočítávána z indexů. V případě současné krize šlo o harmonizované indexy spotřebitelských cen, v případě Velké deprese o indexy životních nákladů. Deficity státního rozpočtu jsou uváděny v procentech národního důchodu, resp. HDP. V případě Velké deprese bylo nutno nejdříve na základě příjmů a výdajů vypočítat bilanci státního rozpočtu a z výsledku vypočítat procento deficitu na národním důchodu. U Francie tento výpočet nemohl být proveden z důvodu použití různých měnových jednotek u státního rozpočtu a národního důchodu, a proto bylo využito absolutních údajů. Jako úrokové míry byla použity dnešní diskontní sazby a tehdejší eskontní sazby centrálních bank.

Aby bylo srovnání krizí co nejjasnější, bylo u všech ukazatelů využito grafů, v nichž byly zobrazeny obě krize najednou. U ukazatelů vyjádřených v meziročních změnách, nebo ročních výsledcích byly použity sloupcové grafy. Jde o národní důchod, průmyslovou výrobu, zahraniční obchod a deficity státního rozpočtu. Pro větší přehlednost byly grafy pro zahraniční obchod v přílohách rozděleny na vývoz a dovoz. U kontinuálních ukazatelů byly použity naopak grafy spojnicové, tzn. u míry nezaměstnanosti, míry inflace a diskontní úrokové míry.

Jako klíčové roky byly zvoleny 1929 a 2007, tzn. roky, kdy se americký trh začal dostávat do problémů. Tyto roky představují spojovací článek obou časových řad, a tak dochází k porovnávání reálných výsledků let 1926 a 2004, 1927 a 2005, 1928 a 2006, 1929 a 2007, atd. Údaje pro rok 2010 jsou v mnoha případech stále ještě jen odhady Evropské komise z podzimu roku 2009. V letech 2011 a 2012 se jedná o předpovědi EK. Časová řada současné krize se tedy týká let 2004-2012. Časová řada Velké hospodářské krize se týká let 1926-1936, což znamená, že je o dva roky delší. To je z toho důvodu, že Velká hospodářská krize trvala ve Francii a Československu delší dobu, než jinde. Roky 1935 a 1936 tak stojí samostatně a nemají srovnání se současnou krizí. Z důvodu nedostupnosti zdrojů musela být u Velké hospodářské krize zkrácena časová řada Německa u deficitu státního rozpočtu a u Československa u nezaměstnanosti. Praktická část je rozdělena do šesti podkapitol. V prvních pěti je v každé rozebírána jedna ze zemí pomocí vybraných ukazatelů. Šestá podkapitola tvoří prostor pro interpretaci vlastních výsledků práce.

Mezi použité metody patří popis, srovnání a zhodnocení.

3. Velká hospodářská krize 1929-1933

Velká hospodářská krize vstoupila do dějin jako nejhorší hospodářská krize kapitalismu. Za její začátek se všeobecně považuje rok 1929, avšak lze říci, že to byl rok, kdy krize udeřila naplno, jelikož první příznaky krize se začali projevovat již před tímto rokem, a proto je vhodné se nejdříve blíže zabírat světovou hospodářskou situací před jejím zjevným vypuknutím.

3.1. Předkrizová situace

Celá krize úzce souvisí s celým meziválečným obdobím. Po první světové válce se všechny postižené země pustily do obnovy své země a celého svého hospodářství. Zatímco válka oslabila postavení Evropy ve světovém hospodářství, Spojené státy americké zabíraly trhy uvolněné Evropou, ať už doma či v zahraničí, měly velice kladnou obchodní bilanci a až na deflační krizi v letech 1920-1921 zažívaly velice úspěšné období. Naproti tomu Evropa dosáhla své předválečné úrovně výroby až v roce 1925. Celkově však bylo období mezi koncem první světové války a rokem 1929 považováno za úspěšné. (Rondo, 1996; Žídek, 2009)

3.1.1. Období vysokého růstu

Do roku 1925 vzrostl podíl na světovém obchodu na úkor Evropy nejen v USA, ale i v Oceánii, Asii, celé Severní a Jižní Americe i Africe. Dalším problémem pro Evropu bylo, že její důležití předváleční obchodní partneři, včetně USA, Číny, Japonska, Indie, či Austrálie, si vytvořily nové „neevropské“ obchodní styky a měli pramalou potřebu se ke starým partnerům v Evropě vracet. To jsou hlavní důvody toho, že Evropa po světovém konfliktu přišla o velký podíl na světovém obchodu. (Sturmthal, 1938)

Velkým celosvětovým problémem v těchto letech byly i směnné kurzy. Země se snažily co nejrychleji navrátit do předválečného stavu, čili usilovali o znovunastolení zlatého standardu. To v sobě neslo otázku v jaké paritě měnu ke zlatu připoutat, jelikož růst cenových hladin nebyl během války stejný. I tento problém byl nakonec překonán a návrat se uskutečnil, i když už se nejednalo o čistý zlatý standard, ale o tzv. zlatý devizový standard. Některé země, jako Velká Británie či Švýcarsko, se vrátily k původním paritám, ale většina ostatních svoji měnu devalvovaly a to včetně

Francie, která však díky tomu, například na rozdíl od Velké Británie, dosahovala velice dobrých hospodářských výsledků. (Žídek, 2009)

K obratu ve prospěch Evropy došlo v již zmíněném roce 1925, od něhož do roku 1929 začíná nejúspěšnější období těchto let. Od roku 1925 rostla výroba surovin o 2,6 % ročně a světový obchod o 4,4 % ročně. (Sturmthal, 1938) V konečném důsledku šlo o zvýšení mezi lety 1925 a 1929 o 11 % u produkce potravin a surovin, 26 % zvýšení produkce výrobků a objem světového obchodu vzrostl o 19 %. (Žídek, 2009) Průmyslová výroba se zvýšila od roku 1923 do roku 1929 o 23,5 % a produktivita práce o 14 %. (Smiley, 2009)

Od roku 1925 tedy probíhá vysoká konjunktura, během níž docházelo ke zvýšenému využívání mechanizace a zvyšování produktivity práce, což vedlo k obrovskému rozvoji nových odvětví, vzrůstu investic, výroby spotřebního zboží, kapitálových statků a statků dlouhodobé spotřeby. Smiley (2009) uvádí jako důležité technologické inovace např. elektřinu, která se stala základem pro mnoho nových výrobků a služeb, jako lednice, žehličky, atd. Dalším uváděným příkladem jsou montážní linky, díky kterým se výroba Fordu modelu T zvedla z předválečné hodnoty 248000 ročně na 1,8 mil. kusů v polovině 20. let.

Dobré časy nezažívaly pouze firmy, ale i samotní lidé, kteří se dostávali na životní úroveň, kterou nikdy předtím nezažili. HDP na hlavu se zvýšil v letech 1923-1929 o 12,6 % a ve stejném období se zvýšil průměrný roční výdělek pracovníků o 15,7 %. (Smiley, 2009)

3.1.2. Odvrácená strana růstu

Sturmthal (1938) dále jasně poukazuje na to, že vysoká konjunktura té doby vypadala velice dobře, ale měla několik nenápadných šrámů, jež představovaly předzvěst následující krize.

Jako jeden z hlavních příkladů uvádí hromadění zásob a poruchy rovnováhy způsobené monopolistickou kontrolou u některých surovin, kdy tato kontrola se soustředila pouze na trh a nikoliv na výrobu, čímž byly udržovány ceny na trhu, ale nikoliv objem výroby, což vedlo k tomu, že se stále za těchto cen zvyšovalo množství výroby, ale spotřeba zůstávala při daných udržovaných cenách konstantní, než by tomu bylo v případě poklesu těchto cen. Příkladem těchto případů může být třeba kaučuk, měď, dusík či uhlí, ale také produkty vycházející z textilního, ocelářského a železářského

průmyslu. Takové hromadění zásob bylo způsobeno hlavně snahou válkou postižených zemí se co nejrychleji vrátit na předválečnou úroveň výroby i přesto, že ve světovém hospodářství došlo během války i po ní k výrazným změnám. Druhou příčinou byl technologický pokrok. Zejména neutrální a zámořské země silně rozvinuly svoje hospodářství, hlavně průmysl, a zvýšily svou výrobu, a proto zákonitě po návratu Evropy na předválečnou úroveň začalo docházet k přebytku nabídky nad poptávkou.(Sturmthal, 1938)

Zemědělství bylo odvětvím, které k problému hromadění zásob přispívalo nejvíce. Agrární sektor sice ihned po válce zažíval rozkvět, avšak na rozdíl od průmyslu, jehož růst kolem roku 1925 vrcholil, se v obilnářství začaly objevovat první známky tzv. agrární krize. Její hlavní příčiny Sturmthal (1938) spatřuje v dezorganizaci světového zemědělství po válce a přílišném vývoji techniky, ať už se jednalo o vývoj technologický, či přírodovědecký. Evropa se co nejrychleji snažila dostat na svoji předválečnou úroveň produkce, což se jí brzo podařilo, avšak zejména zámořské země jako USA, Austrálie, či Kanada výrazně zvětšily své osevní plochy a začalo tak docházet k nadměrné světové produkci. Jako první se krize začala projevovat na pšenici a posléze i na dalších obilovinách a plodinách. Vzrůstající výroba samozřejmě vedla ke konkurenčním bojům a evropští farmáři se začali dožadovat zvýšené celní ochrany, která však nastupující krizi ještě více zостřila.

Ačkoliv tedy toto období bylo považováno za vrchol všeobecného rozkvětu, předchozí řádky nás utvrzují v tom, že i ve velice hospodářsky úspěšných státech tohoto období existovaly odvětví a obory, které žádnou růžovou situaci neprožívaly. Bohužel nebyly řešeny příčiny problémů těchto odvětví, ale pouze symptomy, a tak došlo k tomu, co nikdo nečekal.

3.2. Průběh krize

Podle Sturmthala (1938) lze krizi rozdělit do čtyř fází. První fází tzv. konjunkturního přelomu, která trvala přibližně do konce roku 1929. Následně dobu mírného vzestupu, v níž si již všichni mysleli, že nejhorší je za nimi, avšak krize se znovu ozvala, došlo ke zhroucení cen a poklesu výroby jak v surovinových, tak průmyslových zemích. Toto období skončilo v květnu roku 1931 a nastala perioda tzv. úvěrové a měnové krize, jež trvá až do začátku roku 1933. Na jaře roku 1933 přichází ve většině zemí pomalu hospodářský vzestup.

3.2.1. Období konjunkturálního přelomu

V mnoha zdrojích je možné se dočíst, že Velká hospodářská krize začala krachem na newyorské burze, což je však chyba. Tento krach byl vlastně prvním velkým symptomem toho, že krize už nějakou dobu probíhá, jen ji zatím málokdo zaznamenal.

Postupný přelom z vysoké konjunktury lze zaznamenat zejména v druhé polovině roku 1928, kdy začal postupně klesat index stavebních smluv, výroby, zaměstnanosti, či nákladní dopravy na železnicích. Výroba strojínského průmyslu zpomalovala již od začátku roku 1928 a v průmyslu spotřebního zboží stále více nabídka předbíhala poptávku. (Sturmthal, 1938) Výroba automobilů v USA od jara do podzimu klesla o více než třetinu a koncem léta 1929 došlo k zastavení růstu americké ekonomiky. (Rondo, 1996)

Krachu na newyorské burze předcházela ohromná spekulativní vlna. Ještě asi do roku 1928 byl kurz cenných papírů na úrovni, která odpovídala jejich běžným výnosům. To se však poté změnilo a kurzy začaly růst bez ohledu na výnosy. Dochází ke vzrůstu nových kapitálových emisí na více než trojnásobek během let 1927-29, stejně tak dochází k vzrůstu makléřských úvěrů ve stejném období na více než dvojnásobek. Také akciové emise se tomuto vzrůstu nevyhnuły a stouply přibližně na čtyřnásobek. Federální rezervní systém se pokusil tuto spekulativní vlnu zpomalit zvýšením diskontních sazeb na 6 %. Zároveň začaly v létě 1928 američtí investoři a banky snižovat nákupy zahraničních obligací, aby mohly své prostředky investovat pomocí newyorské burzy, což znamenalo snížení vývozu kapitálu z USA a zhoršení situace v dlužnických zemích, které musely začít nahrazovat snížení dovozu kapitálu zvýšeným vývozem. Mnoho osob se středními příjmy bylo zlákáno k nákupu akcií na úvěr. Všichni byli zaslepeni vysokými kurzy na burze, že neviděli zhoršující se situaci v jiných oblastech. (Sturmthal, 1938; Rondo, 1996)

Poté přišel 24. říjen 1929, který vstoupil do dějin jako „černý čtvrtek“, popřípadě v Evropě díky časovému posunu „černý pátek“, kdy došlo na burze k panice a salvě prodeje akcií, které vedly k okamžité ztrátě milionů spekulativních dolarů. Po mírné odmlce přišla další vlna prodeje na tzv. „černé úterý“ 29. října, kurzy opět začaly kvapně klesat a do listopadu klesl index průmyslových akcií přibližně na polovinu. (Rondo, 1996) *„Banky požadovaly urychlené splacení půjček a tím nutily investory, aby na burzu vrhali další své akcie bez ohledu na to, za kolik je prodají. Američané, kteří předtím investovali v Evropě, zastavili nové investice a svá aktiva v Evropě prodávali, aby dostali peníze zpět do Ameriky. V r. 1930 pokračovalo stahování kapitálu z Evropy a to nesnesitelně škrtilo*

celý finanční systém. Finanční trhy se sice stabilizovaly, ale nízké a dále klesající ceny komodit přenášely tlak na další výrobce v Argentině a Austrálii.“ (Rondo, 1996, s. 410)

3.2.2. Druhé období krize

Na přelomu roku 1929 a 1930 došlo k mírnému hospodářskému vzestupu, newyorská burza začala mírně vzkvétat, avšak v druhé polovině roku 1930 došlo k dalšímu zostření krize a na světové hospodářství začaly doléhat další rány. Nejdříve došlo ke zhroucení cen a díky tomu se krize přenesla do surovinových a průmyslových zemí.

První vlna hroucení cen zasáhla hlavně agrární suroviny a produkty. Federální zemědělský výbor zřízený prezidentem Hooverem udržoval ceny zemědělských produktů uměle na vyšší úrovni. Měl oprávnění zakládat společnosti, které budou vykupovat výrobky, když jejich ceny začnou klesat. Tyto nakoupené produkty poté putovaly do skladů. Ceny byly stabilní, a tak zemědělci vesele oseli ještě větší výměru, což však problém ještě prohlubovalo. Sám Federální zemědělský výbor začal produkty vykupovat, aby udržel jejich cenu. Nákupy přebytků nepřidali investorům a ceny začaly ještě více klesat. Po nástupu krize už neměl kongres, čili ani Federální zemědělský výbor, dostatek prostředků pro vykupování a držení takových zásob zemědělských produktů, a tak je začal pouštět na trh. Reakcí na to ceny prudce a výrazně poklesly. (Smiley, 2009)

Průmyslové výrobky na tom nebyly zdaleka tak špatně. Jejich výroba klesla v průběhu krize až o více než 80 %, ceny však pouze o přibližně 20 %, zatímco zemědělská produkce se snížila o pouhých 6 %, ale její výnos o více než 60 %. Z toho vyplývá, že trh nedokázal uchránit ceny agrárních výrobků, zato průmyslových ano. To vychází zejména z toho, že průmyslové výrobky byly výrazně zkartelizovány a ještě posíleny větší celní ochranou uplatňovanou za krize. To částečně také způsobilo neobyčejnou neshodu cenových křivek cen výrobních prostředků a cen spotřebních statků. Pro klasickou cyklickou krizi platí, že ceny výrobních prostředků klesají silněji, než cena spotřebních statků. V této krizi však došlo k naprostému opaku. Mezi další příčiny tohoto jevu lze zařadit to, že na rozdíl od předešlých konjunkturálních cyklů vykazoval za hospodářského vzestupu do roku 1929 průmysl spotřebních statků daleko větší vzestup než průmysl výrobních prostředků, a proto byl také odraz u něho silnější. Tento efekt měl za důsledek nejen roztažení cenový nůžek mezi průmyslovými produkty a jejich surovinami, ale také mezi průmyslovými a zemědělskými výrobky. Státy se snažily co nejvíce uchránit své domácí trhy před poklesem cen na světovém trhu. (Sturmthal, 1938)

Země zaměřující se na produkci surovin byly krizí zasaženy výrazně silněji, než tzv. země průmyslové. Výrazně silněji i proto, že se převážně zároveň jednalo i o země dlužnické. Proto se po pádu burz a následném zhroucení cen agrárních produktů dostaly do nezáviděníhodné pozice. Stahování peněz USA ze zahraničí ve druhé polovině roku 1930 znamenalo úbytek kapitálu, čili zhoršení měnových a úvěrových podmínek těchto zemí, které se musely začít snažit dosahovat kladné obchodní bilance, aby získávaly prostředky pro placení úroků a umořování dluhů. Kolaps cen agrárních produktů je navíc nutil vyrábět s nižšími náklady, aby jejich výrobky byly konkurenceschopné, avšak vyspělými zeměmi se přehnal vlna protekcionismu, která začala přijetím Hawley-Smootova sazebníku v USA, na který podobným způsobem zareagovali i další země. To způsobilo, že surovinové země musely ještě více stlačit výrobní náklady a ceny dolů, což však vedlo k dalším omezením dovozu, čímž se světový obchod dostal do začarovaného kruhu. Surovinové země nakonec nemohly již dále snižovat své náklady a ceny, neměly tedy kam vyvážet a získávat peníze na splácení půjček, které od nich průmyslové země požadovaly. Věřitelské země tedy svými celními omezeními znemožnily dlužnickým zemím splácení dluhů, které zároveň požadovaly.

Pokles cen zapříčinil snahu o snížení výrobních nákladů, které jsou však velice nepružné, což znamenalo zmiňované snížení zisků. Dochází také ke značnému úrokovému zatížení celého hospodářství a průmyslu především. Nepružnost výrobních nákladů souvisela také s politikou ochranných cel, jež zabrzдила pokles cen potravin, díky čemuž klesly velkoobchodní ceny o přibližně 15 % více než náklady na živobytí a tím i než nominální mzdy. Jelikož velkoobchodní ceny podmiňují podnikateli prodejní výtěžek, vede to k tomu, že přicházejí snahy o snižování nominálních mezd. Toto snižování se jako u prvních dostavilo u zemí, jež byly nejvíce zasaženy snížením dovozu kapitálu a zhroucením cen svých výrobků. (Sturmthal, 1938)

Například v USA začaly mzdové náklady firmy snižovat až ve čtvrtém čtvrtletí roku 1930. To proto, že tyto firmy se uvolily vyhovět požadavků prezidenta Hoovera z konce roku 1929. Firmy měly udělat pro udržení zaměstnanosti, co je v jejich silách. Měly snižovat mzdy maximálně tak, jak klesly životní náklady, a jakékoliv snižování zaměstnanosti mělo být rozloženo na všechny pracovníky zkrácením pracovního týdne, aby se zamezilo propouštění. Firmy se snažily tyto požadavky plnit, avšak když se nevyplnila prezidentova slova o přechodné krizi, neměly na výběr. Klesající ceny zvyšovaly reálné mzdové sazby, na což firmy zejména koncem roku odpověděly

propouštěním pracovníků. (Smiley, 2009) Koncem roku 1931 odhadoval mezinárodní úřad práce celosvětový počet nezaměstnaných na 20-25 milionů lidí.

Dané negativní dopady měly poté velký vliv na další vývoj krize, vedly k výraznému smrštění úvěru u bank, které se dostaly do potíží s likviditou, a dovedly svět až do nejhorší etapy krize, etapy úvěrové a měnové krize.

3.2.3. Období úvěrové a měnové krize

V předkrizovém období došlo k ohromnému úvěrovému boomu. Avšak již v druhé polovině roku 1930 dochází k silnému smrštění úvěrů. Nejvíce na to doplatily opět dlužnické země, které, neschopny splácet své závazky, musely přistoupit k devalvaci své měny. První byla Uruguay, následovaly další státy Jižní Ameriky, Austrálie či Nový Zéland, tedy bez výjimky surovinové země. To vše vedlo k tomu, že začalo docházet k likvidaci zahraničních úvěrů v těchto zemích. (Sturmthal, 1938)

Úvěrová a měnová krize se v Evropě kvůli hromadnému stahování zahraničních investic, odlivu bankovních rezerv a minimální šanci získat úvěr ze zahraničí nejdříve ozvala tvrdě v Německu a Rakousku, kde téměř došlo k finančnímu kolapsu. Vše začalo krachem jedné z největších evropských bank, rakouské Kredit-Anstalt. Francouzská Národní banka odmítla této bance pomoci, jelikož Rakousko chtělo své hospodářské problémy řešit vytvořením celní unie s Německem, což však Paříž rázně odmítla, protože Versailleská smlouva takovouto unii výslovně zakazovala. Zvlášť, když se k moci v Německu dostala strana vedená Adolfem Hitlerem. Následné zhroucení Kredit-Anstalt vedl k dalším runům na banky v Rakousku, Německu a Velké Británii. (Stellner, 2006)

Německo se potýkalo s velkými problémy již před událostmi v Rakousku. Německé banky měly nízkou úroveň rezerv, které by mohly vyplatit věřitelům, poněvadž většina jejich aktiv byla v úvěrech, které do Německa plynuly převážně z USA. Volby v Německu zmiňované v minulém odstavci situaci nijak nezlepšily, jelikož většina zahraničních bank odmítala německému hospodářství pomoci. Rakousko jako reakci na krach Kredit-Anstalt a silný odliv zlata a deviz zavedlo kontrolu na směnu cizích měn a zmrazilo vklady v cizích měnách u rakouských bank, a tak se zahraniční investoři obrátili na Německo. Říšská banka pak během 4 týdnů přišla o 250 milionů dolarů zlata a deviz a propad pokračoval. Navíc došlo ke krachu německé Danatbank a to přinášelo další paniku. Po vyhlášení platební neschopnosti Říšská banka uzavřela na dva dny veškeré banky a sanovala je z vládních prostředků. Ve své podstatě to znamenalo jejich zestátnění.

To vše ale vyvolalo jen další paniku. Když se zlaté rezervy dostaly na hranici, která by znamenala odklon od zlatého standardu, Říšská banka zavedla stejná opatření jako Rakousko. Ve své podstatě ale obě země devalvovaly. Problémy se pak přesouvaly do dalších zemí napojených na tento region. Všechny tyto země spojoval jeden cíl, a to udržení vlastní měny. (Smiley, 2009; Stellner, 2006)

Velká Británie ještě před vypuknutím úvěrové krize v Rakousku měla velké problémy se svojí platební bilancí. Poté, co Německo a Rakousko zmrazily zahraniční vklady, se ostatní země obrátily na Británii a začaly směřovat libry ze zlato. To se vyřešilo zvýšením diskontní sazby ze 2,5 na 4,5 %. Klid se však rozplynul ve chvíli, kdy deficit státního rozpočtu Anglie přesáhl 120 milionů, což mezi investory vyvolalo paniku a ti začali stahovat svůj kapitál pryč. Vláda si uvědomila, že je potřeba tento deficit snížit, což se snažila řešit řadou úvěrů, všechny však byly záhy vyčerpány a odliv kapitálu stále pokračoval. To vše pro zachování zlatého standardu, který však po vyčerpání posledního úvěru stejně padl. Devalvace libry přinesla výsledky a po znovuotevření burzy došlo k malému vzestupu anglických průmyslových akcií, zahraniční hodnota libry měřená na kurzu zlatých měn klesla během několika dnů o 25 % a rozpočtová rovnováha byla téměř nastolena. Platební bilance se stala opět aktivní, a tak bylo možné rychle splatit skoro všechny zahraniční půjčky. (Sturmthal, 1938; Smiley, 2009)

Pro většinu zemí znamenala devalvace libry paniku, jelikož očekávaly další hospodářský krach. Situace se však začala klidnit, když se začaly od zlatého standardu odklánět i další země tzv. zlatého bloku jako Švédsko, Indie, Dánsko, Kanada i Japonsko. Odklon do zlatého standardu však znamenal problém pro země, jež mu zůstaly věrné. V tu chvíli se jejich produkty staly pro země s devalvovanou měnou příliš drahé a vývoz se pro ně tedy stal velice obtížným. Navíc po tom všem u nich začalo docházet k runům na banky, prchánil kapitálu ze země a zvyšování diskontních sazeb. Pro dlužnické země měla tato devalvace na první pohled znamenat přínos, ale pouze v případě, že samy nedevalvovaly svoji měnu ve stejném poměru. Ani devalvace však nezabránilo dalšímu snížení světového obchodu a cen. V druhé polovině roku 1932 dosáhne krize nejhlubšího bodu. Nejsou již poskytovány téměř žádné mezinárodní úvěry, nanejvýš pouze politicky spřáteleným vládám. Pád cen probíhá až do poloviny roku 1932 a to s přestávkami i v zemích s devalvovanou měnou. Kromě toho nachází své minimum i průmyslová výroba a světový obchod. (Sturmthal, 1938)

Během roku 1932 došlo k devalvaci v mnoha dalších zemích, zejména střední a jižní Ameriky a úvěrové krize nebyly ušetřeny ani USA. Pozornost vkladatelů se obrátila směrem k americkým bankám, jelikož dolar si stále držel svoji původní hodnotu a oni tedy mohli dostat za své uložené peníze původní porci zlata. Zlato tedy začalo z amerického bankovního systému kvapem odtékat. Od srpna do října padlo téměř 1000 bank s téměř 900 miliony dolarů vkladů. V roce 1933 postupně dochází k tomu, že banky v jednotlivých státech vyhlásí bankovní prázdniny, aby se vyhnuly vyplácení vkladů. Nakonec se tyto prázdniny týkají 30 států unie. Uzavřeny byly také veškeré burzy. V této situaci vstupuje do Bílého domu nově zvolený prezident Roosevelt a 6. března vstoupil v platnost zákon, jenž rezervním bankám ukládal neplatit zlatem ani zlatými certifikáty. Zároveň byly povinně uzavřeny všechny banky. Už 13. března mohly banky se zdravým jádrem opět otevřít. Nakonec bylo znovuotevřeno asi 75 % bank. Následně bylo bankovníctví USA pořádně reorganizováno na základě bankovního zákona. Všechna tato opatření vedla k tomu, že měnová panika v USA byla pryč. Konečným řešením problémů byl odvrát dolaru od zlatého standardu. V dalším období dochází k postupné stabilizaci dolaru, ale i jiných měn, pomalu se také začínají zvyšovat propadlé ceny a celé světové hospodářství se začíná vzpamatovávat. Výjimku však tvoří tzv. zlaté země. Tyto země, které se úpěnlivě snažily udržet zlatý standard se oživení nedočkaly. Stále u nich docházelo k novým a novým finančním krizím. Francouzský frank byl devalvován až k 25. září 1936 a následoval ho i švýcarský frank, či holandský zlatý. (Smiley, 2009; Sturmthal, 1938)

Po stabilizaci finančního systému se prezident Roosevelt pustil do dalších protikrizových opatření, které dostaly společný název New Deal (Nový úděl). Byly přijaty nové zákony o průmyslu i zemědělství, došlo k hromadným veřejným investicím a programům veřejných prací, které napomohly výstupu USA z krize, avšak účinky New Dealu jsou dodnes široce diskutovány.

V průběhu krize proběhlo několik pokusů o mezinárodní spolupráci, jelikož představitelé jednotlivých zemí si uvědomili, že bez mezinárodní kooperace je řešení krize jen těžko zvládnutelné. Nakonec se v červnu 1932 sešli v Lausanne hlavně z důvodu řešení problému placení reparací a válečných půjček. Evropské státy se shodli na jejich ukončení. USA tuto dohodu sice nikdy neratifikovaly, ale reparace i válečné dluhy nikdy nebyly zcela zaplacený, pouze Finsko splatilo USA svůj dluh. Posledním větším pokusem o mezinárodní řešení byla Světová měnová konference roku 1933. Avšak nově zvolený prezident USA Roosevelt se jí nezúčastnil s odůvodněním, že jako první se bude

starat o svou zemi, teprve poté o mezinárodní záležitosti, a tak konference vlastně dopadla fiaskem. (Rondo, 1996)

3.2.4. Pokrizové oživení

Jak již bylo řečeno, v průběhu krize došlo ke zvláštnímu cenovému rozpětí mezi cenami průmyslových surovin a průmyslových výrobků. V mnoha zemích se však po přechodu na papírovou měnu toto rozpětí začíná vyrovnávat, dochází k cenové stabilizaci a postupně díky zvyšování ziskového rozpětí dochází ke zvyšování průmyslové výroby. To je dáno mimo jiné také snížením úrokové míry. (Sturmthal, 1938)

V době krize propadem cen nejvíc trpěly zemědělské suroviny a potraviny. U nich se postupně začíná projevovat vzestup cen. Tento vzestup je ze začátku nepřilíš dán zotavením hospodářství, ale spíše okolností, že různé vlády nebo sami výrobci s podporou vlády začali s omezováním výroby. Výsledkem těchto opatření byl značný úbytek zásob mnoha surovin a vzestup cen, jakmile tyto zásoby přestaly zatěžovat trh. (Sturmthal, 1938)

U zemí s devalvovanou měnou se tyto zlepšující rysy začaly projevovat již v roce 1933, kdy pozvolna skončil pokles obrátu světové obchodu a nastoupil po dlouhé době stabilnější růst. Zároveň se v těchto zemích začala pomalu snižovat nezaměstnanost a hospodářství začalo postupně vzkvétat. Jinak tomu bylo u tzv. zlatých zemí, které se dočkaly své konjunkturální expanze až v roce 1936. (Sturmthal, 1938)

Krize zasáhla v různém stupni všechny kapitalistické země a vrhla jejich ekonomiky zpět na úroveň z počátku 20. století. V době nejhlubšího poklesu se objem světové průmyslové výroby snížil o 38 %, zemědělská produkce poklesla o třetinu a počet nezaměstnaných v kapitalistických zemích přesáhl 30 milionů. Byl dezorganizován světový obchod, úvěrový a měnový systém. Tíha krize dolehla především na široké vrstvy obyvatelstva, ať už šlo o námezdní pracovníky, živnostníky či rolníky. Všichni postupně přicházeli o svou práci. Krize zasáhla i mezinárodní vztahy. Silně se zostřil boj o trhy, který rozrušil dříve uzavřené dohody o rozdělení světa a sfér vlivu. (Olšovský, 1978).

4. Současná krize 2008-?

Začátek současné krize se datuje do roku 2008, její úplný konec je však stále v nedohlednu. Rok 2008 je však třeba brát s rezervou, jelikož to je doba, kdy se finanční krize, která trvala již od roku 2007, přelila v krizi ekonomickou a veškeré vyspělé kapitalistické státy pocítily její sílu. Téměř ve všech došlo k menšímu, či většímu propadu základních makroekonomických veličin a hlavně průmyslové výroby. Avšak do začátku tzv. hypoteční krize v USA napadlo na základě dosavadního vývoje jen velmi málo expertů, že by ke krizi takového rozsahu v dnešní době moderní ekonomie mohlo vůbec dojít.

Jistě není na škodu si v rámci rozšíření celé problematiky přiblížit krize, se kterými se světové hospodářství muselo potýkat, a také vývoj hospodářské politiky od poválečných let, až po dnešní krizi a následně předkrizový vývoj v USA.

4.1. Poválečný vývoj světového hospodářství

Krize ze 30. let, poválečná obnova i smysluplné teorie předních ekonomů vedly k radikální přeměně ekonomické ideologie. Přísný liberalismus, který za Velké hospodářské tolik zklamal byl nahrazen dříve tolik odmítanou hospodářskou regulací. Stát začal aktivně podporovat hospodářský růst a plnou zaměstnanost. Rozšířil se státní sektor v hospodářství a to buď zestátněním, nebo státními investicemi. Hospodářství stát ovlivňoval zejména daňovými, rozpočtovými, celními, dopravními a sociálními, a díky velkému vlivu u centrálních bank, také měnovými a úvěrovými nástroji. (Faltus, 2003)

Přesto se hospodářství v době tohoto velkého rozkvětu nevyhnulo několika hospodářským poklesům. Od 2. světové války do začátku 70. let bylo zaznamenáno šest hospodářských poklesů. Nejvíce postiženými zeměmi byly USA a Velká Británie. První poválečná recese se datuje do roku 1948-1949, která však nezasáhla Evropu. Následovala ji recese o deset let později, kdy se poprvé v poválečné historii snížil index průmyslové výroby kapitalistického světa. Například Spolkové republiky Německo se však pokles vyhnul i tentokrát. K tomu tam došlo až v letech 1966-1967. Roku 1970-1971 byla součástí ekonomické recese i ostrá měnová krize, která silně oslabila pozici dvou světových měn, libry a dolaru. Došlo ke kolapsu tzv. brettonwoodského systému a svět se dostal do éry pohyblivých devizových kurzů. (Faltus, 2003)

Nejhorší krize, které na svět v tomto období dopadly byly dvě následující, z nichž první vypukla roku 1974. Byla to tedy nejhorší krize od konce druhé světové války, která postihla všechny kapitalistické země zároveň. Průmyslová výroba poklesla o 7,5 % a nezaměstnanost byla největší za posledních 30 let, což všechno bylo důsledkem toho, že se zároveň prolнула s krizemi strukturálními. Navíc byla provázena nedostatkem paliv a některých surovin, což se projevilo stoupajícími cenami, což byla pro světové hospodářství naprostá novinka. Pro tento nový jev, kdy pokles hospodářství byl provázen inflací, se vžil název stagflace. Nejvíce byl vzestup vidět u ropy, jejíž cena během několika měsíců vzrostla čtyřikrát. Začalo se mluvit o tzv. ropné krizi. Vzestup cen těchto zdrojů a surovin pokračoval i po překonání krize, až se roku 1980 přelil v druhou ropnou krizi. Tato krize byla si se svou starší sestřičkou nijak nezdala a trvala až do roku 1982, kdy byly ceny ropy oproti roku 1973 až dvanásťnásobné. Svět se z krize vyhrabal zejména díky modernizaci a racionalizaci výroby, která zasáhla téměř celý průmysl a postupnému poklesu cen po roce 1982. Následoval dlouhý vzestup až do roku 1990, který byl podnícen mohutnou investiční vlnou. V dalších letech až do současné krize se neobjevil žádný větší hospodářský pokles, který by ohrozil světovou ekonomiku, i když samozřejmě došlo k určitým regionálním krizím jako například mexická krize, a na ní navazující argentinská krize, a také tzv. asijská krize. (Faltus, 2003; Krugman, 2009)

Od druhé světové války se tedy používala ekonomická teorie J. M. Keynesa a jeho následovníků založená na státních zásadách do ekonomiky pro podporu ekonomického růstu. Tato teorie dobře fungovala až do roku 1974 velice dobře a recese řešila pomocí regulace efektivní poptávky, hlavně investiční činností, avšak v krizích 1974 – 1975 a 1980 – 1982 krutě selhala, protože si nedovedla poradit s narůstající inflací, protože sama o sobě v sobě obsahovala inflační tendence. Proto byla následně nahrazena neoliberalní (neoklasickou) koncepcí založenou na boji s inflací a automatické působení tržních sil. Vlády se však své aktivní politiky nevzdaly, začaly ji však aplikovat jinou cestou a to ovlivňováním trhu kapitálu a měnového vývoje, které přineslo monetaristické ekonomické hnutí. (Faltus, 2003) Monetaristické poznatky byly hojně využívány například 40. americkým prezidentem Ronaldem Reaganem, nebo předsedkyní britské vlády Margaret Thatcherová. V přítomnosti po zkušenostech se současnou krizí se očekává vzestup tzv. rakouské školy, jejíž zástupci téměř jako jediní přesně předpověděli její příchod.

4.2. Předkrizová situace v USA

Od konce krize 1982 dosahovala ekonomika USA téměř až do dnešní krize velice dobrých výsledků. Toto období je spojováno zejména se jménem Alan Greenspan, který zastával funkci guvernéra Federálního rezervního systému (centrální banky USA) v letech 1987 – 2006. Toto období je v rámci Spojených států charakterizováno jako éra nízké inflace, vysoké zaměstnanosti, velmi dobrého hospodářského růstu a preciznímu řešení nastalých hospodářský poklesů. I přesto všechno je však Alan Greenspan považován za hlavního viníka dnešní krize. (Krugman, 2009)

Alan Greenspan svého hospodářského růstu, zejména v posledních letech, dosahoval pochybným způsobem, jež se dnes nazývá hlavně jako „uvolněná monetární politika“, kdy držel úrokové míry příliš nízko, níže než by je nastavil trh, a to způsobilo nafukování cenových bublin na trhu. Realitní bublina, která způsobila dnešní krizi, nebyla první, která se za dobu Greenspanovy vlády nad Federálním rezervním systémem vytvořila. První byla na přelomu 90. let a nového tisíciletí tzv. internetová bublina, kdy došlo k obrovskému nárůstu na trhu akcií vzhledem k tehdejšímu boomeru informačních technologií. V této době rostly ceny akcií společností jako byl například Microsoft závratnou rychlostí a jejich vrchol se datuje na rok 2000. Během příštích měsíců akcie ztratily téměř 40 % své hodnoty. Splasknutí této bubliny hrozilo vznikem finanční krize, a tak byla vytvořena bublina nová, hypoteční. (Krugman, 2009) Jak říkají autoři Foster a Magdoff (2009), byla pouze jedna bublina nahrazena druhou, jeden problém nahrazen druhým, za účelem udržení stávajícího hospodářského růstu. Ekonomika USA se tady svého problému nezbavila, jen ho nahradila jiným a posunula do budoucna. Greenspan, resp. Federální rezervní systém nehleděl na toto varování a novou bublinu nafukoval dál a dál, až asi rok po odchodu Greenspana ze své funkce stejně praskla a ekonomika USA se začaly zmítat v hypoteční krizi, která byla prvním krokem k dnešní ekonomické krizi, jejíž průběh je podrobněji probrán v další podkapitole.

4.3. Průběh samotné krize

Stejně jako u Velké hospodářské krize se považuje za její začátek krach na newyorské burze, za začátek současné krize je považován krach banky Lehman Brothers. Dnešní krize stejně jako tehdejší však začala již o něco dříve a to prasknutím již v minulé podkapitole zmiňované realitní bubliny, jež způsobilo nejdříve tzv. hypoteční

krizi, následně krizi finančního systému a ekonomickou krizi po celém světě. Díky tomu lze i tuto krizi rozdělit na několik fází, které budou v rámci této práce popsány.

4.3.1. Hypoteční krize

Co vedlo k začátku hypoteční krize v USA už víme. Nyní bude objasněn její průběh a experty uváděné příčiny. Jak již bylo řečeno, došlo na realitních trzích k nafouknutí cenové bubliny u hypotečních úvěrů. To samo v sobě mělo podle Klvačové (2009) několik příčin. První byla již zmiňovaná uvolněná monetární politika Federálního rezervního systému, která držela úrokové míry příliš nízko a umožňovala tak bankám poskytovat více a více nepřírozeně výhodných hypotečních úvěrů. Kromě toho vláda poskytování těchto úvěrů podporovala s ideou, že každý v USA by měl a také bude mít vlastní dům, a pod pohrůzkou sankcí tlačila banky k tomu, aby tyto hypoteční úvěry poskytovaly, a to i klientům méně majetným, kterým by za normálních okolností hypoteční úvěr nebyl poskytnut, protože je u nich přílišné riziko toho, že daný úvěr nebudou schopni splácet. Jednalo se o tzv. substandardní (subprime) hypotéky. O snaze vlády tyto úvěry prosazovat mluví také to, že byla zrušena povinnost klienta při poskytnutí hypotéky zaplatit tzv. akontaci, to znamená určitou část peněz složit ihned při poskytnutí, čímž se snížil riziko jeho pozdějšího nesplacení. Kromě toho vidí další příčinu v zákoně, který nakazoval bankám poskytovat hypoteční úvěry členům rasovým menšin, kteří byli podle studie v tomto ohledu diskriminováni. Jak se později ukázalo, tak daná studie byla pouhým výmyslem a celý zákon pozbyl smyslu. V platnosti však zůstal.

Poskytování levných hypoték vedlo k tomu, že byl o domy, díky lehké možnosti je získat, velký zájem. Velká poptávka po domech samozřejmě zvyšovala jejich cenu, a jakmile se ceny vyšplhaly do takové výše, že začaly být mnohým nedostupné, poptávka se smrskla, avšak než si to trh uvědomil, ceny ještě nějaký čas stoupaly. Koncem jara 2006 byl však trh již natolik přesycený, že ceny domů začaly rapidně klesat a v průběhu roku 2007 klesly v průměru o 15 %. V tu chvíli začaly bankám velké problémy, jelikož dlužníci u substandardních hypoték neměli na jejich splácení. Nešlo by o takový problém v případě, kdyby se to stalo při stále vzrůstajících cenách nemovitostí, jelikož klienti ve finanční tísní by mohli tuto situaci řešit získáním dalšího úvěru u jiné finanční instituce, nebo prodejem domu, jehož tržní hodnota by byla vyšší než splácený úvěr. Avšak kvůli dosti razantnímu poklesu cen žádnou z těchto možností využít nemohli a banky mohly začít počítat nedobytné pohledávky. Začalo docházet k exekucím nesplacených domů pro pokrytí těchto

pohledávek, ale opět kvůli snížené ceně se vyvlastněním těchto domů vracela bankám přibližně pouze polovina původní hodnoty půjčky. Kromě toho začaly přicházet nepříznivé zprávy i u standardních hypoték, u nichž také mnoho klientů přicházelo s platební neschopností. Mnoho bank se kvůli tomu začalo potýkat s existenčními problémy, lidé začali šetřit, protože měli pocit, že kvůli poklesu ceny domů zchudli, což začalo mít na ekonomiku neblahý vliv. (Krugman, 2009)

4.3.2. Finanční krize

Samotné zhroutení realitního trhu by za normálních okolností nemělo tak fatální důsledky pro celý finanční sektor, avšak celý problém vězel v tom, že banky poskytnuté úvěry nenechávaly jen tak ležet ve své bilanci. Proč taky, když z toho můžeme vytřískat ještě víc, že? V dobách hojné likvidity a nízkých úrokových měr a tím pádem nízkých výnosů z úroků, hledaly banky další možnosti, jak své výnosy zvýšit. Bohužel i za cenu, jak se později ukázalo, příliš vysokého rizika. Banky vymýšlely stále nové a další finanční produkty, které jim umožňovaly získat vyšší zhodnocení navíc kombinované s rostoucím pákovým efektem. Začaly se provádět tzv. sekuritizace úvěrů. Banky tedy své úvěry a půjčky začaly přetvářet na tzv. cenné papíry krytých aktiv. Takovým aktivem se nejčastěji stávaly právě poskytnuté hypoteční úvěry. Ty jsou poté sekuritizovány například pomocí zajištěných dluhových obligací, které jsou nejčastěji šířeny prostřednictvím mimobilančních specializovaných investičních společností a strukturovaných investičních společností. Hypoteční úvěry jsou tedy soustředěny do velkých balíků aktiv, které jsou následně rozděleny na tzv. tranše, jež mají různou míru rizika. Emise amerických cenných papírů krytých aktiv v letech 2002 – 2006 zečtyřnásobila (ze 337 mld. USD na 1250 mld. USD) a například ty složené z hypotečních úvěrů rostly ještě rychleji a zvýšily se téměř osmkrát z 100 mld. USD na 773 USD, navíc se tím ve finančním systému zvyšoval pákový efekt. (Klvačová, 2009)

Celé to probíhá asi takto: „*Banka vytvoří a prodá „balík“ úvěrů jako podkladová aktiva nebankovní instituci (svěřenskému správci – trustee), na kterou se nevztahuje pravidlo o kapitálové přiměřenosti, čili je neregulovaným subjektem. Svěřenský správce vydá na budoucí cash flow plynoucí z balíku úvěrů tzv. postupované cenné papíry, pro něž zabezpečí ohodnocení některou z ratingových agentur, a zvýší jejich bonitu určitým typem záruky (pojištěním apod.) Postupované cenné papíry pak převezmou investiční zprostředkovatelé, kteří se je snaží prodat investorům s určitým ziskem. Přitom pokud jde*

o samotné úvěry, banka je nadále v celé sekuritizační operaci odpovědná jako administrátor za obsluhu úvěru (inkaso úroků, splacení jistiny, použití sankčních úroků apod.) až do jejich splacení. Peněžní toky vycházejí z podkladových aktiv a jsou postupovány investorům prostřednictvím administrátora a svěřenského správce, přičemž v jejich průběhu jsou odečítány příslušné provize.“ (Klvačová, 2009, s. 33) Hlavní motivací bank při provádění všech těchto konverzí a operací bylo hlavně to, aby mohly snižovat objem poskytnutých úvěrů a tím eliminovat nutnost zvýšit vlastní kapitál s ohledem na státem stanovený požadavek kapitálové přiměřenosti. Šlo tedy hlavně o to obejít zákon, který banky reguluje.

Ve chvíli, kdy se objevily první problémy se substandardními hypotékami, bylo jasné, že vlastníci více rizikových tranší, do kterých byly zahrnovány právě hlavně substandardní hypotéky, utrpí nejspíš výrazné ztráty, jelikož tyto půjčky nešlo již dále prodávat a další nákupy domů tedy neměl kdo financovat, v čehož důsledku ceny nemovitostí ještě více klesly. (Krugman, 2009)

Jelikož celý finanční sektor byl doslova prolezlý různými typy finančních produktů, které v sobě skrývaly hypoteční úvěry, které navíc díky prvotní vychytralosti bank nebyly ničím kryty, začal mít kvůli hypoteční krizi sám velké problémy, které se rychle začaly přenášet do celého světa. Krugman (2009) říká, že v průběhu posledních patnácti let došlo k ohromné finanční globalizaci, pro níž je charakteristické, že investoři každé země mají umístěné velké množství peněz i v jiných zemích. Jedním z hlavních pozitivních faktorů této globalizace bylo zmírnění rizika, které spočívalo v tom, že investoři, jež mají velkou část majetku investovanou v zahraničí, jsou méně vystaveni otřesům amerického finančního trhu a naopak cizí investoři, jež mají peníze v USA méně vystaveni otřesům v jejich zemi. Hlavní problém spočívá v tom, že veliký podíl zahraničního investování mají na svědomí finanční instituce, jež využívají silného pákového efektu a pouštějí se do různých riskantních transakcí přesahující hranice jednoho státu. Právě investice těchto institucí měly největší podíl na tom, že vlna krize na americkém realitním trhu se závratnou rychlostí přelila do všech koutů zeměkoule, jakmile se americká ekonomika začala potýkat s prvními problémy. Za počátek této krize je považován krach hedgeových fondů banky Bear Stearns, jak tvrdí i Foster a Magdoff (2009), a již na podzim 2008 znamenal krach s hypotékami téměř rozvrat bankovního systému na Islandu. Další velkou pohromou, která se na americký finanční sektor snesla, byl krach banky Lehman Brothers, i když to nikdo z odpovědných nečekal. Poté, co se do potíží dostala jiná z důležitých

investičních bank, již zmiňovaná Bear Stearns, Federální rezervní systém ani Ministerstvo financí USA nezapomnělo a postaraly se, aby nezkrachovala, aby zachránily její obchodní partnery, a proto se očekávalo, že stejnou pomoc dostane i další investiční banka v problémech, Lehman Brothers. Nic takového se však nestalo. Ministerstvo nechalo tuto banku klidně padnout bez ohledu na její partnery, protože představitelé ministerstva si mysleli, že její úpadek nebude mít na finanční systém žádný drastický dopad. Bohužel již tehdy málo důvěryhodné finanční trhy tím dostaly další ránu, ceny aktiv opět rapidně poklesly a několik málo úvěrových zdrojů, které ještě zbyly, zmizely v nenávratnu. Paniku nezastavilo ani znárodnění největší světové pojišťovny AIG o pár dnů později. Tato panika bohužel zasáhla i tzv. carry trade. Carry trade představují transakce, kdy si investoři půjčují prostředky v zemích s nízkou úrokovou mírou, např. v Japonsku, a poskytují půjčky v zemích s úrokovou mírou vysokou, např. v Rusku, avšak po vypuknutí paniky po pádu Lehman Brothers zdroje půjček v zemích s nízkými úrokovými sazbami ustaly a to přineslo jen další komplikace a ohromné kapitálové ztráty se začaly valit na různé hedgeové fondy, investory, kteří vložili peníze do měn rozvíjejících se trhů.

K masovým ztrátám na základě hypoteční a následné finanční krize vzniklé v USA docházelo po celém světě, a proto je jisté na místě shrnout veškeré příčiny, které jim předcházely, přestože mnohé z nich byly již v předcházejícím textu uvedeny. Inženýr Mráček (2009, s. 30) uvádí jako hlavní příčiny finanční krize tyto 4: *„snahy o vyšší výnosy spojené s rizikovějšími investicemi v podmínkách nízké inflace a nízkých úrokových sazeb (dlouhodobé přehřívání americké ekonomiky); politické zájmy na širší dostupnosti vlastnického bydlení; oslabení pozornosti věnovanému riziku ve finančním sektoru (subprime klienti, sukuritizace, nedostatečný monitoring úvěrového procesu), selhání ratingových agentur, deintermediation a posilování „stínového“ bankovního sektoru; psychologické a sociologické aspekty (rostoucí „chamtivost“ bankéřů, sílící styl žití na dluh často ve spojení se snižující se odpovědností značné části nových generací).“* Mezi dalšími jsou uváděny nadměrná spekulace, záchrana akciových trhů na počátku nového tisíciletí, regulatorní arbitráže, rozšíření záporných externalit, neefektivní fungování trhu ratingového hodnocení, nepoctivé praktiky, institucionální nedokonalost globálních finančních trhů, dramatický nárůst pákového efektu, zrušení Glass-Steagallova zákona, který byl přijat roku 1933 po zkušenostech Velké hospodářské krize a který odděloval komerční a investiční bankovníctví, aby se komerční banky nemohly pouštět do přílišného

spekulativního rizika, a jež byl zrušen roku 1999, a s tím související přílišná deregulace finančních trhů. (Mráček, 2009)

Paul Krugman (2009) se všemi těmito příčinami víceméně souhlasí, ale bere je pouze jako okrajové. Za hlavní potíže v rámci finančního sektoru považuje obrovský rozmach tzv. „stínového bankovníctví“, jež nepodléhalo žádné regulaci podobné té bankovní, neexistovalo pro ně nařízení kapitálové přiměřenosti ani žádné jiné. *„Jak se stínové bankovníctví rozrůstalo a začínalo svým významem soupeřit s bankovním konvenčním, anebo ho dokonce předstihlo, měli si politikové i vládní činitelé uvědomit, že zde začíná hrozit tatáž finanční zranitelnost, která umožnila vznik Velké hospodářské krize – a měli zareagovat rozšířením bankovního dohledu a posílením systému finanční bezpečnosti, jímž by podléhaly i tyto nové instituce. Vlivné osobnosti měli prosadit jednoduché pravidlo: všechno, co provádí tytéž operace jako banka, a vše, co je třeba v okamžicích krize zachraňovat způsobem, jak se zachraňují banky, by jako banka mělo být regulováno.“* (Krugman, 2009, s 145) Bohužel ani krize fondu Long Term Capital Management, která působila jako jasné varování, je nedonutila k žádné akci, a tak následovalo to, co nikdo z nich neočekával.

4.3.3. Ekonomická krize

Krugman (2009) říká, že první známky hospodářského poklesu se začaly v USA projevovat již před začátkem hypoteční a následně finanční krize. Uvádí, že koncem roku 2007 začala zaměstnanost v USA mírně klesat, což bylo první známkou toho, že výrazná konjunktura v USA nejspíše brzy skončí. Vše se však zlomilo k mnohem horšímu po začátku hypoteční a finanční krize. Pokles cen nemovitostí má přes pokles výstavby přímý negativní dopad na zaměstnanost a většinou vede k omezení spotřebitelské poptávky, jelikož lidé mají pocit, že zchudli a zároveň přicházejí o možnost vzít si hypotéku. Navíc je tohle všechno znásobeno multiplikačním efektem, jelikož klesající zaměstnanost vede k dalšímu poklesu výdajů domácností.

Třetí čtvrtletí roku 2008 je začátkem ekonomické recese ve většině hospodářsky vyspělých státech, ať se jedná o USA, EU, nebo Japonsko. Došlo k výraznému omezení domácí spotřeby. Díky takovému poklesu poptávky a nedostatku obchodních úvěrů v těchto zemích dochází k poklesu dovozu, což přenáší krizi i do exportně orientovaných ekonomik, jejichž vývozy se pochopitelně také snižují. Pokles exportu znamenal největší ztráty zejména pro asijské státy, jejichž ekonomiky jsou silně zapojeny do mezinárodních

toků. Objem mezinárodního obchodu od listopadu 2008 do ledna 2009 poklesl o více než 17%. Do ledna 2009 došlo k omezení světové průmyslové produkce o celých 8 % a její pokles přetrvával mírnějším tempem i v dalších měsících. Čtvrté čtvrtletí znamenalo pro celkový hrubý domácí produkt hospodářsky vyspělých států o 1,9 % a první čtvrtletí roku následujícího dokonce 2,5 %. Jsou to hlavně obrovské částky vynaložené v jednotlivých zemích na různá fiskální i další protikrizová opatření, že pokles ekonomik se v dalších čtvrtletích začal zpomalovat. Během 2. čtvrtletí 2009 se zvedl objem průmyslové výroby o 1,9 % a ve 3. čtvrtletí dokonce o 2,5 %. Přesto celkový objem hrubého domácího produktu poklesl v roce 2009 o 1,4 %. Šlo o první absolutní pokles od roku 1946. Tehdy však byl pokles způsoben zničením výrobních kapacit za války, zatímco dnes se jedná o významné selhání trhu. (Sereghyová, 2009)

První příznaky ekonomické krize se však dřív než v kterékoliv regionu světové ekonomiky začaly projevovat ve Spojených státech amerických. Investiční aktivita začala ve zdejším průmyslu ochabovat již v roce 2007, v bytovém stavebnictví dokonce už od roku 2005. V tu dobu se začal rychle omezovat objem průmyslové produkce, a to dokonce v tradičních výrobních oborech. Navíc již od počátku roku 2008 zde docházelo k nespočtu bankrotů nejen podniků, ale i bank. Kongres se proto rozhodl proti tomu zakročit a schválil program TARP (Troubled Asset Relief Program), jenž v sobě nesl 700 mld. USD na záchranu bankrotujících amerických bank, finančních institucí a podniků. Navíc krátce po nástupu Baracka Obamy do prezidentského křesla byl schválen jeho stimulační balíček, který za účelem zmírnění negativních dopadů krizových jevů na občany a podnikovou sféru USA a na opatření k oživení zdejší hospodářské aktivity vyhradil 787 mld. USD, což odpovídá zhruba 5,5 % amerického HDP. I když začaly být tyto stimuly amerického hospodářství uplatňovány zvýšenými tempy, v prvním pololetí roku 2009 se na ekonomice USA nijak neprojevíly a pokračoval její výrazný propad. Naštěstí již na začátku druhého čtvrtletí se každý měsíc propady snižovaly a snižovaly, až během třetího čtvrtletí 2009 zde došlo k malému navýšení HDP (zhruba 0,9 %). I přes tento malý nárůst však dosáhl pokles objemu amerického HDP beztak ještě zhruba 2,5 %. Navíc se tyto balíčky podle očekávání nijak nepodepsaly na dovozu, což naznačuje, že toto mírné zlepšení konjunkturální situace v USA se nepřenese do zemí figurujících mezi jejími hlavními dodavateli. Stejně nezávisle se oživení hospodářství USA projevilo na stále vzrůstající nezaměstnanosti, která se až dosud pohybuje těsně pod hranicí 10 %. (Sereghyová, 2009)

Ačkoliv celá finanční a následná ekonomická krize vypukla v USA a teprve odtud se rozšířila dál, Evropská unie čelila hlubšímu propadu než Spojené státy americké, protože ekonomika USA se omezila pro rok 2009 o 2,6 %, zatímco EU 27 o celých 4,1 %, přičemž v některých členských státech byly propady pochopitelně o něco vyšší, například pobaltské státy a dokonce i Německo. Státy eurozóny byly postiženy v posledním čtvrtletí 2008 a prvním čtvrtletí roku 2009 největším propadem výkonnosti za posledních 50. Jejich celkové HDP se snížilo o 1,8 % a 2,5 %. Propady se však naštěstí dále začaly zmenšovat, až bylo ve druhé polovině roku 2009 zaznamenáno u Německa a Francie mírné oživení. To je připisováno zejména automobilovému průmyslu (díky šrotovnému) a u Německa tradičnímu vývozu investičních statků. Ani tady stejně jako v ostatních zemích eurozóny to nezabránilo zvyšujícím se počtům podnikových krachů a nezaměstnaných. Každý pátý absolvent škol nebyl schopen nalézt zaměstnání. Počet nezaměstnaných mohl být ještě větší, avšak mnoho podniků přistoupilo ke zkrácení pracovní doby, což jim umožnilo udržet část kvalifikovaných zaměstnanců. Samozřejmě jen za cenu snížených mezd. Nákupy však neomezují jen lidé bez práce, nebo se sníženými mzdami, ale i ostatní obyvatelé, protože se pokoušely splatit nadměrné úvěry, či hypotéky. Není tedy divu, že maloobchodníci stále bojovaly se zmenšujícím se počtem zákazníků, kteří ubývaly i přesto, že přicházeli již pozitivní zprávy o zlepšující se hospodářské situaci v zámoří. V některých státech se sice ve zpracovatelském průmyslu objevil mírný příliv zahraničních zakázek, nárůst exportu byl však tak malý, že nemohl vyrovnat ztráty předkrizových odbytových možností. Ty se zmenšily nejen proto, že mnoho podniků zaniklo, ale také proto, že k růstu inovační úrovně zdejších průmyslových výrobků, nebo produktivity práce, zde stále nedošlo, zatímco v USA a některých industrializovaných rozvojových zemích roste na plné obrátky. Podniky v Evropě tedy zatím nedosahovaly dostatečné konkurenceschopnosti, oproti podnikům právě v těchto zemích. (Sereghyová, 2009)

O moc lépe na tom nejsou ani nebyly nové členské státy EU. Růst průmyslové výroby ve většině těchto zemí zaostává. Ze začátku to bylo pouze Polsko, kterému se podařilo posílit exportní výkonnost své ekonomiky. Kromě toho Polsko bylo jednou z mála zemí EU, která dokázala udržet růst HDP i v průběhu globální ekonomické krize, i když to dokázala zejména díky devalvaci své měny a uplatněním výrazných finančních injekcí do jeho podnikové sféry, zejména zemědělství. Ostatní nové členské státy s dominantní orientací exportu na jednotný vnitřní trh EU, stejně jako mimořádně silné zastoupení západoevropských korporací v bankovníctví a v průmyslu některých z těchto států (hlavně

v Maďarsku, na Slovensku a v České republice) činí perspektivy jejich ekonomik silně závislé na vývoji konjunkturální situace v Německu, poněvadž jeho trh byl hlavní zahraničním cílem exportu zdejších podnikatelů. (Sereghyová, 2009) A jelikož německé HDP se propadlo v roce 2009 o přibližně 5 % a ostatní státy eurozóny na tom nebyly o moc lépe, nedostavil se růst ani v těchto nových členských státech.

Velmi odlišným vývojem však procházejí v průběhu krize nově industrializované asijské země, které byly vzhledem ke své silné vývozní orientaci do vyspělých zemí krizí také silně zasaženy. Během krátké doby došlo k bankrotu statisíců menších podniků pohybujících se v oblasti spotřebního průmyslu a miliony lidí přišli během chvíle o obživu, což při neexistenci sociálního systému ve většině těchto zemí hrozilo humanitární katastrofou. Tyto země se však dokázaly velmi rychle dostat zpátky do kolejí a během druhého čtvrtletí roku 2009 zde začala průmyslová produkce narůstat nanovo a ještě vyšším tempem, než v předcházejícím konjunkturálním boomu. Růst exportu však nebyl nijak výrazný, protože poptávka v hospodářsky vyspělých zemích stále vázne. Dovoz těchto zemí, hlavně Číny, však rostl už od začátku roku 2009, což silně napomohlo oživení hospodářské aktivity v zemích jihovýchodní Asie a také k obnovení přílivu zahraničních objednávek, zejména investičních statků. Tento pozitivní obrat byl dán v nově industrializovaných asijských zemích zejména pohotovostí, s níž její vlády (hlavně vláda Číny, Indie a Jižní Koreje) přistoupily k uplatňování protikrizových opatření, které v sobě zahrnovaly obrovský objem prostředků a také skutečnost, že byly směřovány do oblastí, kde přinášejí nejrychlejší efekty. (Sereghyová, 2009)

V současné době došlo ve vyspělých zemích alespoň k částečnému zlepšení. Většina zemí již vystoupila z recese, ale jejich růst není nijak závratný a je menší, než odborníci očekávali. Navíc se nedaří dostat pod kontrolu nezaměstnanost, jejíž míra dosáhla nejvyšších čísel v minulém roce a její pokles se ve většině zemí očekává v nejbližší době. V EU se oživení týká většiny států. Většina zemí již roku 2010 dosáhla růstu, přesto jsou některé, které s krizí stále bojují. Jde například o Španělsko, Řecko, či Irsko. Právě Řecko je zemí, která celou situaci celé Evropské unii notně zkomplikovala, protože je veřejný dluh se vyšplhal v přepočtu k hranici 7 bilionů korun a začal tak ohrožovat celkovou stabilitu eura i celé EU a který byl kvůli falšování dokumentů řeckými orgány objeven v době, kdy už bylo téměř pozdě. Začalo se mluvit o tzv. řecké krizi. Po tomto zjištění následovala panika v celé EU a Evropská komise naordinovala všem státům tvrdé šetření na státních výdajích, jelikož veřejné schodky všech zemí se během

krize zvětšily a veřejný dluh tedy silně prohloubil. Přesto se podobným problémům nevyhnulo ani Irsko, které nakonec muselo požádat o pomoc nejen Evropskou unii, ale i Mezinárodní měnový fond. Otazníky se nadále vznášejí zejména nad Portugalskem, které sice dělá co může, aby jej podobný osud nepotkal, většina odborníků však soudí, že se pomoci od ostatních zemí EU stejně nevyhne. Často se ve stejné souvislosti skloňuje také Španělsko, Itálie, nebo třeba i Belgie.

Bohužel šetření tak státům zabraňuje v dalších snahách o stimulaci svých hospodářství dalšími balíčky a mezi odborníky panují velké obavy, zda to nebude znamenat návrat k recesi. Sotva se ekonomiky trochu vzpamatovaly, začíná docházet k mírné restriktivní politice, což se může na hospodářstvích všech zemí silně odrazit. Obraz Řecka a Irska straší spoustu zemí. Kromě toho ekonomové s obavami hledí na silně rostoucí čínské hospodářství, které se podle nich přehřívá a dojde k výrazné inflační vlně. Navíc se v Číně tvoří nová hypoteční bublina, jejíž prasknutí by mohlo mít opět významný dopad na celý svět. Nebezpečí skýtají také zvyšující se ceny na komoditních trzích, které dosahují téměř historických maxim, jež jsou dle odborníků způsobeny ohromnými stimuly americké vlády, která spoustu svých peněz prostě vytiskla. Nejnovějším nebezpečím je zvyšující se cena ropy, která atakuje již téměř 120 dolarů za barel.

Krugman (2009) věří, že nebyť finanční krize, potýkali bychom se pouze s klasickou konjunkturální recesí, která by neměla vážnější průběh a byla by rychle překonána.

5. Komparace obou krizí ve vybraných zemích

Často jsme slyšeli z médií a z úst ekonomů, že současná ekonomická krize je nejhorší krizí od dob Velké hospodářské krize, někteří dokonce tvrdí, že se jedná o krizi srovnatelnou, avšak nikdo z nich nepřišel s důkazy, které by to potvrzovaly. Účelem této kapitoly je tedy srovnání obou krizí. Dělí je od sebe sice téměř 80 let a absolutní čísla dosahovaná dnešním světovým hospodářstvím i hospodářstvími národními jsou několikanásobně vyšší, než tehdy, avšak lehce jde mezi nimi nalézt nápadné podobnosti a naopak rozdíly, jejichž nalezení je cílem dané kapitoly. Přestože se v obou případech jedná o krize globální, nelze očekávat, že jejich průběh, dopady a řešení budou ve všech zemích stejné. V některých zemích krize začne později, zato trvá déle, jinde má zase horší průběh, ale kratší dobu trvání. Pro účely této kapitoly bylo vybráno pět vyspělých zemí, na nichž bude srovnání provedeno a jež prošly v průběhu obou krizí různým vývojem. Jedná se o Spojené státy americké, Francii, Německo, Spojené království a Českou (Československou) republiku

5.1. Spojené státy americké

Zdá se být poměrně logické, že obě globální ekonomické krize měly původ v největší a vedoucí světové ekonomice. Světová ekonomika roste a padá s výkonem Spojených států amerických, pořád to ještě platí, i když Čína začíná USA stále více šlapat na paty. Proto objeví-li se v USA výraznější finanční, či ekonomický problém, je jasné, že se to musí projevit ve zbytku světa. Někdy více, někdy méně, v těchto dvou případech však velice významně.

Bylo by mylné se domnívat, že obě krize byly způsobeny pádem na burze. Není tomu tak ani u jedné z nich. Ani jeden z těchto pádů nepřišel náhodou, jednalo se spíše o výsledek dlouhodobých problémů na trhu a tyto pády na burzách znamenaly první příznak těchto problémů, po nichž se na svět začala valit ohromná hospodářská katastrofa. Velká hospodářská krize byla předurčena ohromnou světovou nadvýrobou a hromaděním zásob, zejména v zemědělství. Ohromná vlna spekulace na akciových trzích na podzim roku 1929 byla jen posledním hřebíčkem do rakve, jehož účinek byl hlavně psychologický a způsobil všeobecnou paniku. Na druhou stranu současná krize byla dána zejména prohnílostí uvnitř amerických finančních trhů, malou státní regulací a příliš uvolněné hospodářské politiky státu i Federálního rezervního systému, kteří dovolily, aby hypoteční

bublina na trhu dosáhla takových rozměrů, až zkolabovala. Pád cen na burze byl však u současné krize mnohem menší než ve 30. letech. Tehdy na tzv. černý čtvrtek spadl akciový index Dow Jones Industrial Average (DJIV) o více jak 6 % a o několik dní později znovu skokově dvakrát za sebou o 12, resp. 13,5 %, což byly nejhorší propady burzy za Velké hospodářské krize. U současné krize došlo o několika poklesům, největším na podzim roku 2008 mezi 5-8 %. U obou krizí následovala krize finanční, která se projevila smrštěním úvěru a omezením investic.

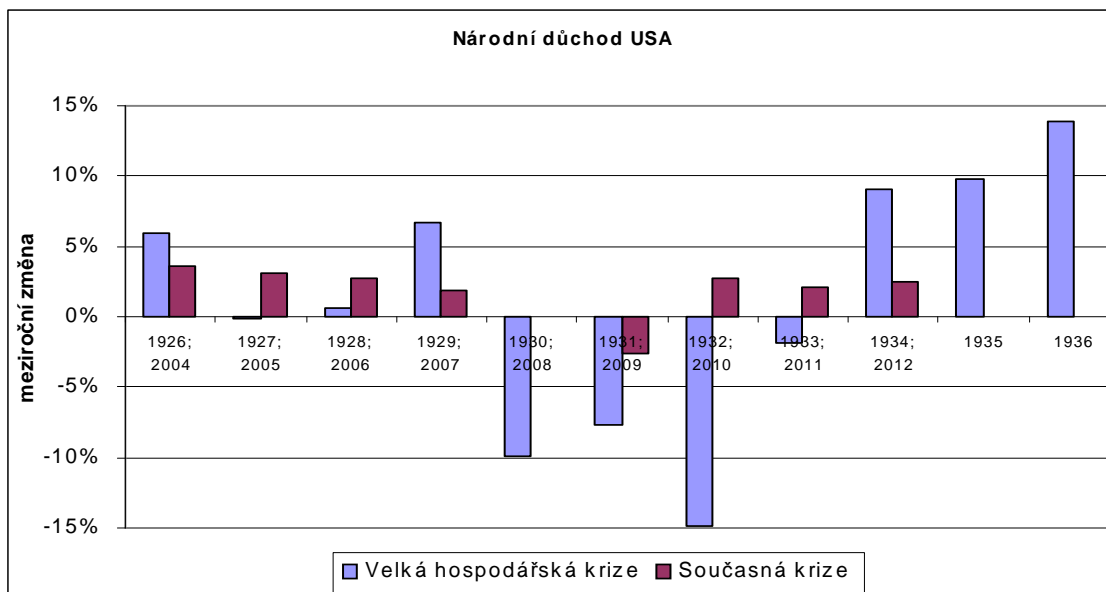
Rozšíření finanční krize USA však bylo u obou krizí také odlišné. Ve 30. letech se prvotní finanční krize rozšířila kvůli hromadnému stahování investic a úvěrů z dalších zemí, které tyto prostředky potřebovaly pro chod hospodářství. Mnoho bankovních institucí se buď dostalo do platební neschopnosti a nemožnosti poskytovat jakékoliv úvěry, nebo se o své peníze prostě bály a poskytovat úvěry odmítaly. To se v konečném důsledku stalo i za současné krize. Cesta k tomuto stavu však byla jiná. Kvůli výrazné globalizaci a propojenosti finančních trhů se balíky cenných papírů s příliš vysokým rizikem rozšířily do portfolií bank po celém světě, takže potom co se lidé zodpovědní za splácení těchto cenných papírů dostali do problémů, banky měly najednou příliš toxických aktiv. Proto původně hypoteční krize vedla málem až ke krachu finančních a bankovních systémů ve vyspělých zemích po celém světě.

5.1.1. Národní důchod

Ekonomický pokles na sebe poté nenechal dlouho čekat. Nejpoužívanějším ukazatelem ekonomické výkonnosti je hrubý domácí produkt a jeho vývoj je tedy důležitým ukazatelem průběhu obou krizí, který můžeme vidět na Grafu č. 1.

Jak je vidět, vývoj národních důchodu USA byl ve druhé polovině 20. let silně neurovnaný, přestože se všeobecně mluví o době největšího poválečného rozmachu amerického hospodářství. V roce 1927 dokonce mírný propad hospodářství a poté jen minimální růst mohli leccos napovědět. Ohromný vzestup roku 1929 lze přisoudit konečné fázi již tak silně pokrouceného hospodářského cyklu a tvorbou spousty fiktivního zisku na akciových trzích. Poté co se tyto zisky rozplynuly po krachu na burze, došlo k ohromnému meziročnímu propadu o téměř 10 %, v absolutních číslech jde o propad přes 20 mld. dolarů.

Graf č. 1

Zdroj: Tabulky v Příloze č. 1

Graf č. 1 ukazuje, že současná krize měla rozhodně vyrovnanější průběh. Postupné snižování míry růstu je ale jasně zřetelné a po vypuknutí hypoteční a následně finanční krize přišel v roce 2008 minimální meziroční propad, který nepředstavoval ani desetinu procenta, což je minimum oproti Velké hospodářské krizi. Propad pokračoval i nadále, ale zatímco při současné krizi se jednalo o propad pouhý 2,6 %, za Velké hospodářské krize propad ekonomiky pokračoval tempem o téměř 8 % a to pořád nebylo všechno, nejhlubšího bodu krize dosáhla o rok později, 1932, kdy meziroční pokles byl téměř 15 % a oproti roku 1929 dosáhl skoro neuvěřitelných 44 %, což celkově činí přes 60 mld. dolarů. Naproti tomu celkový propad ekonomiky USA roku 2009 oproti roku 2007 byl 313 mld. dolarů, což však za současných podmínek představuje snížení jen asi o 2,6 %. Zatímco dnešní ekonomika USA se od roku 2010 opět vydala směrem růstu o téměř 3 %, což znamená, že recese trvala přibližně jen jeden rok, ve 30. letech zůstala v krizi po celé 4 roky a až roku 1934 dosáhla opětovného růstu a to rovnou o celých 9 %, roku 1936 dokonce o necelých 14 % a tento rok se dostala na předkrizovou úroveň výroby z roku 1929. Jak napovídá graf, v současné době předpovědi hlásí, že podobná míra růstu národního důchodu bude pokračovat i v dalších letech.

5.1.2. Průmyslová produkce

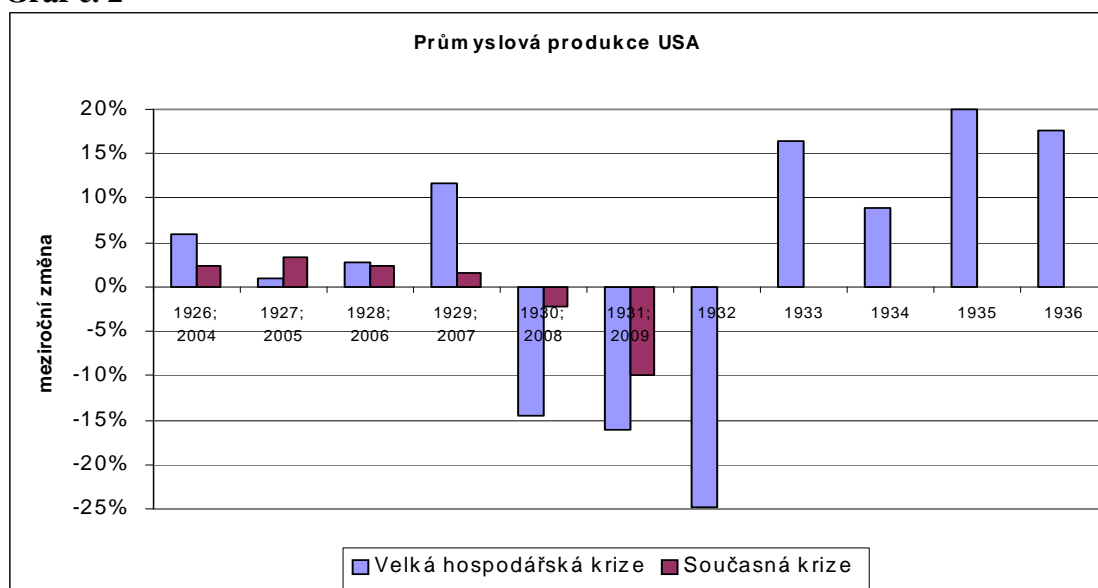
Přestože v moderní době převzal hlavní úlohu hospodářství terciární sektor, průmysl je stále jeho důležitou součástí. Je všeobecně známé, že při krizích je to právě

průmysl, ve kterém dochází k největším propadům výroby a tyto krize nebyly výjimkou. Alespoň pro malou ilustraci nám poslouží následující Graf č. 2.

Podíl průmyslu na národním důchodu se v USA v průběhu 80 let mezi oběma krizemi změnil. Roku 1929 tvořil průmysl asi 32 % národního důchodu USA, aby o 3 roky později byl tento podíl pouhých 21 %. V roce 2004 to bylo 22 % se stále snižující se tendencí, avšak samotná krize na tento podíl měla minimální vliv. Z toho vyplývá, že propad průmyslové výroby ve 30. letech byl mnohem vyšší než dnes a znamenal pro ekonomiku mnohem větší ránu, než dnes.

Graf č. 2

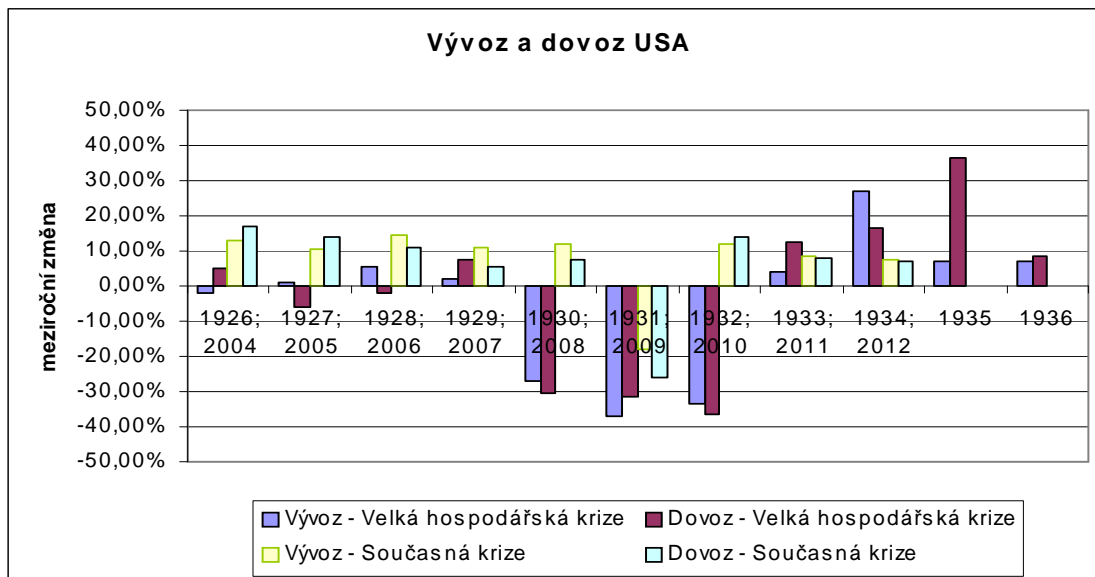
Zdroj: Tabulky v Příloze č. 2

Graf č. 2 dává najevo, že průmysl do značné míry určoval vývoj národního důchodu. Vysoký růst v polovině 20. let, snížení růstu, téměř 12 % růst v roce 1929 následovaný ohromným propadem kolem 15 % v obou dalších letech, aby v roce 1932 dosáhl celkový propad oproti roku 1929 skoro 46 %. Následný růst roku 1933 začal pomáhat USA z krize. Stejně tak i v současné krizi průmysl národní důchod víceméně kopíroval vývoj průmyslu. Vrcholný přírůstek roku 2005 a jejich následné snižování až došlo k propadu v letech 2008 a 2009, kdy bylo dosaženo dna. Propad se rovnal oproti předkrizové situaci roku 2007 necelým 12 %, což znamená, že oproti 30. létům propad průmyslu neměl na propad HDP zdaleka takový vliv. Navíc, přestože nejsou k dispozici přesná konkrétní čísla, všechny indikátory napovídají, že od roku 2010 se může USA opět těšit z jeho růstu.

5.1.3. Zahraniční obchod

Důležitou součástí národního hospodářství i národního důchodu je vývoz a dovoz. USA bylo vždy čilým obchodníkem se zahraničím, a proto vývoj zahraničního obchodu je dalším důležitým ukazatelem.

Graf č. 3

Zdroj: Tabulky v příloze č 3

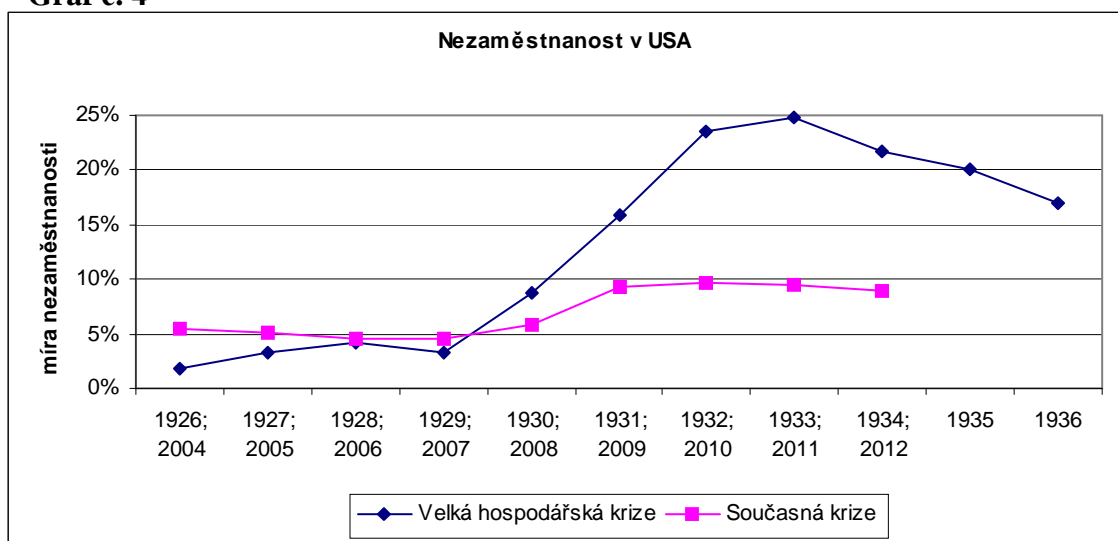
Na Grafu č. 3 (samostatně pro vývoz a dovoz Graf č. 38 a Graf č. 39 v Příloze č. 8) lze jasně vidět, jak hodně kolísaly meziroční změny vývozu a dovozu za Velké hospodářské krize. Roku 1928 díky zvýšení exportu dosáhly nejlepšího čistého exportu ve výši přes 1 mld. dolarů. O rok později došlo k dalšímu navýšení exportu i importu, ale od té doby přišel prudký pokles. Samozřejmě za to mohla již probíhající ekonomická krize, ale takto rapidní pokles zahraničního obchodu v USA a posléze i v jiných zemích byl způsoben hlavně přijetím tzv. Smoot-Hawleyho celního sazebníku vládou Herberta Hoovera v červnu roku 1930, který měl paradoxně americkému hospodářství pomoci. Představa vlády, že tento sazebník omezí import do země, zvýhodní domácí výrobce a oživí ekonomiku byla na první pohled správná, na pohled druhý však nikomu nedošlo, že to povede k razantnímu poklesu exportu, protože ostatní země orientující se na zahraniční obchod zareagují a přijdou s vlastními ochrannými zákony. Smoot-Hawleyho celní sazebník tedy byl prvním krokem celosvětové vlny protekcionismu, která po několik let stlačovala úroveň zahraničního obchodu na minimální úroveň. V roce 1932 se snížil dovoz oproti roku 1929 o 3121 mil. dolarů, což představuje asi 70 %, vývoz se snížil za stejné období o 3699 mil. dolarů, což také představuje přibližně 70 %. Od roku 1933,

kdy USA opustily zlatý standard a devalvovaly dolar, se dovoz začal rok od roku výrazně zvyšovat a roku 1937 se dostal na 58% úroveň roku 1929, zatímco vývoj vývozu byl krajně kolísavý, a proto jeho výše roku 1936 dosáhla pouze 46 % roku 1929 a čistý export USA spadl do záporných čísel.

Současná krize zdaleka neměla tak krutý dopad na zahraniční obchod USA. I když již před krizí docházelo k postupnému snižování přírůstků vývozu a dovozu, propadu se USA dočkaly jen v jednom roce, 2009 a to přibližně o 18 % u vývozu a 26 % dovozu. Další rok se USA již mohly těšit u obou z více než 10 % růstu. Z toho se může USA i celý svět těšit, jelikož jedním z prvních opatření proti krizi, které chtěl Barack Obama po nástupu do úřadu prosadit, bylo zvýhodnění domácích výrobců pomocí dovozních bariér, k čemuž naštěstí nedošlo, protože jinak se mohla historie Smoot-Hawleyho sazebníku po téměř 80 letech opakovat.

5.1.4. Nezaměstnanost

Graf č. 4

Zdroj: Tabulky v příloze č. 4

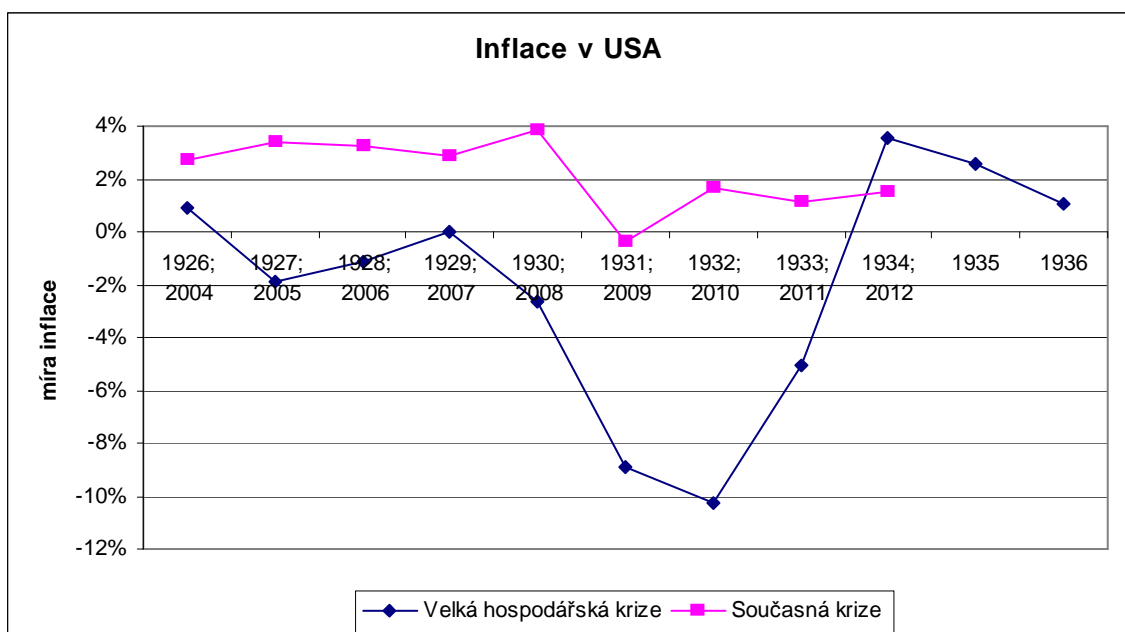
Graf č. 4 jasně dokumentuje vývoj nezaměstnanosti u obou krizí. Ekonomika USA se v obou případech mohla chlubit velice nízkou předkrizovou mírou nezaměstnanosti. Přesto krizový vývoj již byl krajně odlišný. Po začátku došlo u obou ke zvýšení, ve 30. letech však o 5,5 %, v současnosti o 1,2 %. Vrcholu nezaměstnanost v USA dosáhla roku 2010, kdy vystoupila na celých 9,6 % a odhady přepokládají její pomalý pokles v dalších letech. V letech 1931 a 1932 však nezaměstnanost stoupala o více jak 7 % ročně, aby roku 1933 představovala téměř čtvrtinu veškerého ekonomicky aktivního obyvatelstva. Ačkoliv

poté začala postupně klesat, roku 1936 stále dělala kolem 17 %. Nezaměstnanost tehdy také znamenala mnohem větší problém pro lidi, než dnes. V USA v té době sociální dávky, nebo dávky v nezaměstnanosti prakticky neexistovaly, a proto obyvatelstvo v té době žilo v nuzných životních podmínkách a velká část dokonce strádala hladem. Bez jakýchkoliv příjmů byla jejich spotřeba téměř nulová, a proto nijak nepřispívala k tvorbě HDP, tak jak je tomu díky dávkám dnes.

5.1.5. Inflace

Z Grafu č. 5 je jasně vidět, s jak velkým deflačním problémem se musely Spojené státy ve 30. letech potýkat. Deflace je vcelku normálním projevem probíhající cyklické krize, i když výjimky samozřejmě existují. Tehdejší deflace byla tolik významná kvůli tomu, jakým vývojem si prošla výroba v době mezi 1. světovou válkou a Velkou hospodářskou krizí. Ne nadarmo se o krizi mluví jako o krizi z nadvýroby. Nahromaděné zásoby znamenaly ohromný převis nabídky nad poptávkou a to stlačilo ceny hluboko i pod výrobní náklady. Tato situace byla nejkritičtější v zemědělství. Navíc USA, i jiné země, zastávaly konzervativní přístup k řízení státu, a proto nechávali řešení na tržních silách a navíc prováděly deflační politiku.

Graf č. 5

Zdroj: Tabulky v příloze č. 5

Deflační politika se jasně projevila i na námi sledovaném grafu, jelikož americká ekonomika se v deflaci nacházela již v letech 1927-1929. Poté, co se nahromaděné zásoby

v roce 1930 dostaly na trh a na základě restriktivní politiky Federálního rezervního systému bylo staženo více jak 400 mil. dolarů z oběhu, se deflace zостřila a v roce 1931 dosáhla až na 9 % a následující rok ještě o procento víc. Díky opatřením nového prezidenta Roosevelta a inflační politice jeho New Dealu, jehož součástí bylo i zrušení dosavadní politiky vysokých cel, se nebezpečná situace začala stabilizovat. Navíc již zmíněná devalvace dolaru napomohla ke zvýšení cen akcií, zemědělských a průmyslových výrobků i komodit. Za současné krize bylo deflační nebezpečí ekonomům dobře známé, a proto se americké hospodářství s deflací, s výjimkou roku 2009, nemuselo potýkat. Hlavní zásluhu na tom má, že v dnešní době svět nemusel bojovat s nadvýrobou, navíc prováděná stimulační hospodářská politika je převážně inflačního charakteru.

5.1.6. Fiskální politika

V rámci řešení ekonomických krizí pomocí fiskálních nástrojů byl průkopníkem Franklin Delano Roosevelt, americký prezident, který vyvedl svou zemi z nejhorší recese v historii pomocí svého New Dealu (Nový úděl).

Přestože se obecně tvrdí, že Herbert Hoover byl odpůrcem aktivních zásahů do ekonomiky a držel se tradičních konzervativních zákonů, není to tak úplně pravda. Za vlády Herberta Hoovera bylo přijato několik protikrizových opatření. Ty však nepřinesly téměř žádný užitek, nebo naopak krizi ještě prohloubily, např. již zmiňovaný Smoot-Hawleyho celní sazebník. Kromě toho Herbert Hoover přišel se strategií veřejných prací a snížení daňového zatížení. Bylo to však jen krátkodobé řešení, které ke zlepšení hospodářské situace nevedlo, naopak se začaly projevovat tlaky na vyrovnanost státního rozpočtu, byly zvýšeny daně a americká ekonomika upadla do ještě větších potíží, jak jasně ilustruje meziroční propad HDP v roce 1932. Graf č. 6 ukazuje, že Herbert Hoover až do roku 1931 držel víceméně vyrovnaný rozpočet. Až v letech 1932 a 1933 dosáhl deficit státního rozpočtu částky přes 2,5 mld. dolarů. což představovalo téměř 2 % HDP.

Rok 1933 byl pro USA zlomový. Do Bílého domu přichází nově zvolený prezident Franklin Delano Roosevelt s nebojácnou politikou státních zásahů, pomocí nichž hodlá vyvést USA z krize. Soubor opatření vytvořený jeho vládou dostává název New Deal a svůj účel z větší části plní. Od roku 1934 Spojené státy americké alespoň podle národního důchodu vycházejí z krize a i ostatní indikátory se začínají stabilizovat. Roosevelt věděl, že dokud nenavrátní alespoň částečně důvěru na trhy a v bankovní systém, žádné zásahy nepomohou. Proto první věcí kterou udělal, bylo vyhlášení bankovních

prázdnin, během nichž byly nezdravé banky poslány do konkurzu a opětovně byly otevřeny pouze zdravé banky. Dále zvýšil pravomoci Federálního rezervního systému, čímž mu dovolil kontrolovat množství peněz v ekonomice, úvěrování a zároveň mu umožňoval dodávat likviditu bankám, které se dostávali do potíží. Důležité bylo také přijetí tzv. Glass-Steagallova zákona, jenž odděloval komerční bankovníctví od investičního, čímž posiloval stabilitu bankovního systému. (Je ironií osudu, že současná finanční krize vypukla pár let po zrušení právě tohoto zákona.) Všemi těmito opatřeními uklidnil paniku kolem bankovní soustavy. Kromě toho zavedl mnoho regulatorních institucí jako například burzovní radu. (Tomeš, 2008)

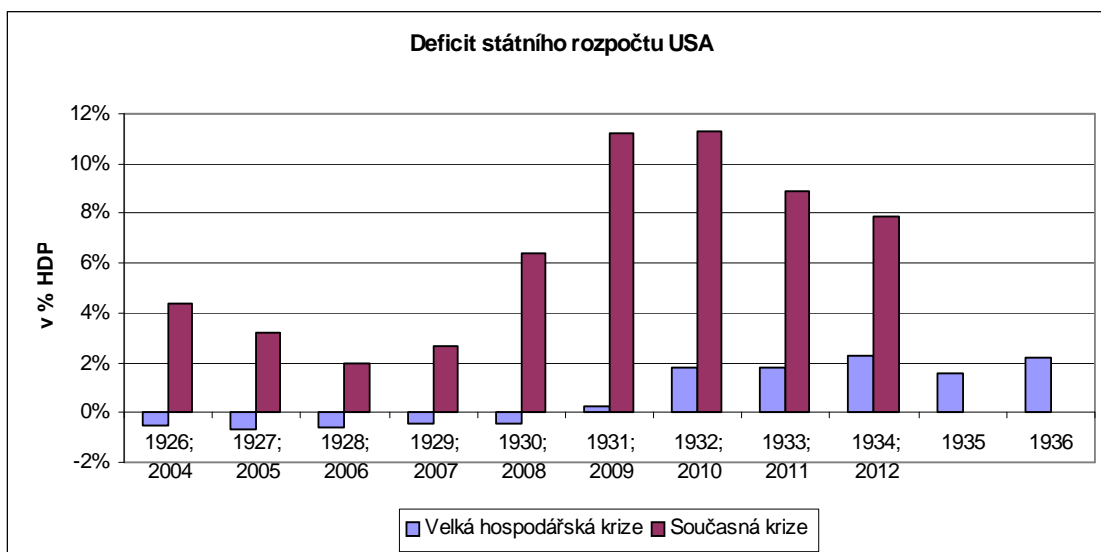
Potom přišli dva nejdiskutovanější zákony, které představovaly největší zásahy do tržních mechanismů. Prvním z nich byl zákon tzv. AAA (Agriculture Adjustment Administration), neboli Zákon pro správu zemědělství, jenž nařizoval zemědělcům zaorávat osetá pole, znehodnocovat produkci a porážet zvířata. Ztráty byly zemědělcům nahrazovány prostřednictvím dotací. Účelem bylo snížení nabídky a tím zvýšení cen zemědělských produktů, což se nakonec ukázalo vysoce efektivním. Zároveň omezoval zemědělce v produkci, aby nedocházelo opět k nadvýrobě. Druhým zákonem byl tzv. NIRA (National Industry Recovery Act), Zákon pro obnovu průmyslu, jehož úkolem bylo podobně jako u AAA zabraňovat nadvýrobě. Zároveň stanovil minimální ceny pro průmyslové produkty, aby prodej nahromaděných zásob nepředstavoval tak velikou ztrátu a zároveň aby přesvědčil konečné spotřebitele ke koupi. Kromě toho stanovil základní pracovní podmínky, jako uspokojivé podmínky pracovního prostředí, zákaz práce mladším 16 let, minimální mzdy a povolil vytváření odborových organizací. Přestože oba zákony byly později prohlášeny za protiústavní, svoji hlavní úlohu splnily. (Olšovský, 1978)

Roosevelt nezapomněl ani na obrovskou nezaměstnanost, kterou se snažil mírnit pomocí programů veřejných prací. Bylo postaveno tisíce kilometrů infrastruktury, tisíce mostů, atd. Postupně bylo v různých státních programech zaměstnáno přes 10 milionů lidí, což se podle Grafu č. 4 jasně projevilo na klesající míře nezaměstnanosti od roku 1934.

Zejména veřejné práce se musely nutně promítnout do státního rozpočtu, který začal být na tehdejší dobu silně deficitní. Jak již bylo řečeno, deficit se od roku 1932 pohyboval těsně pod 2 % národního důchodu a roku 1934 je i překročil. Deficit tehdy tvořil přes 3,5 mld. dolarů. I přes dosažené výsledky byl Roosevelt tlačěn k vyrovnání rozpočtu, a proto musely být v roce 1935 omezeny výdaje, převážně právě do pracovních programů. Přesto Roosevelt v dalších letech pokračoval v dalších a dalších reformách

a překračování rozpočtu, což se roku 1936 projevilo deficitem téměř 4,3 mld. dolarů. Díky zvyšujícímu se národního to však bylo pouze opět něco málo přes 2 %.

Graf č. 6

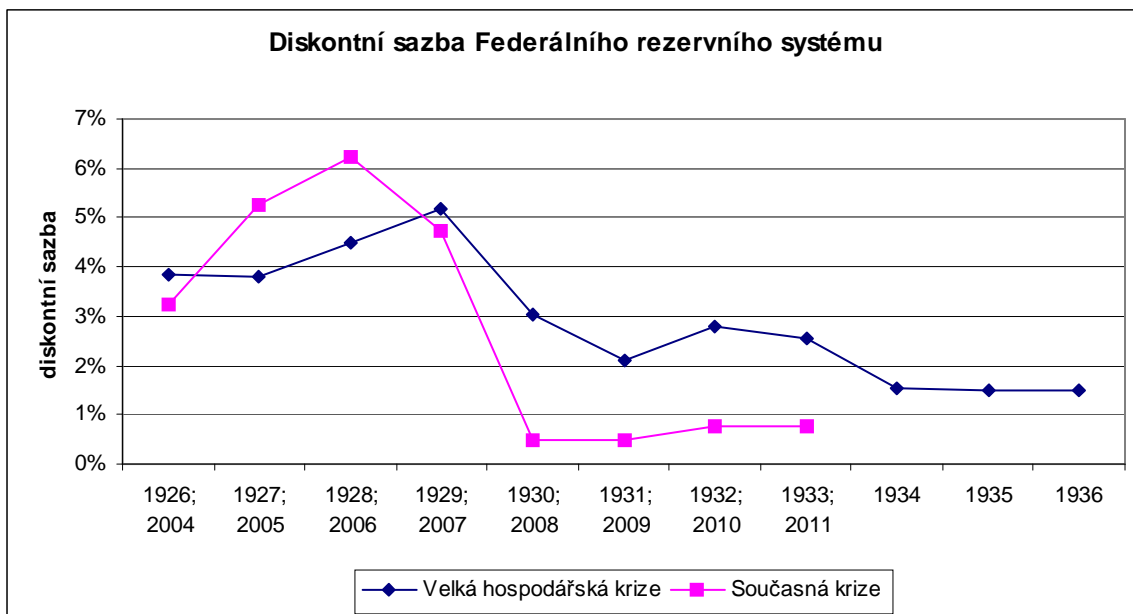
Zdroj: Tabulky z přílohy č. 6

Současná krize se podle Grafu č. 6 od začátku vyznačovala silnou aktivní politikou státu. USA již v prvním kole svých záchranných balíčků podpořila ekonomiku částkou přes 700 mld. dolarů, jež byly podle serveru investujeme.cz použity na snížení daní pro podniky a rychlejší odepisování majetku, finanční pobídky pro firmy investující do obnovitelných zdrojů energie, podporu zaměstnanosti a příspěvky na školné, investice do infrastruktury a vysokorychlostní železnice. To se jasně projevilo na schodku již v roce 2008, když vzrostl téměř o 4 % HDP oproti předchozímu roku. Státní investice a veřejné práce v dalších letech spolykaly další stovky miliard dolarů, takže se v posledních dvou letech schodek USA vyšplhal přes 11 % HDP, což je přes 1,5 bilionu dolarů. Takhle velké deficity jsou již mnoha ekonomy považovány za kritické, ohrožující finanční stabilitu USA, a proto není divu, že se v příštích letech počítá s postupným snižováním schodků. Navíc vláda USA již přiznala, že mnoho dolarů bylo nově vytisknuto, což se brzy může projevit silnou celosvětovou inflací. Nápadná podobnost s Rooseveltovým programem dává občas současným opatřením označení jako Obamův New Deal. Přestože tyto stimuly přinesly své ovoce, oznámil guvernér Federálního rezervního systému Ben Bernanke, že se chystá nalít do ekonomiky další miliardy dolarů. Můžeme jen doufat, že tento další stimul nebude mít spíše negativní důsledky. Celkové vládní výdaje na oživení podle serveru zpravy.kurzy.cz dosáhly již v polovině roku 2009 celkem neuvěřitelných 4,7 bilionu dolarů.

5.1.7. Diskontní sazba

Po fiskálních nástrojích je třeba se také podívat na jeden ze základních monetárních nástrojů a tím jsou úrokové sazby. V daném případě přesněji o diskontní sazbu Federálního rezervního systému.

Graf č. 7

Zdroj: Tabulky v příloze č. 7

Graf č. 7 ukazuje, že vývoj diskontních sazeb byl za obou krizí dost rozdílný. V roce 1929 došlo ze strany Federálního rezervního systému k navýšení sazby, což je pochopitelná reakce na silnou expanzi v tomto roce. Roku 2007 očividně naopak už reagoval na postupné zpomalování americké ekonomiky s cílem podpořit její další růst a jako reakce na problémy na hypotečním trhu. Bohužel dané snížení již nemohlo zabránit tomu co následovalo. Mnohem důležitější bylo úrokové sazby zvýšit v době, kdy se tvořila hypoteční bublina. To se však nestalo, a tak na základě vývoje ekonomiky došlo ke snížení diskontní úrokové sazby až na 0,5 %, aby bylo podpořeno úvěrování. Počet úvěrů však v letech 2008 a 2009 stejně klesal. Po již lepších výsledcích roku 2010 byla diskontní sazba zvýšena na 0,75 % a zůstává na dané výši dodnes. Ve 30. letech úroková sazba postupně klesla k 2 %, aby v dalším roce byla opět zvýšena jako reakce na devalvaci libry a strachu z odlivu zlata z USA, přestože ekonomika trpěla nedostatkem úvěru a hotovosti. Po devalvaci dolaru a bankovním zákonem, jež zakazoval držení a vývoz zlata, byla míra snížena na 1,5 %, aby došlo k dalšímu ožívování americké ekonomiky.

5.1.8. Shrnutí

Shrnutím daných poznatků je možné říci, že současná krize USA se s Velkou hospodářskou krizí nemůže příliš srovnávat již na základě toho, že propad národního důchodu trval pouze jeden rok, zatímco ve 30. letech celé 4 roky. Nejhlubší propad amerického národního důchodu oproti předkrizové situaci byl za Velké hospodářské krize o více jak 41 procentních bodů (p. b.) větší než za krize současné. Podobný nepoměr lze vyzorovat i u průmyslové výroby, jejíž rozdíl propadu představuje asi 34 p. b. Celkový propad u vývozu byl ve 30. letech o více jak 50 p. b. vyšší a dovozu téměř o 45 p. b. Nezaměstnanost se v USA vyšplhala v minulém století až na 25 % lidí, zatímco dnes ani ne na 10 %. U obou však bude pravděpodobně platit, že bude trvat dlouho její opětovná redukce na předkrizovou úroveň. Srovnání inflace je problematické, jelikož celá Velká hospodářská krize byla vysoce deflační, až 10%, a ta současná se potýkala s deflací ani ne půl procenta. Z hlediska fiskálních stimulů dosahovaly USA za současné krize schodků v % HDP až 5,5krát vyšších za současné krize. Z hlediska monetárních stimulů se diskontní úroková sazba pohybovala v současnosti na čtvrtinové úrovni oproti 30. létům.

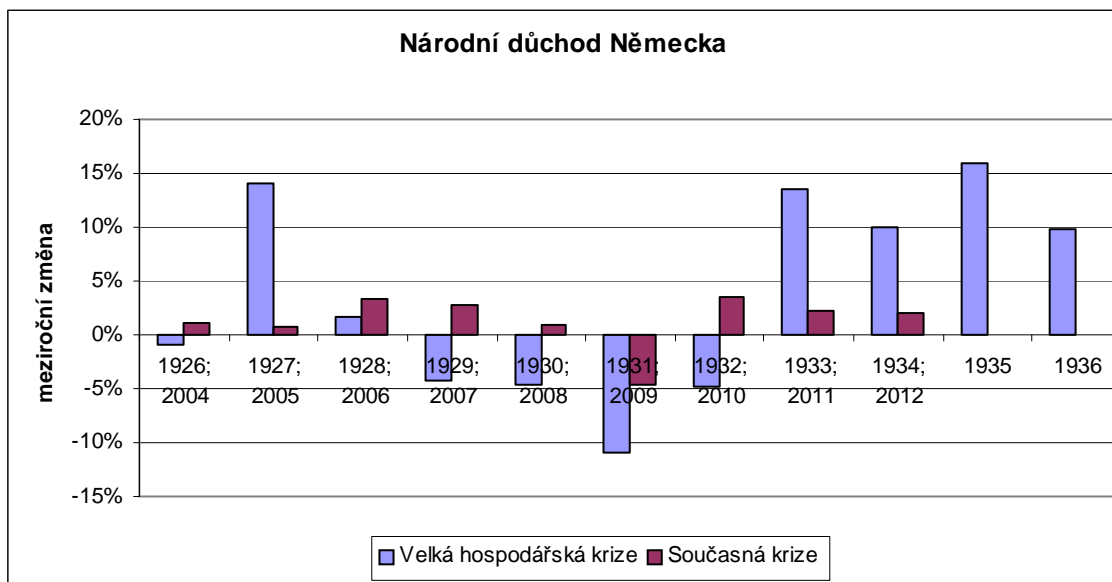
5.2. Německo

Situace Německa na začátku současné krize a krize ve 30. letech byla diametrálně odlišná. Dnes se jedná o čtvrtou nejvýkonnější světovou ekonomiku, jež táhne vzhůru celou Evropu, tehdy se jednalo o válkou a reparacemi zdecimovanou zemi. I přes veškerá omezení daných Versailleskou smlouvou se však německý průmysl dokázal dostat na skvělou úroveň. Německo bylo před Velkou depresí druhou nejprůmyslovější zemí na světě po USA. Natolik rozvinutý průmysl však byl pořád málo, aby se Německo mohlo dobře hospodářsky rozvíjet a zároveň splácet reparace za 1. světovou válku. Původní plán splácení reparací musel být po německé hyperinflaci na začátku 20. let nahrazen roku 1924 tzv. Dawesovým plánem, který umožnil Německu reparace splácet. Podmínkou tohoto plánu byly však neustálé úvěry a investice, jež přicházely z USA a na nichž bylo německé hospodářství závislé. Jakmile však po krachu newyorské burzy začal být kapitál i investice stahovány z celé Evropy, slabá německá ekonomika dostala další ránu. Splácení reparací se zdálo utopií a tak přišla nejdříve úprava splátek pomocí tzv. Youngova plánu, poté jejich odložení tzv. Hooverovým moratoriem na rok 1932, aby po nástupu Adolfa Hitlera k moci

roku 1933 bylo jejich splácení naprosto zastaveno. Shodou okolností Německo splatilo veškeré reparace za první světovou válku před nedávnem, 3. října 2010.

5.2.1. Národní důchod

Graf č. 8

Zdroj: Tabulky v příloze č. 1

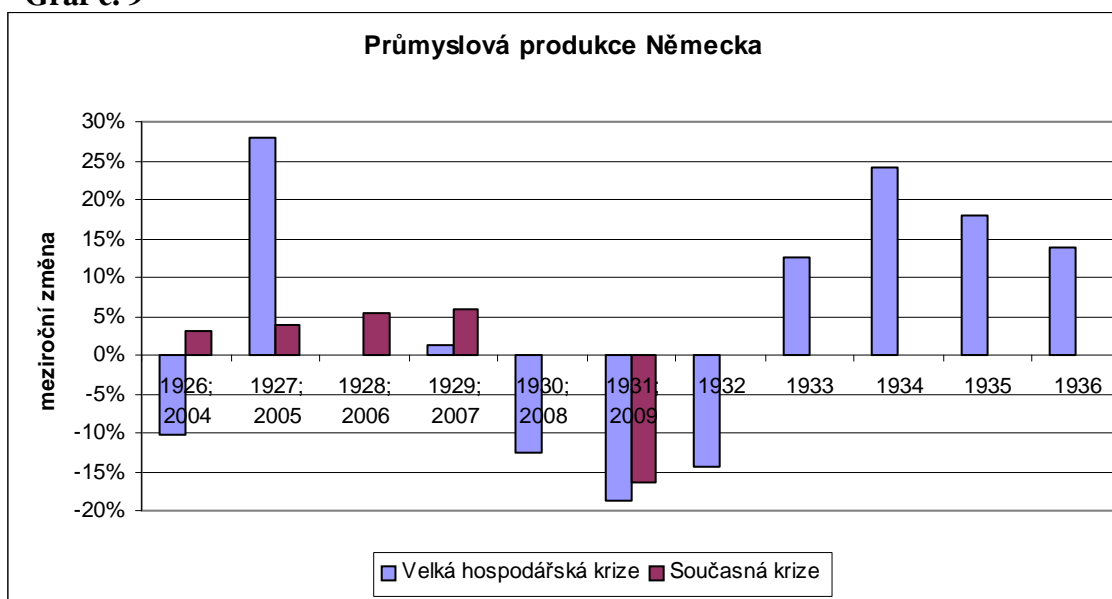
Národní důchod Německa tedy již před Velkou hospodářskou krizí nedosahoval příliš vysokých čísel, což jasně dokumentuje Graf .č 8. Výjimku jasně tvořil rok 1927, kdy díky obrovské expanzi průmyslu, jehož rozbor bude následovat za chvíli, došlo ke 14 % růstu, avšak již od roku 1929, tedy ještě o rok dříve, než v USA, se národní důchod začal propadat. Krize tedy na Německo padla ještě dříve, než začala v ostatních částech světa. Proto není divu, že krach na newyorské burze znamenal pro Německo ještě větší katastrofu, než pro jiné státy. U současné krize můžeme pozorovat podobný vývoj jako u USA. Od roku 2006 docházelo k postupnému snižování růstu HDP a to pomalu a jistě naznačovalo příchod krize, která vyvrcholila roku 2009 propadem o téměř 5 %. Za Velké deprese se však v podobném propadu drželo Německo po 4 roky, roku 1931 pokles dosáhl dokonce téměř k 11 %. Celkový propad národního důchodu dělal roku 1931 oproti předkrizové situaci téměř 23 %, což v absolutních číslech představovalo přibližně 10 mld. marek. V dalších letech však po nástupu Adolfa Hitlera do funkce říšského kancléře začala německá ekonomika vzkvétat díky rozvoji těžkého průmyslu za účelem zbrojení. Proto v dalších letech byly růsty národního důchodu téměř 10%. Hospodářství bylo téměř celé řízeno státem a všechny zdroje byly směřovány do zbrojařského průmyslu. Současná krize představovala pouze jednorocní 5% pokles. Přestože tento pokles byl jedním z největších

v Evropě, od roku 2010 se německé hospodářství dalo opět na cestu ekonomického růstu okolo 3 % a začalo vytahovat z deprese i okolní země. V dalších letech se předpokládá mírnější růst HDP okolo 2 % z důvodu nižších státních výdajů a investic.

5.2.2. Průmyslová produkce

Jak již bylo řečeno, důležitou součástí hospodářství Německa tvořil průmysl. Roku 1929 tvořil přibližně 50 % národního produktu. V průběhu krize se jeho podíl snížil na 45 %. Roku 2008 tvořil průmysl téměř 30 % a během jednoho roku jeho podíl klesl na 26,5 %. Dá se tedy říci, že obě krize snížily podíl průmyslu na HDP přibližně o desetinu. Je tedy jasné, podobně jako u USA, že propad průmyslu v průběhu Velké hospodářské krize měl na národní produkt mnohem větší dopad než dnes. Dopad krize na průmysl lze dokázat také vývojem mezd v průmyslu. Od roku 1929 do roku 1932 poklesly mzdy v průmyslu o 32 %, zatímco za současné krize došlo ke snížení o pouhých 6 %.

Graf č. 9

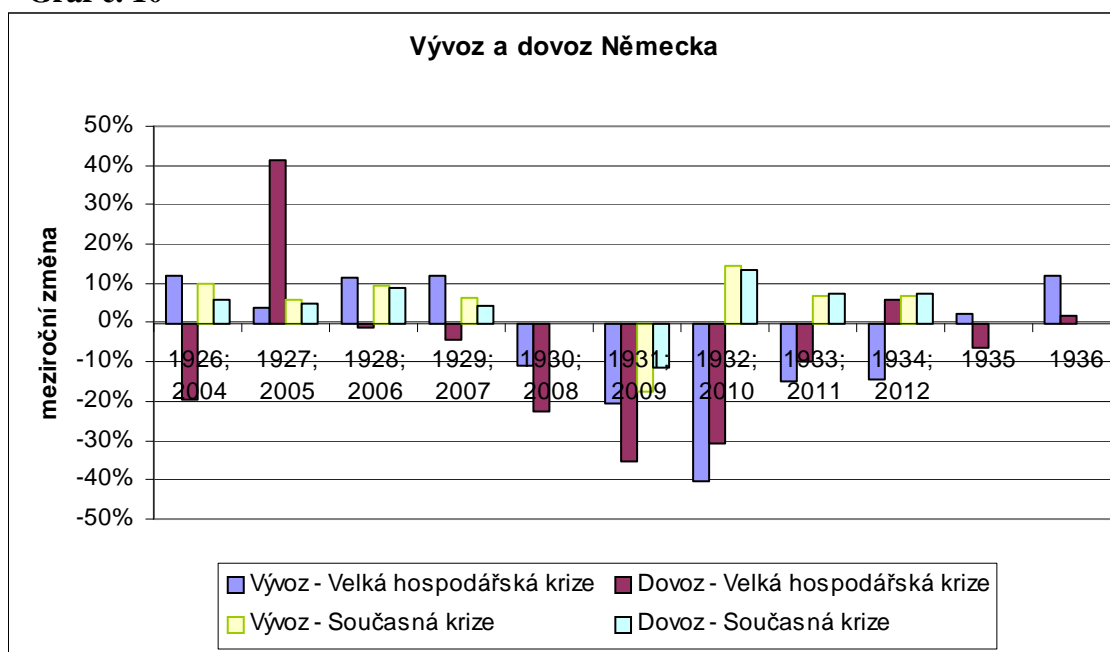
Zdroj: Tabulky v příloze č. 2

Graf č. 9 poskytuje důkaz, že vysoký růst národního důchodu roku 1927 byl tažen opravdu hlavně průmyslem, který rostl přibližně o 28 %. V dalších letech však jeho přírůstky již byly malicherné, oproti národnímu důchodu však roku 1929 stále rostl, takže důvod brzké německé krize ležel někde jinde. Od dalších let však průmysl zasáhly ještě větší poklesy než v případě národního produktu, v průměru přes 15 %. Již zmiňované mohutné zbrojení započaté roku 1933 však německý průmyslový růst vytahovalo k závratným výšinám okolo 15 %, v roce 1934 dokonce téměř k 25 %. Předválečné

produkce bylo dosaženo v roce 1935, zároveň roku 1937 průmysl tvořil téměř 60 % celkového národního důchodu. V současné krizi naopak průmysl reagoval na nastupující krizi rychleji než HDP, jelikož již roku 2008 byl jeho růst nulový a další rok už výrazně záporný, téměř srovnatelný s nejhorším propadem ve 30. letech, jenže na rozdíl od tehdy pokles podle všech indicií dále nepokračoval.

5.2.3. Zahraniční obchod

Graf č. 10

Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

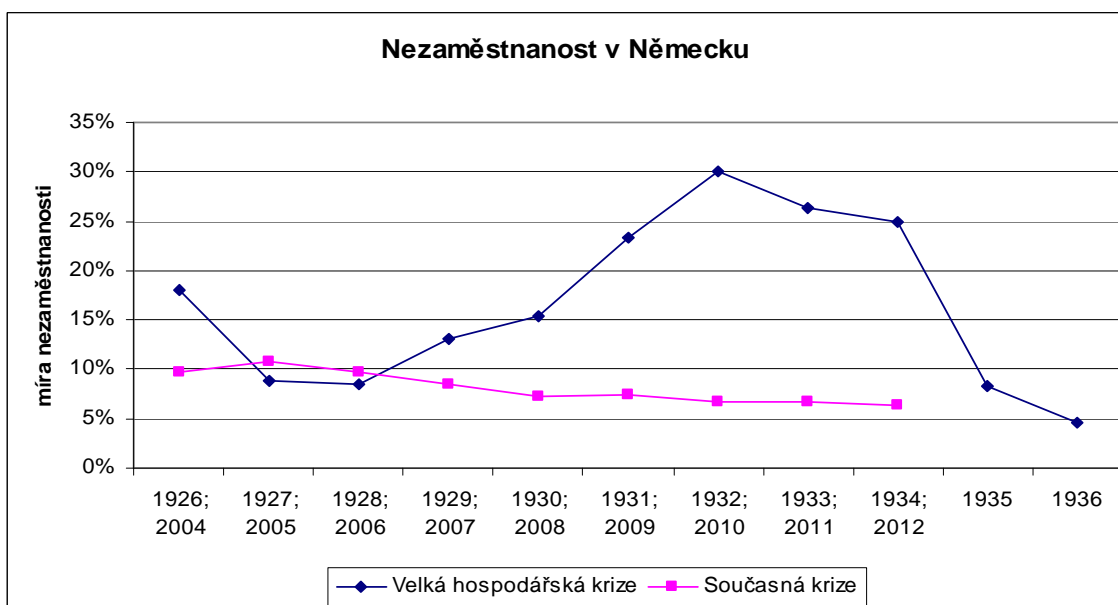
Jedním z důvodů, proč národní důchod Německa nedosahoval nijak závratných růstů a splácení reparací představovalo takový problém, bylo, že Německo povětšinu předkrizových let dosahovalo záporné bilance zahraničního obchodu, viz. Graf č. 10 (samostatně pro vývoz a dovoz Graf č. 40 a Graf č. 41 v Příloze č. 8). Roku 1925 přes 3,1 mld. marek, roku 1927 dokonce přes 3,5 mld. marek a rok později přes 1,8 mld. marek. Přestože od roku 1928 rostl vývoz více než dovoz, začaly se vyrovnávat až za krize. Díky letům 1930 a 1931, kdy klesal dovoz přibližně dvojnásobným tempem, než vývoz, se čistý export Německa vyšplhal téměř na 3 mld. marek. Tento obrat v čistém exportu byl dán silnou deflační politikou, kterou se říšský kancléř snažil dosáhnout kladné bilance zahraničního obchodu a tím získat prostředky pro placení reparací. Přestože vývoj vývozu i dovozu byl značně nevyvážený, čistý export si i nadále kromě roku 1934 držel kladnou bilanci. Propady vývozu a dovozu však byly hrozivé. Nejvyšší meziroční pokles dovozu

byl přes 35 % roku 1931, u vývozu přes 40 % o rok později. Celkový propad vývozu oproti předkrizové úrovni byl téměř 70 %. Dovoz klesal již od roku 1928 a do roku 1933 jeho pokles činil dokonce přes 70 %. Poklesy tedy činili přibližně stejné hodnoty jako u Spojených států amerických.

Před současnou krizí dosahovalo Německo naopak vysokých přebytků bilance zahraničního obchodu, roku 2007 téměř 195 mld. eur. Vývoj vývozu a dovozu byl mnohem vyrovnanější. Růst vývozu vždy o něco převyšoval růst dovozu, avšak podobně jako u průmyslu nedošlo v roce 2008 již k žádnému navýšení a v dalším roce přišel propad. U vývozu téměř 17 % a dovozu necelých 11,5 %. To se samozřejmě projevilo i na čistém exportu, který se oproti předchozímu roku snížil o necelých 25 %. Odhady Evropské komise v dalších letech předpokládají opětovný růst u obou o 5-8 %, zatímco ve 30. letech byl pokrizový vývoj exportu i importu opět silně nevyrovnaný.

5.2.4. Nezaměstnanost

Graf č. 11

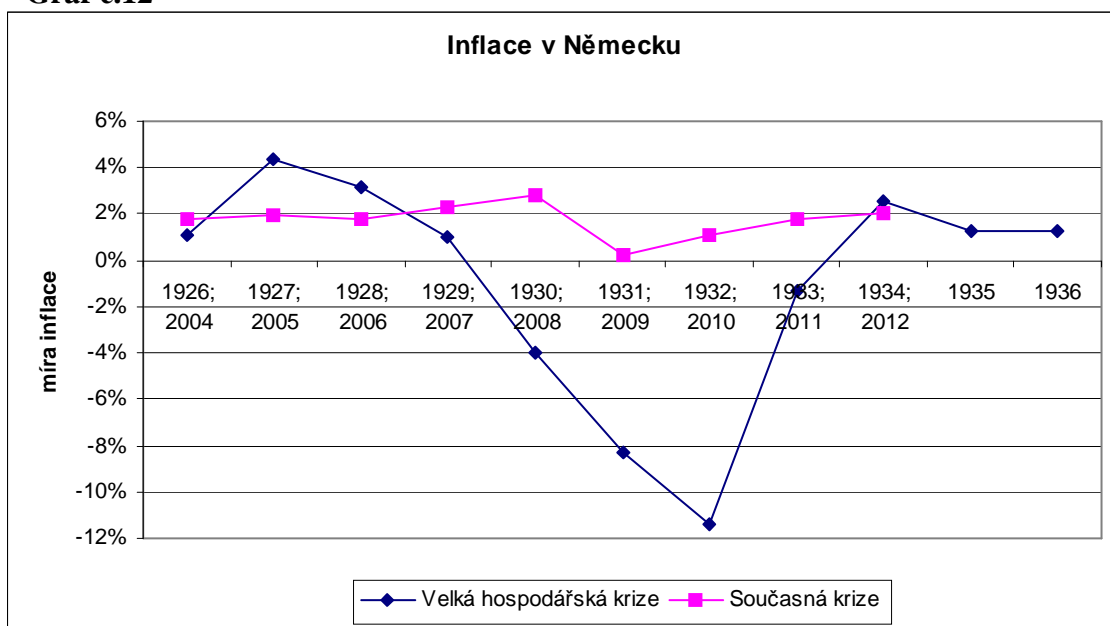
Zdroj: Tabulky v příloze č. 4

Nezaměstnanost byla jedním z největších problémů, který Německo trápil již od konce 1. světové války. Přesto byla na základě Grafu č. 11 v letech 1927 a 1928 míra nezaměstnanosti nižší, než ve srovnatelném předkrizovém období současnosti. Jenže v současnosti postupně klesala, zato za Velké deprese do roku 1930 stoupla na 15 % a v roce 1932 na plných 30 %, což je ještě o 5 p. b. vyšší údaj, než v USA. To je velký rozdíl oproti současnosti, kdy se krize na německé míře nezaměstnanosti téměř neprojevila.

Došlo ke zvýšení o minimální 0,2 % a další roky mají přinést její další snižování. Po roce 1932 se nezaměstnanost sice začala také snižovat, avšak srovnatelné míry s tou dnešní dosáhla až roku 1935. Tento pokles však není dán postupným oživováním hospodářství, jako tomu bylo v přítomnosti, ale téměř povinným zaměstnáním ve zbrojařském průmyslu, kde Německo pro svůj cíl potřebovalo každého práce schopného pracovníka.

5.2.5. Inflace

Graf č.12

Zdroj: Tabulky v příloze č. 5

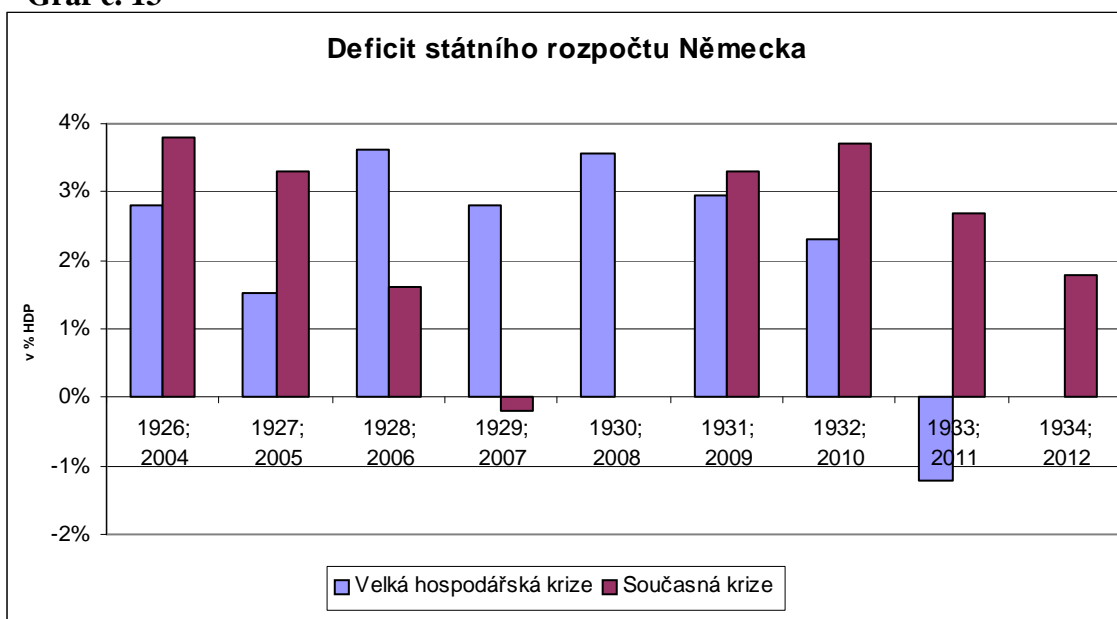
Inflace podle Grafu č. 12 měla v Německu za Velké deprese velice zajímavý charakter. Vysoké číslo je opět charakteristické pro rok 1927, kdy se silným růstem hospodářství šlo ruku v ruce i zvýšení peněžní hladiny. Je možné, že to měl na svědomí monetární stimul, díky němuž se množství marek v oběhu zvýšilo během předchozích dvou let ze 4,6 mld. na téměř 5,5 mld. Každopádně v dalších letech se inflace začala stabilizovat, avšak s příchodem krize a zhroutilím cen Německo najednou spadlo do hluboké deflace. Velkou měrou k tomu přispěl i říšský kancléř se svou deflační politikou, která mu sice umožnila dosahovat kladného čistého exportu, avšak hospodářství velmi dusila a projevovala se na životní úrovni obyvatel. Roku 1932 deflace dospěla na číslo vyšší než 11 %. Zato současné německé hospodářství k deflaci na rozdíl od USA vůbec nedospělo. Nejnižšího bodu dosáhla inflace roku 2009 0,19 %, odkud se podle předpovědí navrátí na svou žádoucí úroveň dvou procent v roce 2012. Ve 30. letech si Německo s deflací také poradilo, do kladných čísel se dostalo roku 1934 a od dalších let

se držely na silně přiměřené hranici 1,25 %. Je otázkou, jaký význam měla tato míra inflace pro stát, který hospodářství téměř řídil.

5.2.6. Fiskální politika

Německo bylo jednou z mála zemí, jejíž rozpočet byl deficitní již před Velkou depresí, zatímco většina ostatních zemí se v souladu s tehdejšími ekonomickými zvyky snažila udržovat rozpočet vyrovnaný, popř. přebytkový.

Graf č. 13

Zdroj: Tabulky v příloze č. 6

Na Grafu č. 13 je jasně vidět, že v některých letech byl deficit ve 30. letech významně vyšší, než v letech nedávno minulých, viz. zejména roky 1928 a 1930. Nedá se však předpokládat, že by takto vysoké schodky veřejných financí byly dány nějakou zvýšenou podporou národního hospodářství. Důvody takového zadlužení Německa jsou jednoduché, reparace, které se pohybovaly v mld. marek. Nejnižšího schodku bylo v předkrizové situaci dosaženo v již několikrát zmiňovaném roce 1927, kdy byl schodek víceméně poloviční v porovnání s dalšími roky. Tehdejší výborné výsledky německé ekonomiky se silně odrazily na příjmové stránce státního rozpočtu. Poté co roku 1929 vyschl proud kapitálu z USA, začala se provádět již zmiňovaná deflační politika. Bylo využíváno jak fiskálních, tak monetárních restrikcí, aby byly ceny stlačeny na nízkou úroveň. Na rozpočtu se to však nijak výrazně neprojevalo. Možná to napomohlo ke kladné bilanci zahraničního obchodu, ale očividně to nemělo velký vliv na jiné státní výdaje a příjmy.

Reparace byly placeny do roku 1931. Stellner (2006) věří, že tehdejší kancléř Heinrich Brüning zavedl vyšší daňové zatížení a snížil mzdy státním zaměstnancům také proto, aby na základě strádání obyvatelstva donutil vítězné mocnosti ke zrušení, nebo alespoň pozastavení reparací. Na rok 1932 bylo americkým prezidentem skutečně stanoveno moratorium na veškeré reparace a válečné půjčky a poté se Německo k placení již nevrátilo. Již nižší schodek roku 1932 je tedy možné připsat neplacení reparací, vyšším daním a nižším nákladům na zaměstnance. Další vývoj jasně naznačuje, že následný rozkvět německé ekonomiky nebyl dán nějakými fiskálními stimuly, ale jinými opatřeními. Hospodářství zcela změnilo svou tvář a proměnilo se na mašinu na zbraně. Olšovský (1978) říká, že jedním z hlavních cílů nově zvoleného kancléře Adolfa Hitlera bylo dosažení surovinové a potravinové soběstačnosti. Proto bylo intenzifikováno zemědělství, aby byl zvýšen výnos a zároveň co nejvíce lidí se mohlo přesunout do průmyslu. Jelikož suroviny byly pro Německo většinou vzácné zboží, začalo se orientovat na jihovýchodní země, u nichž postupně získalo monopol v zahraničním obchodu. Tyto země se tak staly surovinovou podporou německého zbrojení. Zemědělství i průmysl byl zmonopolizován, práva i mzdy dělníků omezeny a všechno směřovalo k naplnění plánu, aby Německo bylo do čtyř let připraveno na válku. Bylo vystavěno mnoho kilometrů dálnic, zejména formou veřejných prací, pod státní aparát byla převedena celá bankovní soustava. Díky této restrukturalizaci celé ekonomiky dosáhl rozpočet Německa poprvé od války přebytkového a dále vyrovnaného rozpočtu, přičemž většina výdajů šla právě na zbrojení. Podle Sirůčka (2007) bylo roku 1938 vydáno 58 % rozpočtových výdajů jako podpora zbrojení. Není však jasné, jak spolehlivé údaje z nacistického Německa přicházeli, zvláště když pro další období nejsou k dispozici vůbec.

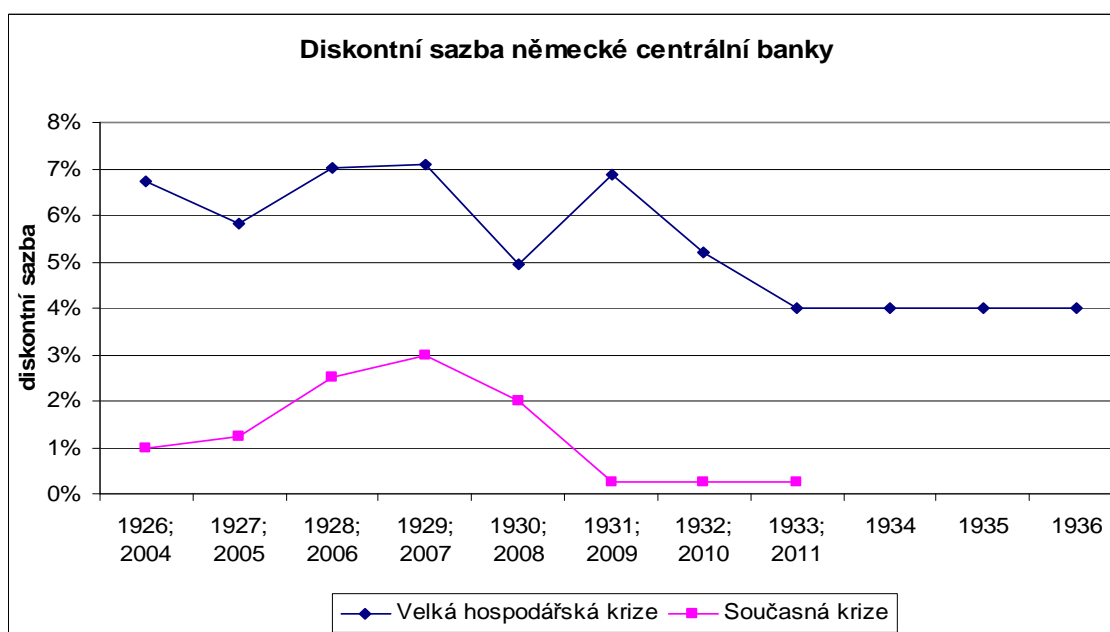
Současná situace je tedy s tehdejším stavem téměř nesrovnatelná. Budeme-li se držet pouze ekonomického hlediska, tak Německo jako první z vyspělých států pochopilo, že nekonečné zadlužování státu je cesta špatným směrem, a proto je na grafu jasně patrné postupné snižování schodků, které začalo již v roce 2003. Také díky tomu mohlo Německo v průběhu krize bez obav sáhnout hlouběji do kapsy, i když toho nijak výrazně nevyužilo, protože ve srovnání s ostatními zeměmi, hlavně Amerikou, nedosahují jejich schodky takových výšek. Navíc předpovědi říkají, že jejich schodek se bude v dalších letech razantně snižovat. Podle cevro.cz přišla německá vláda s celou řadou opatření, jako státní a obecní investice v celkové výši 17,3 mld. eur, snížení odvodů na zdravotní pojištění, pokles daně z příjmů, šrotovné a poskytnutí záruk za firmy ve výši 100 mld. eur.

5.2.7. Diskontní sazba

Druhým nástrojem je diskontní sazba. Tu dle Grafu č. 14 říšská banka v období Velké deprese držela relativně vysoko. Její snížení v roce 1927 mohlo být jedním z důvodů už rozebíraného zvýšení inflace v tomto roce. Dá se říci, že se diskontní sazba vyvíjela víceméně skokově. Nic to nemění na tom, že po restrukturalizaci hospodářství od roku 1933 se sazba držela na stabilní úrovni 4 %, což je úroveň přibližně dvojnásobná oproti ostatním zemím ve stejném období. Nesmíme zapomenout, že dnes je Německo součástí eurozóny a stanovení úrokových sazeb je plně v kompetenci Evropské centrální banky. Vývoj současné diskontní sazby se drží současných ekonomických trendů. Nápadné zvyšování diskontní sazby od roku 2004 je jasným signálem, že evropským ekonomikám se velice dařilo a bankovní rada chtěla předejít jejímu přehřátí. Po propuknutí finančních a následně ekonomických problémů byla sazba snížena na minimální úroveň 0,25 %, na které zůstává do dnešních dnů. Očekává se její navýšení v průběhu roku 2011.

Graf č. 14

Zdroj: Tabulky v příloze č. 7

5.2.8. Shrnutí

Podobně jako u USA jsou rozdíly ve vývoji německé ekonomiky u obou krizí značně rozdílné. Trvání krize bylo opět ve 30. letech čtyřnásobné. Vezmeme-li znovu v úvahu celkový krizový pokles národního důchodu, je rozdíl v celkovém poklesu mezi krizemi 18 p. b., což je menší rozdíl, než u Spojených států amerických, stále však

výrazný. Průmyslová produkce se celkově propadla za Velké deprese o více jak 39 %, roku 2009 však pouze necelých 17 %, což je propastný rozdíl 22 p. b. Ještě markantnější rozdíl bude u vývozu a dovozu jeho pokles dělal kolem 70 %, zatímco dnes byl celkový propad vývozu o 52 p. b. nižší, propad dovozu dokonce o 58 p. b. nižší. Nezaměstnanost byla v Německu za Velké hospodářské krize jedna z nejvyšších na světě, dosahovala celých 30 %. Jen mírné zvýšení za současné krize znamená rozdíl neuvěřitelných více jak 23 p. b. Inflace (deflace) měla stejně jako u Ameriky velice rozdílný charakter. Silná deflace podporovaná ještě restriktivní politikou jde proti dnešním ekonomickým zásadám. Nemůžeme se tedy divit, že její srovnání s přítomností je silně problematické. Vezmeme-li nejnižší body obou krizí dostaneme rozdíl přes 11 p. b. Schodky státního rozpočtu dosahovaly v průběhu krizí podobných výsledků, avšak ve 30. letech i přes prováděnou restriktivní fiskální politiku, zatímco v současnosti na základě prováděné expanzivní fiskální politiky. Diskontní sazba se pohybovala na dvoj až několikanásobné úrovni, než dnes.

5.3. Francie

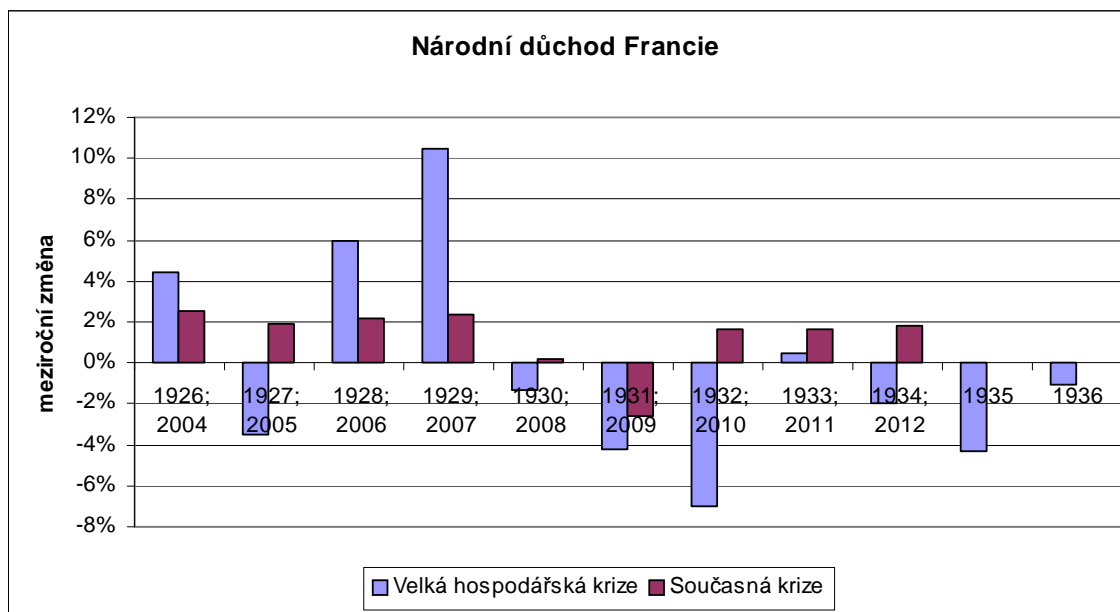
Francie na tom byla po 1. světové válce nejhůře ze všech Evropských zemí. Netrvalo však dlouho a hospodářství Francie začalo dosahovat velice dobrých výsledků. Důvody byly dva. Zaprvé hodně pomáhaly reparace od Německa, zadruhé nižší parita franku dávala Francii výhodu nižších cen na zahraničních trzích. Francie byla unikátní tím, že krize ji zasáhla nejdříve menší silou, avšak trvala téměř nepřetržitě až do 2. světové války. Současná Francie patří mezi největší ekonomiky světa, v Evropě na třetím místě za Německem a Velkou Británií. Na rozdíl od 30. let se dnešní krize žádnými většími zvláštnostmi nevyznačuje a její průběh je podobný jako u ostatních zemí.

5.3.1. Národní důchod

S výjimkou roku 1927 Graf č. 15 jasně potvrzuje slova o silném rozvoji francouzské ekonomiky po 1. světové válce. Zároveň i ukazuje, že krize ve Francii skutečně začala mnohem menší silou, než u ostatních zemí. Růst národního produktu byl u Francie skutečně výrazný, před krizí dokonce dosahoval skoro na 11 %. Přestože přišel v dalším roce pokles jako u jiných zemí, byl to pokles nízký, přibližně 1%. To Sirůček (2007) připisuje výstavbě opevnění na hranici s Německem a včasným zvýšením celní ochrany průmyslu i zemědělství. Až do roku 1931 se jim v porovnání s jinými zeměmi vedlo vcelku dobře. Jakmile však začaly ostatní země v čele s Velkou Británií

s devalvacemi svých měn, Francie se dostala do velkých potíží a následovalo nejhlubší snížení národního produktu až na úroveň 7 %. Francie se na rozdíl od ostatních zemí rozhodla nedevalvovat svoji měnu a její paritu udržet za každou cenu. V tu chvíli se však jejich výrobky staly na mezinárodních trzích příliš drahé a tak francouzská vláda přešla na deflační politiku. Ta však způsobila jen ještě větší pokles národního produktu. Roku 1933 bylo dosaženo zejména díky průmyslu mírného růstu, v dalších letech však pokračovaly další propady, které začaly být eliminovány až díky hromadnému zbrojení, které přišlo jako reakce na Německo.

Graf. č 15

Zdroj: Tabulky v příloze č. 1

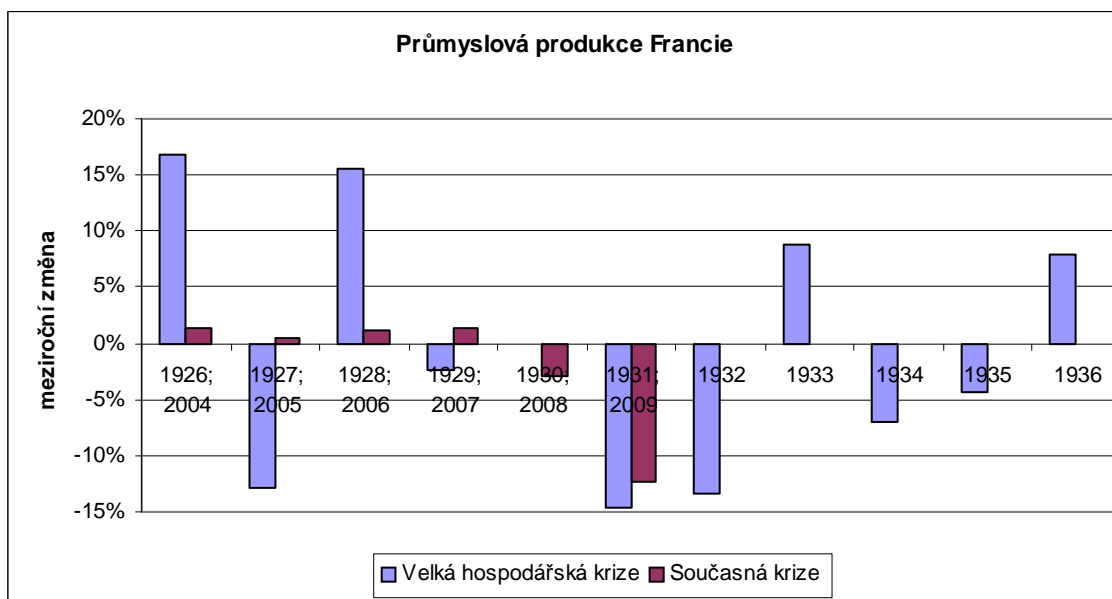
Dále Graf č. 15 naznačuje, že současná Francie si držela stabilní úroveň růstu HDP, lze vypočítat mírné zvyšování od roku 2005. Tradičně roku 2008 byl růst už jen kosmetický a o rok později záporný o necelé 3 % procenta, což je pokles přibližně na úrovni USA a téměř poloviční oproti Německu. Podle odhadů a předpovědí se francouzský růst bude v dalších letech pohybovat mezi 1,5 až 2 %. Z hlediska HDP se francouzské hospodářství zdaleka nepotýkalo s takovými problémy, jako ve 30. letech.

5.3.2. Průmyslová produkce

Vývoj průmyslové produkce zobrazený na Grafu č. 16 dost jasně vysvětluje propad národního důchodu z roku 1927. Na druhou stranu ohromný růst národního produktu roku 1929 se uskutečnil navzdory propadu průmyslu o 2 %. Přestože další rok propad nepokračoval, poklesy v dalších dvou letech atakovaly 15 % hranici. Průmysl očividně

pomohl národnímu důchodu se v roce 1933 trochu vzpamatovat, nic to však nezměnilo, že přišli další těžká léta.

Graf č. 16

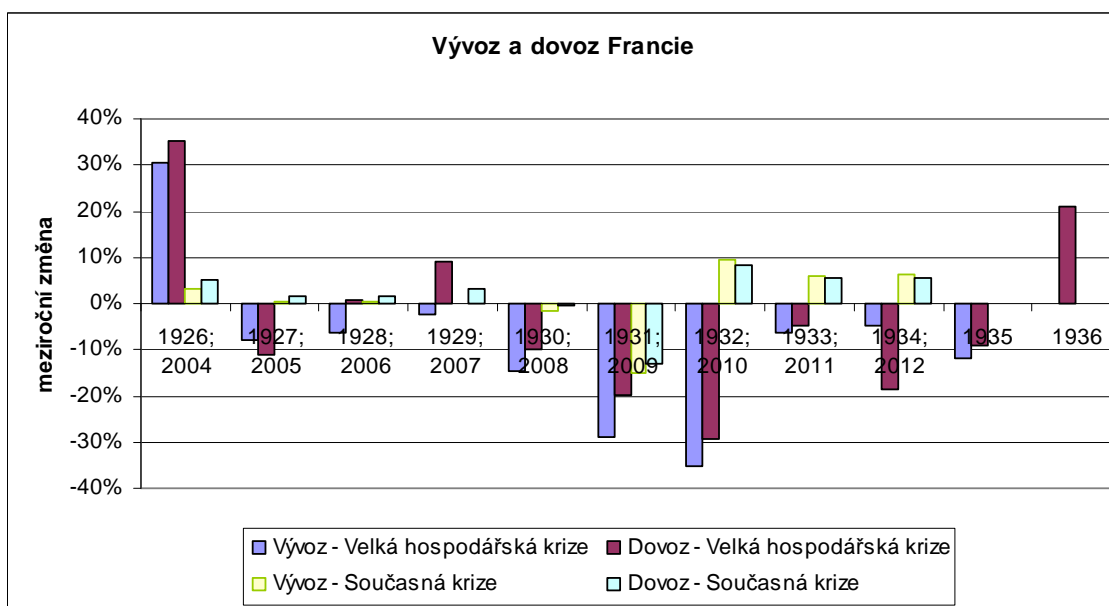
Zdroj: Tabulky v příloze č. 2

Ani za současné krize to neměl francouzský průmysl jednoduché, pokles přišel již roku 2008 a roku 2009 se téměř vyrovnal největším meziročním poklesům ze 30. let. Podobně jako u ostatních zemí se však další poklesy neočekávají. Porovnáme-li snížení mezd v průmyslu, ve 30. letech bylo celkové přibližně 7,5%, roku 2009 dělalo snížení asi 3,8 %.

5.3.3. Zahraniční obchod

Je až neuvěřitelné, že francouzský vývoz od roku 1927 klesal každý rok až do roku 1936 včetně. Graf č. 17 (samostatně pro vývoz a dovoz Graf č. 42 a Graf č. 43 v Příloze č. 8) jasně ukazuje, že dovoz na tom byl meziročně lépe téměř každý rok, a proto není divu, že čistý export se již od roku 1928 pohyboval v záporných číslech. Po výrazně vyšších vývozných propadech v letech 1931 a 1932 se rozdíl mezi dovozem a vývozem vyšplhal na téměř 12 mld. franků a v dalších letech se tento rozdíl pohyboval minimálně nad 5 mld. frank. Devalvace libry a dalších měn již tak špatnému francouzskému vývozu příliš nepřidala. Nejnižšího bodu dosáhl vývoz právě roku 1936, kde jeho celkový propad oproti roku 1926 dělал asi 74 %. Což znamená horší výsledek než u Německa i USA. Dovozy na své minimum dopadl o rok dříve a jeho celkový propad byl necelých 65 %.

Graf č. 17

Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

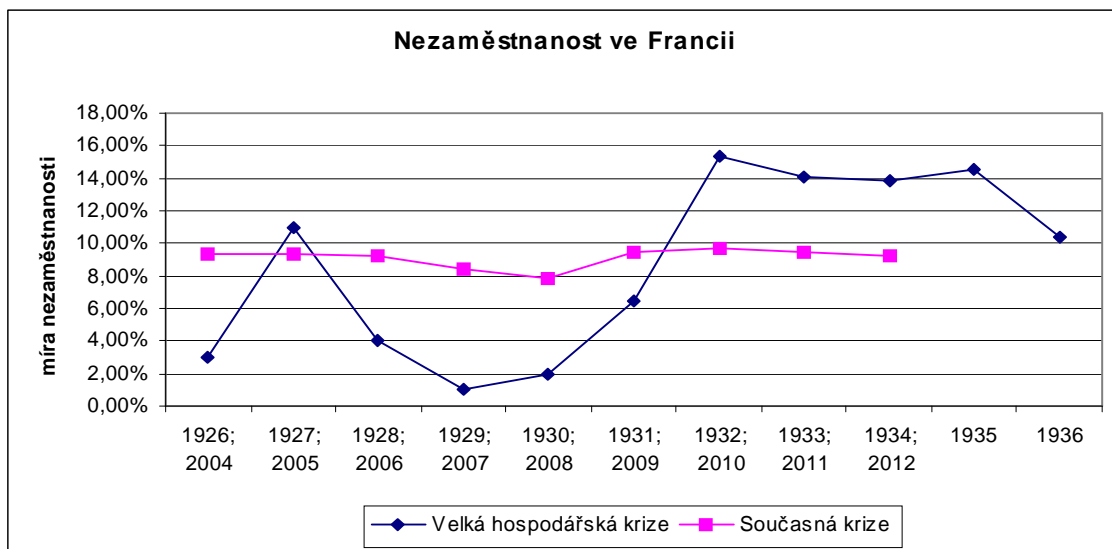
U současného vývozu a dovozu Francie můžeme před krizí identifikovat na Grafu č. 17 pouze minimální růsty, přičemž růsty dovozu jsou o malinko větší. Za krize došlo k poklesu obou, roku 2008 minimálně, o rok později oba poklesly přes 10 %. Přesto si však dovoz stále drží lepší čísla. I proto se bilance zahraničního obchodu drží dlouhodobě na pasivní straně. Od roku 2005 do roku 2008 se záporný čistý export více jak zečtyřnásobil. Graf ukazuje, že zahraničnímu obchodu Francie současná krize evidentně prospěla. Nejen že se po krizovém roce vyšvihly k výrazně vyšším růstům než před krizí, navíc růsty vývozu začaly převyšovat růsty dovozu, což v posledních letech nebylo zvykem. Celkový propad vývozu za současné krize dělal přibližně 16 %, dovoz poklesl o více jak 13 %.

5.3.4. Nezaměstnanost

Míra nezaměstnanosti za Velké hospodářské krize je mírou nezaměstnanosti v průmyslu, nikoliv celkovou. Proto byl pro lepší ilustraci použit i Graf. č. 19, který vyjadřuje počet nezaměstnaných v absolutních číslech. Výrazné zvýšení roku 1927 tedy opět napovídá, že celkový špatný výsledek roku 1927 byl dán hlavně špatnou výkonností průmyslu. Graf č. 19 ukazuje, že z hlediska celku nedošlo k tak výraznému zvýšení. Je však vidět, že v dobrých letech se míra nezaměstnanosti pohybovala na velice nízkých číslech, alespoň v průmyslu. Roku 1926 3 %, 1929 1%, 1931 stále velice slušných 6 %. Rapidní zvýšení nezaměstnanosti můžeme na základě Grafu č. 18 i Grafu č. 19 pozorovat roku 1932, kdy došlo ke zvýšení míry nezaměstnanosti v průmyslu o 10 %

a celkový počet nezaměstnaných se zvýšil ze 64 tisíc lidí na 301 tisíc. Přestože v průmyslu se míra nezaměstnanosti poté držela okolo 14-15 %, celkový počet nezaměstnaných narůstal až na 470 tisíc v roce 1936, to znamená více jak sedminásobek roku 1931. To i přesto, že míra nezaměstnanosti v průmyslu toho roku klesla k 10 %.

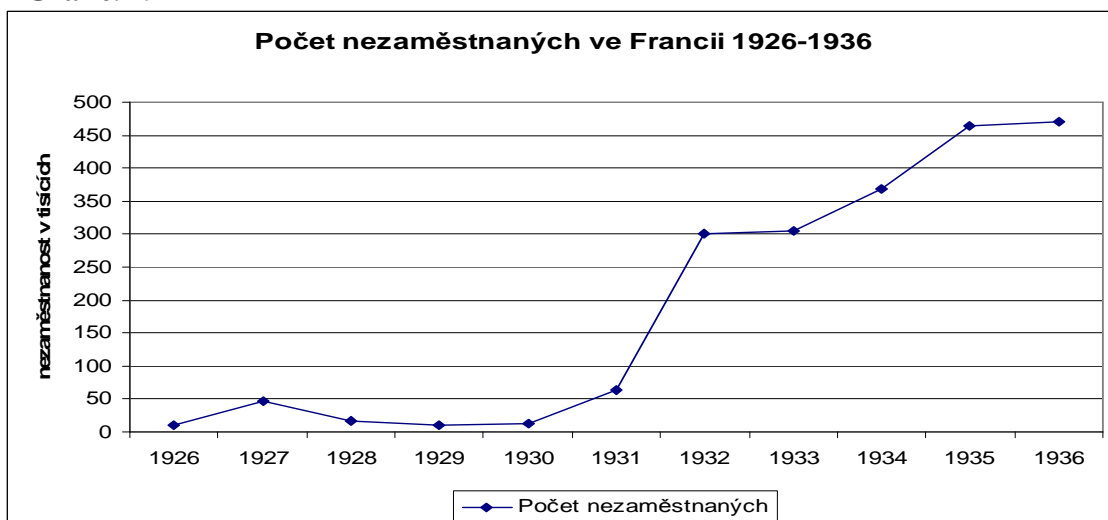
Graf č. 18

Zdroj: Tabulky v příloze č. 4

Míra nezaměstnanosti před současnou krizí dosahovala vyšších čísel. Stabilně se držela okolo 9 % a když konečně začala mírně klesat k hranici 8 %, došlo ke krizi a zvýšení nezaměstnanosti na téměř 10 %. Veškerá úspěšná snaha o snižování nezaměstnanosti přišla vniveč. Nicméně o zvýšení šlo minimální v porovnání se 30. léty a její očekávané snižování je diametrálně odlišný vývoj od dlouhodobé vysoké míry nezaměstnanosti ve 30. letech, která byla vyřešena až začátkem zbrojení před 2. světovou válkou.

Graf č. 19

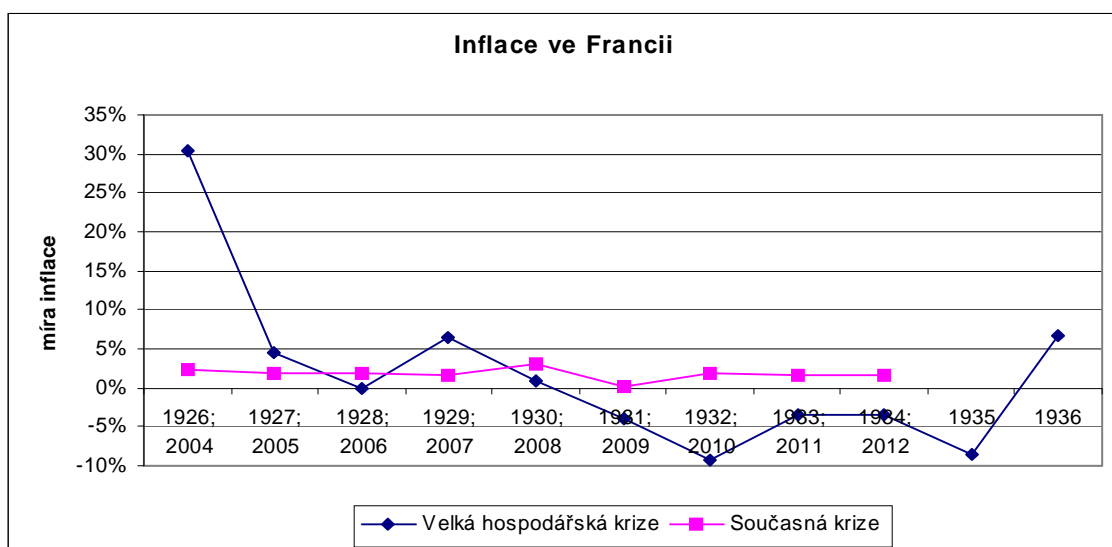

Zdroj: Tabulka v příloze č. 4

5.3.5. Inflace

Pomineme-li vysokou 30% inflaci z roku 1926, jež byla alespoň částečně stabilizována opětovným připoutáním franku ke zlatu, k němuž došlo konečně právě k roku 1926. Pravděpodobný vliv měl i velmi špatný výsledek francouzského hospodářství roku 1927. Přesto podle Grafu č. 20 byla inflace velmi nevyrovnaným ukazatelem a její propad do deflace přišel na rozdíl od ostatních zemí o rok později. Deflační politika, která začala být prováděna jako reakce na devalvaci okolních měn, situaci nijak nepřispěla, takže se deflace dotkla svého dna v letech 1932 a následně i roku 1935, kdy sahala k téměř 10 %. Jedná se tedy o podobný výsledek jako u USA a Německa, s tím rozdílem, že deflace ve Francii trvala celých 5 let a inflace se dočkala až roku 1936, kdy se k vládě dostala tzv. Lidová fronta a začala provádět expanzivní, inflační politiku.

Graf č. 20

Zdroj: Tabulky v příloze č. 5

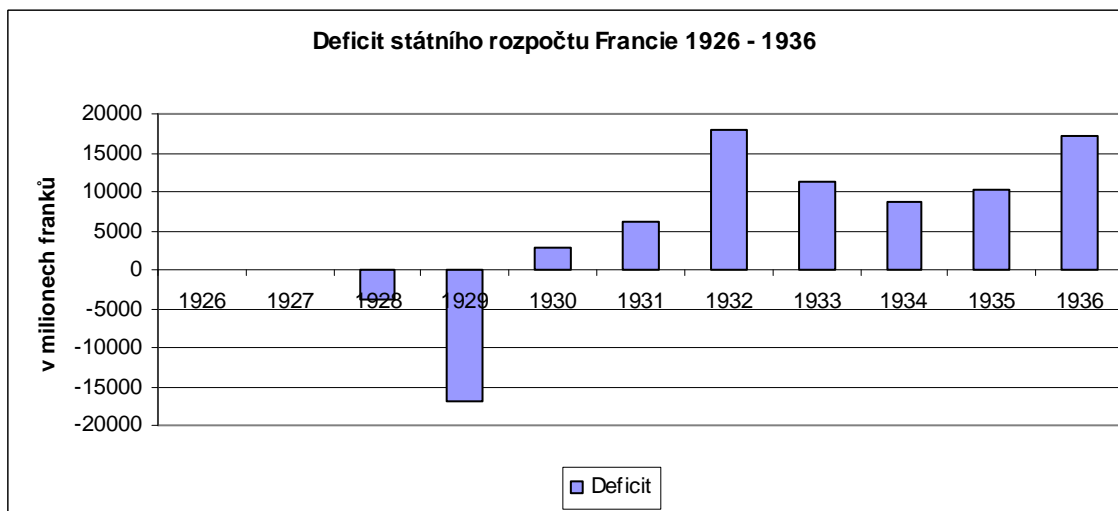
V současné situaci se poklesu cen Francie výrazněji přiblížila pouze roku 2009, kdy inflace dosáhla pouhých 0,1 %. Před i po krizi se zdá inflace relativně stabilní, pohybující se okolo 2-3 %.

5.3.6. Fiskální politika

Graf č. 21 a Graf č. 22 dokazuje, že deficity státního rozpočtu byly před rokem 1930 buď vyrovnané, nebo přebytkové, přesně podle tehdejších zásad. Od roku 1930 však začínají být schodkové a to i přes deflační politiku praktikovanou od roku 1931. Její hlavní součástí byla snaha o omezení vládních výdajů a snižování mezd. Avšak výdajová stránka

v letech 1930 – 1932 se držela na stabilní úrovni okolo 54 mld. franků, avšak vzhledem ke špatné hospodářské situaci se těžce propadla příjmová stránka. Nižší schodek v dalších letech je dán ještě silnějším omezením vládních výdajů v rámci deflační politiky. Nárůst schodku roku 1936 je dán nástupem do vlády tzv. Lidové fronty, která začala s expanzivní politikou. Došlo ke zvýšení mezd, pracovní týden byl zkrácen na 40 dní, byla prodloužena placená dovolená, odbory začaly být uznávány. Navíc se zvedla sociální podpora důchodců a válečných veteránů. Zároveň si vláda pojistila hlavní slovo při nákupu zemědělských produktů a ve francouzské centrální bance. Daná opatření sice nezabránila dalšímu propadu hospodářství, jednala se však o pokles několikrát nižší než v předchozím roce. K úplnému oživení však došlo až po devalvaci franku a výdajích do zbrojního průmyslu.

Graf č. 21

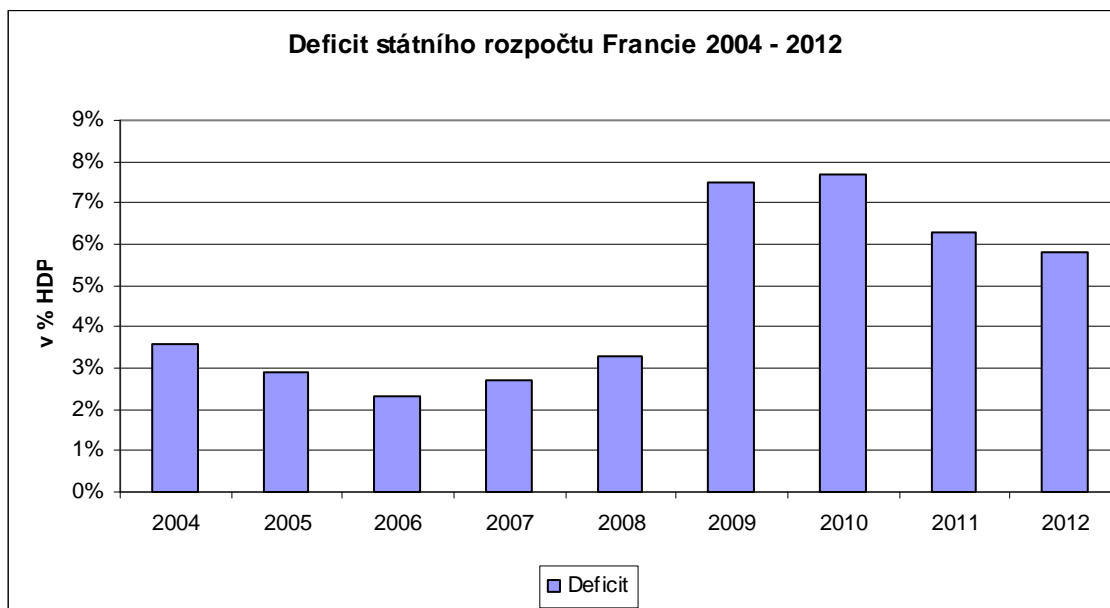

Zdroj: Tabulka v příloze č. 6

V současné krizi dosahovala Francie na základě současné praxe deficitů již před krizí. Pohybovaly se kolem 3 %, čili na hladině kritéria pro držení evropské měny. Od roku 2009 se tradičně schodky zvýšily, v tomto případě na přibližně dvojnásobnou úroveň. Znamená to, že ani Francie si neodpustila zvýšené vládní výdaje pro oživení ekonomiky. Podle serveru cevro.cz měl být roku 2009 vynaložen balíček, z něhož 6 mld. šlo do důležitého automobilového průmyslu, 11 mld. na investiční projekty do infrastruktury, vyššího školství a výzkumu a na obnovu kulturního dědictví, dalších 11 mld. na podporu financování firem. Kromě toho by 4 mld. eur měly proinvestovat státní podniky.

Graf č. 22

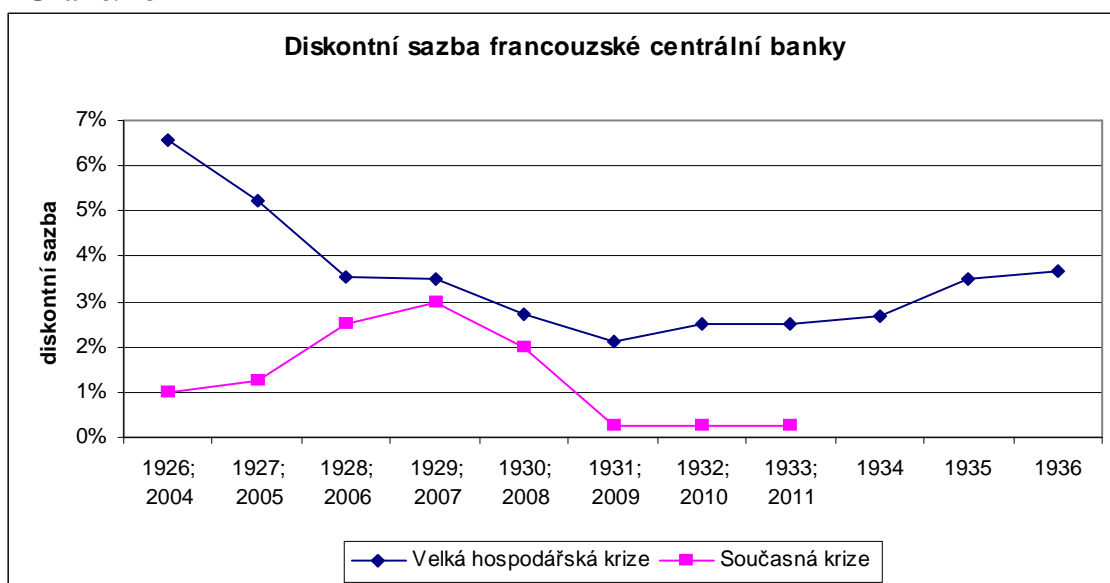

Zdroj: Tabulka v příloze č. 6

5.3.7. Diskontní sazba

Podíváme-li se na Grafu č. 23 na diskontní úrokové míry, tak vidíme, že od silně inflačního roku 1926 docházelo k jejich postupnému snižování až do roku 1931, kdy se usídlila na hodnotě kolem 2 %, což je nejnižší hodnota za námi analyzované období. Od roku 1932 však v rámci celostátní deflační politiky dochází k jejich opětovnému narůstání na rozdíl od jiných zemí, jejichž sazby se držely ve stejném období na stabilní úrovni. Tomeš (2008) vidí ve vysoké úrokové míře důvod malé podnikatelské aktivity.

Graf č. 23

Zdroj: Tabulky v příloze č. 7

Francie je stejně jako Německo v současné době součástí eurozóny, takže její vývoj byl rozebrán již v minulé podkapitole. V rámci vzájemného porovnání je jasně vidět, že úrokové míry se držely podobně jako u Německa na několikanásobně nižší úrovni, než ve 30. letech.

5.3.8. Shrnutí

Pohledněme-li tedy zpětně na vývoj obou krizí ve Francii, rozdíl mezi nimi působí ještě markantněji, než u ostatních zemí. Zvláště vezmeme-li si, že s výjimkou mírného růstu roku 1933 byla Francie prakticky v krizi celých 7 let. Celkový pokles národního důchodu činil od roku 1929 do roku 1936 přes 18 %, což je číslo o 15 p. b. vyšší, než v současnosti. Průmyslová produkce se za Velké deprese propadla o 30 %, v současné době byl pokles přibližně poloviční. U vývozu je rozdíl v celkovém propadu asi 58 p. b., u dovozu přes 50 p. b. Míra nezaměstnanosti v průmyslu dosáhla za Velké hospodářské krize asi dvojnásobné úrovně, než celková míra nezaměstnanosti dnes. Vzhledem k prováděné deflační politice byl propad inflace ohromný, zatímco dnešní inflační politika ji udržela nad nulovou hranicí. S tím souvisí i schodky státního rozpočtu, které u obou krizí nedosahovaly malých úrovní, ve 30. letech to však byl navzdory restriktivní politice, dnes je to kvůli expanzivní politice. Navíc dnešní výše diskontní sazby Francie podporují podnikatelskou aktivitu mnohem více než tehdy, kdy byly tyto sazby o průměrně asi 2 % nižší.

5.4. Spojené království

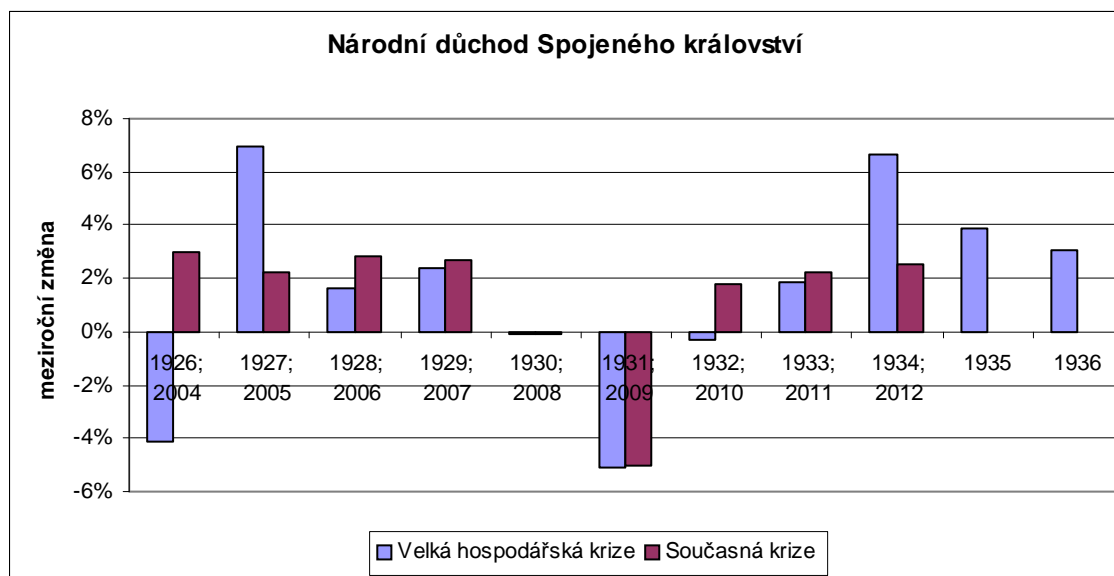
Přestože Spojené království patřilo k vítězným mocnostem 1. světové války a jeho území bylo například oproti Francii o mnoho méně zdevastované, nebyl jeho hospodářský vývoj ve 20. letech nikterak závratný. Velká Británie po celou dobu bojovala s velikou nezaměstnaností. Podle Tomeše (2008) to bylo z důvodu neustálých fiskálních restrikcí za účelem vyrovnání státního rozpočtu, i monetárních restrikcích, jejíž snahou bylo co nejdříve obnovit paritu libry na předválečné úrovni. K návratu ke zlatému standardu došlo nakonec v roce 1925, avšak všechno to mělo na hospodářství spíše negativní dopad. Monetární i fiskální restrikce se silně podespaly na ekonomické výkonnosti i zaměstnanosti. Zároveň byla libra oproti ostatním zemím, které se vrátily ke zlatému standardu ve snížených paritách, nadhodnocená, a proto měly britské výrobky velký problém se prosadit na zahraničních trzích. Současné Spojené království je druhou

nejvýkonnější ekonomikou Evropy a řadí se mezi vyspělé státy. Žádným podobným turbulencím jako ve 30. letech nebyla v této době vystavena. Jedná se o ekonomiku silně spjatou s hospodářským cyklem ostatních zemí, která dosahuje stabilního ekonomického růstu.

5.4.1. Národní důchod

Výkyv v národním produktu roku 1926 byl pravděpodobně způsoben prvotním šokem po připoutání libry k předválečné paritě. Díky významnému růstu roku 1927 byl vyrovnán výsledek z roku 1925. V dalších letech však růsty nepokračovaly nijak zázračným tempem kolem 2 %. Jedná se se sice jen o málo menší růsty než ve stejném předkrizovém období současnosti, přesto by ale člověk od ekonomiky, jejíž výroba byla kvůli válce odhozena na úroveň kolem roku 1912, očekával více, tak jako u ostatních zemí. Graf č. 24 tedy jasně dokazuje, že ekonomika Spojeného království prožívala ve 20. letech slabší období. Možná z toho důvodu je vývoj národního produktu u obou krizí tak podobný, viz. minimální propad v letech 1930 a 2008 a téměř totožný pokles o rok později o přibližně 5 %. Hlavní rozdíl jde tedy vyzorovat v tom, že roku 1932 ještě mírný pokles pokračoval, zatímco roku 2010 se již ekonomika navrátila opět k téměř 2 % růstu, a porovnání let 1934, kdy došlo k výraznému růstu produktu, a 2012, kde se zdaleka takový růst neočekává. Celkový pokles národního produktu byl ve 30. letech kolem 5,5 %, v současné těsně nad 5 %. Rozdíl tedy není nijak výrazný.

Graf č. 24

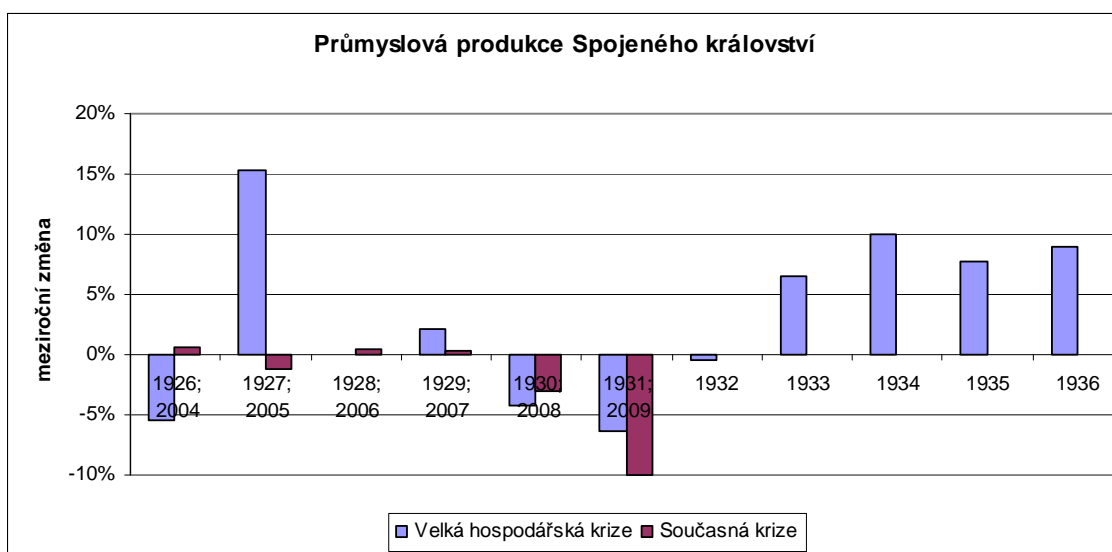

Zdroj: Tabulky v příloze č. 1

5.4.2. Průmyslová produkce

Je vidět, že současný britský průmysl se drží přibližně na stabilní úrovni. Před krizí u něj nejsou zaznamenány žádné výrazné růsty nebo poklesy. To samé se dá říct ve stejném předkrizovém období ze 30. let. Poklesy u obou krizí v dalších dvou letech se sice různí, což je jasně vidět na Grafu č. 25, avšak v celkovém propadu není opět velký rozdíl. Za současné krize dělal necelých 11 %, ve 30. letech necelých 12 %. Porovnáme-li pokles mezd vyplácených v průmyslu u obou krizí, ve 30. letech došlo k redukci mezd o 5,8 %, v současnosti o 5 %, nejde tedy opět o žádný velký rozdíl.

Graf č. 25

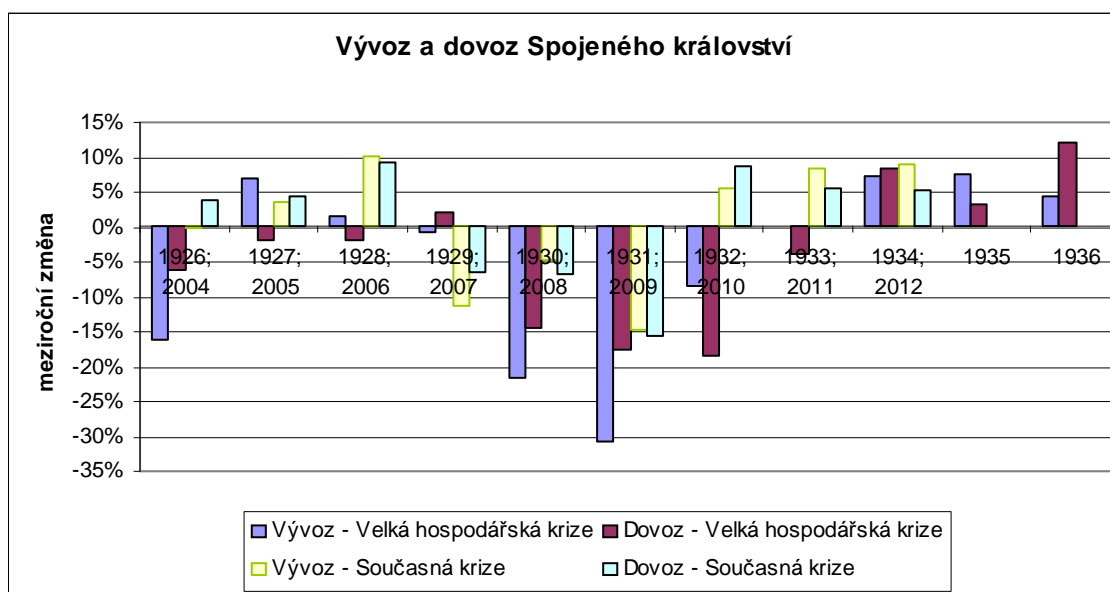
Zdroj: Tabulky v příloze č. 2

5.4.3. Zahraniční obchod

Spojené království bylo před 1. světovou válkou největším světovým exportérem. Po ní se však situace změnila a čistý export se přehoupl do záporných čísel. Záporného čistého exportu dosahuje pravidelně i v současnosti. Z Grafu č. 26 (samostatně pro vývoz a dovoz Graf č. 44 a Graf č. 45 v Příloze č. 8) vyplývá, že zahraniční obchod byl za obou depresí postižen velmi vážně. Export poklesl během dvou let meziročně nejdříve o více jak 20 % a poté přes 30 %, až v následujícím roce 1932 po devalvaci libry přestal vývoz tak rapidně klesat a zastavil se na poklesu okolo 8 %. To dovoz se propadal v letech 1930-1931 pravidelně v intervalu 14,5-18,5 %. Vývoz se tedy začal vzpamatovávat dříve, což se kladně projevilo na bilanci zahraničního obchodu, jehož schodek se meziročně snížil o 120 mil. liber, což znamená přibližně o 30 % oproti roku 1931. Od roku 1934 začal

export i import opět narůstat a s nimi i schodek zahraniční bilance. Celkový propad exportu ve 30. letech se blížil 51 %, propad importu se rovnal necelým 45 %.

Graf č. 26

Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

Graf č. 26 dále prezentuje, že vývoz a dovoz Spojeného království se v současnosti musel potýkat s propadem tři roky. Jednalo se o poklesy, které oproti ostatním zemím začaly dříve, trvaly déle a byly výraznější. Prvního propadu se Spojené království dočkalo již roku 2007 a dalšího růstu až roku 2010. Celkový pokles zahraničního obchodu je nejsilnější z analyzovaných zemí. Vývoz poklesl celkově o téměř 28 %, dovoz o 21 %.

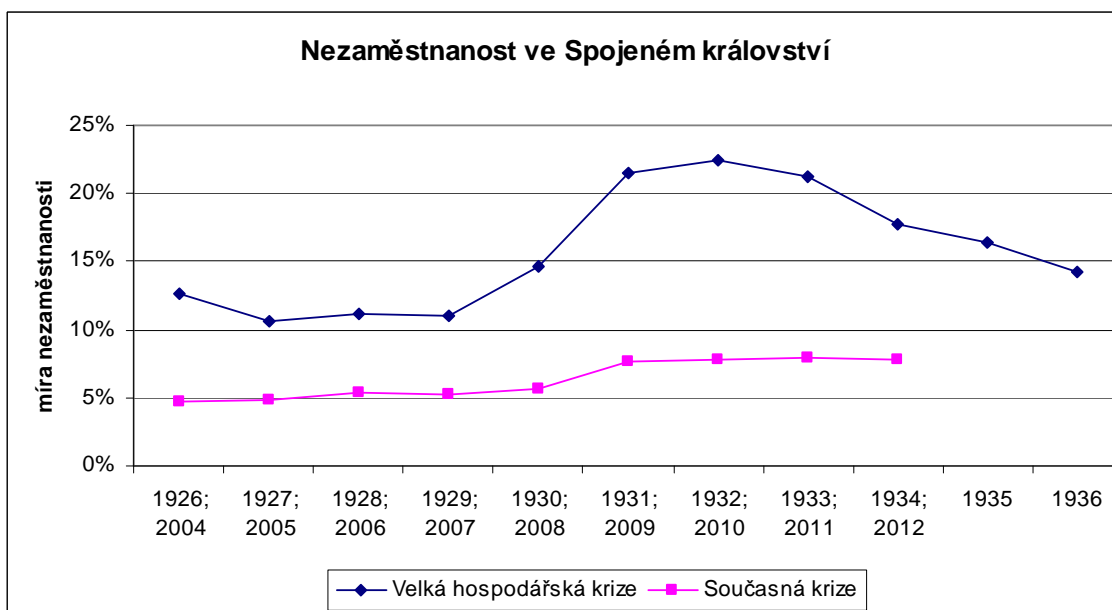
5.4.4. Nezaměstnanost

Jak již bylo řečeno, Velká Británie byla zemí, která se potýkala s velkou nezaměstnaností již před začátkem Velké hospodářské krize. Míra nezaměstnanosti se pohybovala kolem 11 % do roku 1931, kdy se zvýšila na 15 %. Poté se tři roky držela stabilně okolo 21 - 22 %, aby po zlepšení hospodářských výsledků začala pomalu klesat. Dlouhodobý problém s nezaměstnaností ve Spojeném království se však vyřešil až koncem 30. let, kdy se Velká Británie podobně jako Francie pustila do hromadného zbrojení.

Před současnou krizí se pohybovala míra nezaměstnanosti ve Spojeném království na výborné úrovni kolem 5 %, což jasně dokazuje Graf č. 27. Tedy přibližně na podobné úrovni jako v USA. Její nárůst však byl oproti Spojeným státům poloviční. Její snížení na původní úroveň však dle předpovědí bude trvat delší dobu. Jedná se tedy o zcela

odlišnou situaci, než ve 30. letech, kdy se nezaměstnanost pohybovala již před krizí na více než dvojnásobné úrovni a po jejím začátku vzrostla přibližně pětkrát více.

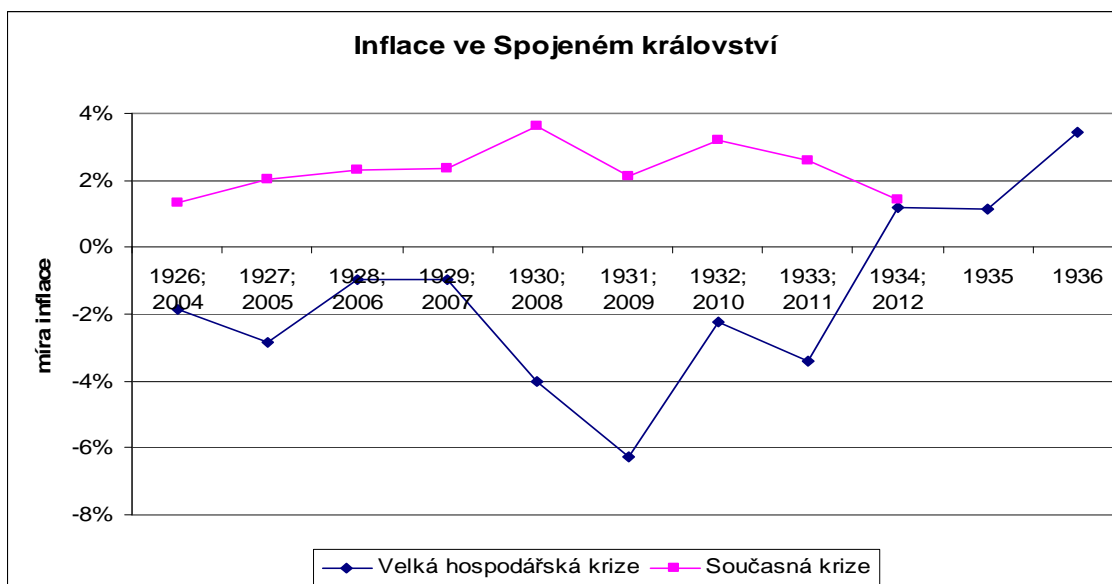
Graf č. 27

Zdroj: Tabulky v příloze č. 4

5.4.5. Inflace

Graf č. 28

Zdroj: Tabulky v příloze č. 5

Porovnáme-li inflaci v průběhu krizí, zjistíme, že se u Velké deprese opakuje podobná situace jako u ostatních zemí. Graf č. 28 ukazuje, že Spojené království se již před začátkem krize nacházelo v deflaci, s čímž má spojitost prováděná deflační politika.

V letech 1930 a 1931 dochází k výraznému poklesu, ale na úroveň o asi 4 p. b. menší, než u ostatních zemí. Kolísavým vývojem se dostává inflace do kladných čísel roku 1934, kdy došlo k nejvýraznějšímu hospodářskému oživení po krizi. Následný skok roku 1936 ukazuje, že rychlý růst britského hospodářství si vynesl svou daň. Vývoj inflace v současné krizi se naopak ostatním zemím vůbec nepodobá. Na rozdíl od nich se v krizovém roce 2009 k nulové hranici ani nepřiblížila. Krize tedy pomohla Spojenému království dostat inflaci po jejím zvýšení v předchozím roce opět na žádoucí úroveň 2 %. Inflace se tedy u obou krizí držela v přijatelnějších číslech než u ostatních zemí, přesto rozdíl mezi oběma krizemi je opět více než markantní.

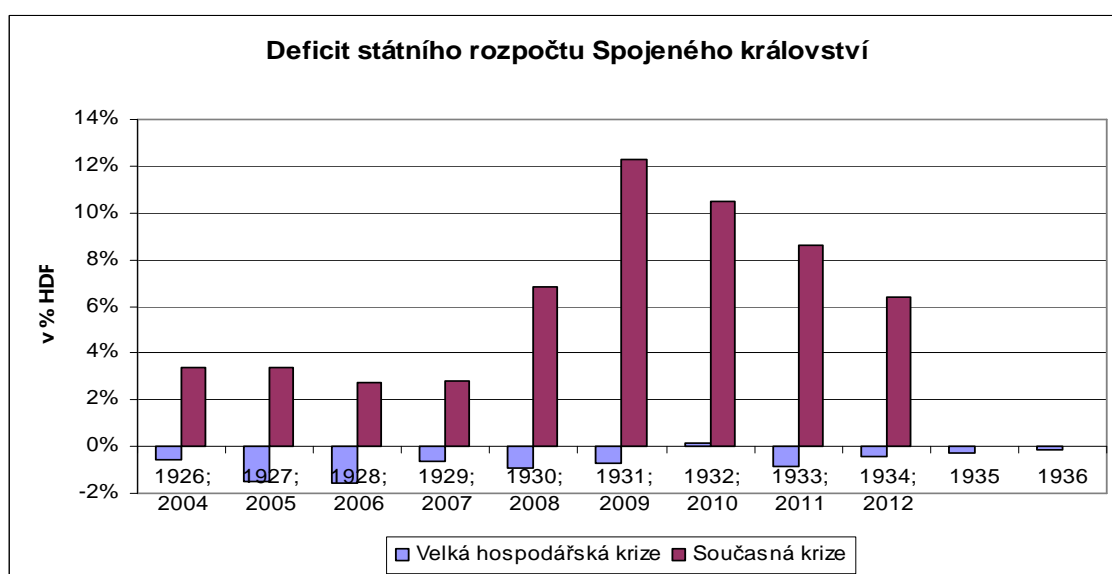
5.4.6. Fiskální politika

Srovnání státního rozpočtu Spojeného království v průběhu obou krizí vyznívá velice zajímavě. Na rozdíl od ostatních zemí se zde v průběhu Velké hospodářské krize vlastně nepřiklonili k fiskálním stimulům. S výjimkou roku 1932, kdy schodek dosáhl minimálních 6 mil. liber, hospodařil stát jak před krizí, v jejím průběhu i po ní s přebytkovým rozpočtem. Brzkého výstupu z recese Spojené království tedy dosáhlo jinými prostředky. Hlavní zásluhu na tom měla devalvace libry v roce 1931 a následný návrat k protekcionismu, který dal vzniku systému imperiálních celních preferencí. (Faltus, 2003). Libra byla devalvována fakticky o 30 %. To pro obchodní partnery Spojeného království znamenalo, že v tu ránu přišli o téměř třetinu hodnoty svých pohledávek, a tak si pospíšili se svou vlastní devalvací. Vznikl tedy tzv. librový blok, jehož vedoucí měnou byla pochopitelně libra, přičemž ostatní země navázaly pevným kurzem své měny na libru. V tu chvíli se polovina celosvětových obchodů prováděla v librách a Londýn se tak navrátil na pozici světového finančního centra, kterou ztratil po 1. světové válce. Roku 1932 byla ve Spojeném království po dlouhých desetiletích zavedena dovozní omezení. Nižší pro kolonie, které patřily k britskému impériu, a vyšší ostatním zemím. Dovoz z koloniálních zemí byl tedy jasně zvýhodněn, zároveň zboží z Velké Británie mělo v těchto zemích jednodušší odbyt, čímž vznikl již zmiňovaný systém celních imperiálních preferencí, jenž výrazně prospěl zahraničnímu obchodu Velké Británie. Právě tato opatření vytáhla celé království z krize.

Současný vývoj podle Grafu č. 29 odpovídá vývoji ostatních zemí. Před krizí byl držen schodek státního rozpočtu na únosné 3 % hranici, aby v roce 2008 a 2009 vzrostl až na 12 % HDP. I Velká Británie se tedy tentokrát vydala cestou zvýšených vládních výdajů

a stimulačních balíčků pro oživení upadajícího hospodářství. Mezi hlavní protikrizová opatření patří podle Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (www.vupsv.cz) snížení daně z přidané hodnoty o 2,5 %, balíček 50 mld. na záchranu bank, záruky za malé a střední firmy ve výši 20 mld. liber, z čehož 2,3 mld. do automobilového průmyslu, a finanční injekce ve výši 10 mld. liber do veřejných investic s důrazem na školy, nemocnice, silnice a železnice a životní prostředí. Roku 2010 se ekonomika Spojeného království vrátila k růstu a předpovědi dalších let ukazují na další vzrůstající tendenci, což ukazuje na úspěšnost vládních programů. Proto se předpokládá postupný ústup od stimulační politiky a tedy i postupný návrat k nižším schodkům.

Graf č. 29

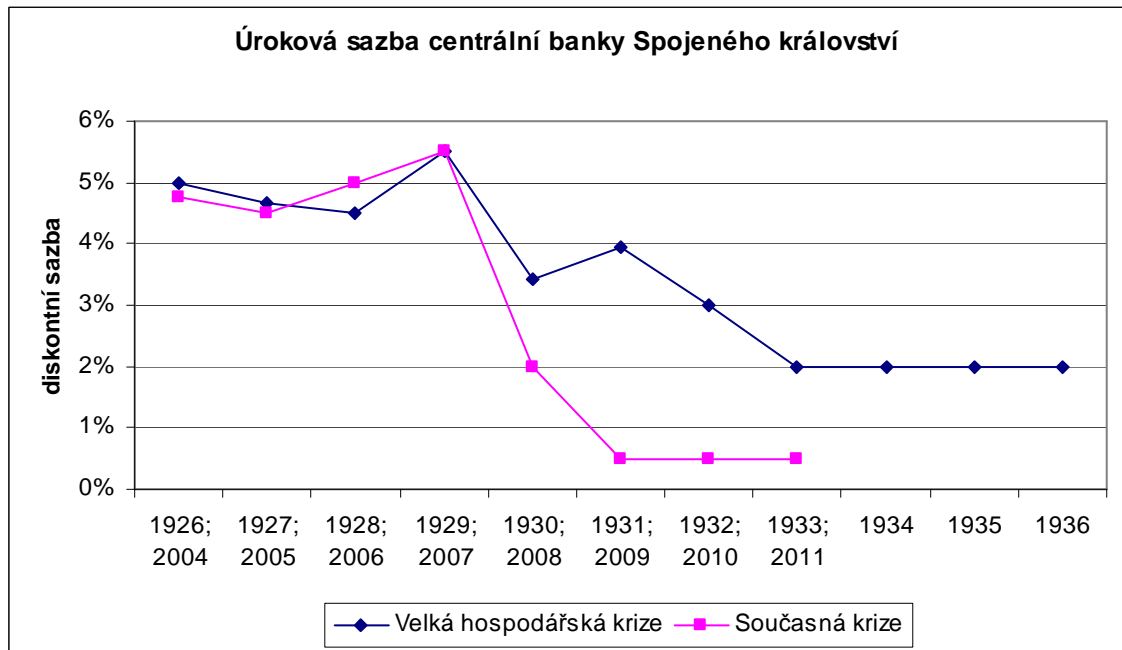
5.4.7. Úroková sazba

Centrální banka Velké Británie se vyznačuje zvláštností, že využívá jednotnou úrokovou sazbu pro všechny operace, takže by používání termínu diskontní sazba bylo zavádějící. Úroková míra centrální banky měla na základě Grafu č. 30 v předkrizovém období u obou krizí velice podobný průběh. Pokaždé však z jiného důvodu. Ve 30. letech jde o pozůstatek snahy navrátit libře její předválečnou paritu, i když příliš vysoká úroková míra dusila podnikatelskou aktivitu. V současnosti byla ekonomika Velké Británie v dobré kondici a zvýšení úrokové sazby bylo logickým vyústěním. Jedná se tedy o preventivní opatření proti inflaci. Do roku 1931 se na sazbě jasně odráží snaha o udržení libry na stávající hodnotě, a proto po snížení roku 1930 dochází k opětovnému navýšení o rok později. Teprve poté, co byla libra stejně devalvována došlo ke snížení na 2 % roku 1933,

kde zůstala po celé další 4 roky. Snaha o oživení podnikatelské aktivity byla za současné krize výrazně vyšší, když úroková míra byl během dvou let snížena o celých 5 p. b. na 0,5 %, na které zůstává dodnes. Vývoj úrokové míry byl za obou krizí opět podobnější, než u ostatních zemí.

Graf č. 30

Zdroj: Tabulky v příloze č. 7

5.4.8. Shrnutí

Ze všech analyzovaných zemí si byl průběh krize ve Spojeném království nejpodobnější. Ani v délce krize není patrný tak veliký rozdíl jako u jiných zemí. Za velké hospodářské krize klesalo hospodářství po dobu 3 let, což je o rok více, než v aktuální krizi, přičemž pokles ve třetím roce byl minimální. Malý rozdíl dále platí jak pro národní produkt, jehož pokles byl za současné krize pouze o půl procentního bodu nižší, tak pro průmyslovou produkci, kde byl rozdíl pouhý 1 p. b. Zahraniční obchod Velké Británie prožil za aktuální krize jeden z nejhlubších propadů ve srovnání s ostatními zeměmi, naopak pokles za Velké hospodářské krize byl nižší oproti jiným zemím. Proto rozdíl v zahraničním období není tak výrazný jako jinde, přesto byl pokles vývozu v aktuální krizi o 23 p. b. nižší a dovoz se propadl o 24 p. b. méně. Rozdíl v nezaměstnanosti byl 5 p. b. již v předkrizovém období, po začátku krizí se rozdíl vyšpal až na celých 15 p. b. v neprospěch Velké deprese. Inflace se také výrazně lišila v průběhu obou krizí oproti ostatním zemím, protože se v obou případech pohybovala

na vyšších úrovních. Při porovnání nejnižších bodů se dostáváme k rozdílu 8 p. b. Deficity státního rozpočtu se lišily významně. Za Velké deprese se státní rozpočet držel na vyrovnané nebo přebytkové úrovni, zatímco v současnosti je využíváno hojných fiskálních stimulů. Proto byly deficity za současné krize až o 13 p. b. vyšší. Úroková sazba se u obou krizí v předkrizovém období nacházeli na přibližně stejné úrovni, po jejich začátku nastavila centrální banka tehdejší sazbu až o 3,5 p. b. vyšší, než dnes. Ke konci krize se rozdíl zarovnal na 1,5 p. b.

5.5. Česká (Československá) republika (ČR)

Československá republika v době Velké hospodářské krize byla ještě vělice mladou samostatnou zemí. Po odtržení od Rakouska-Uherska se musela potýkat s mnoha záležitostmi, které do té doby byly samozřejmostí. To platilo i z hospodářského hlediska. Nějakou dobu trvalo, než se ekonomika vypořádala s inflačními problémy po odtržení a hospodářství začalo správně pracovat. Přesto se ke konci 20. let mohlo Československo řadit mezi dvacet nejvyspělejších zemí světa. Roku 1927 vznikla Národní banka československá, která držela korunu v oscilačním pásmu 2,9 – 3,03 amerického dolaru za 100 Kč. Od roku 1929 byla česká měna po vzoru ostatních zemí připoutána ke zlatu v paritě 44,58 miligramu na 1 Kč. Krize jako taková zasáhla Československo později, než v jiných zemích, avšak agrární krize trvala již od roku 1929.

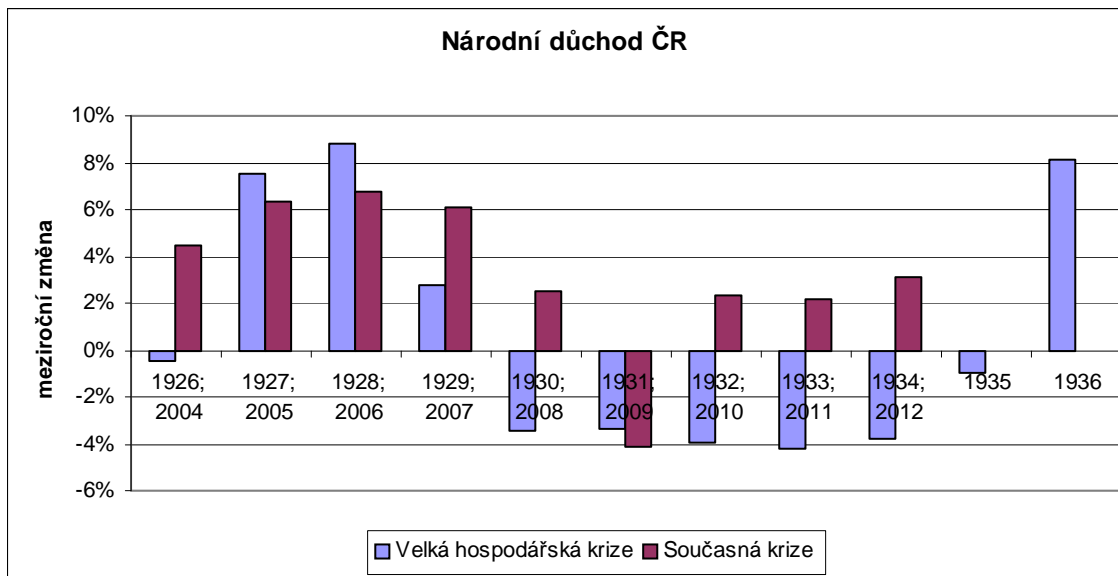
Dnešní Česká republika ztratila ve svém vývoji 40 let kvůli totalitnímu režimu a to ji uvrhlo daleko za státy západní Evropy. Přestože se po transformaci a stabilizaci česká ekonomika mohla těšit z vyššího meziročního ekonomického růstu, než u západoevropských zemí, vyrovnání životní úrovně obyvatel s těmito zeměmi se nedočká aspoň ještě několik desetiletí. Přesto se řadí mezi ekonomiky se všemi znaky vyspělého státu a krize na ni dolehla jako na ostatní země. Výchozí situace je vlastně podobná jako ve 30. letech, protože i dnes je česká ekonomika považovaná za relativně mladou a ne ještě tak stabilní, jako v západních zemích.

5.5.1. Národní důchod

Období mezi 1. světovou válkou a Velkou depresí je považováno obdobím největší konjunktury československé ekonomiky. S výjimkou roku 1926 dosahovala růstu a většinou výrazného růstu, většího, než ve většině ostatních vyspělých zemích. Vysoké růsty deklaruje Graf č. 31, u něhož přírůstky v letech 1927 a 1928 pohybovaly kolem 8 %.

Pokles růstu roku 1929 mohl poukázat na blížící se pohromu, nikdo mu však nevěnoval příliš pozornosti. V té době se však Československo již potýkalo s agrární krizí. Zemědělství bojovalo se silně klesajícími cenami ve spojitosti s nadvýrobou. V dalších letech se k problémům přidal i průmysl a československé hospodářství se ponořilo do krize, která byla hluboká a hlavně zdlouhavá, podobně jako ve Francii. Po celých pět let hospodářství dosahovalo meziročních poklesů kolem 4 % a mírným propadem skončil i rok následující, aby konečně roku 1936 přišlo oživení. Za onoho šestiletého období došlo k celkovému poklesu HDP přes 18 %.

Graf č. 31

Zdroj: Tabulky v příloze č. 1

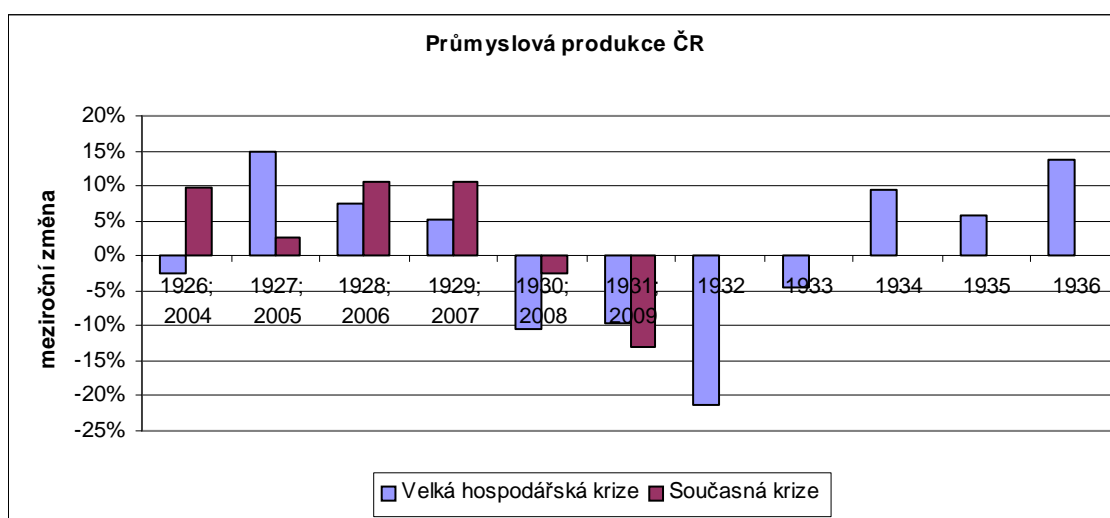
Ekonomika před současnou krizí dosahovala také velice dobrých výsledků, podobně jako ve 30. letech měla lepší růsty, než západní země. Od roku 2006, kdy bylo dosaženo nejlepšího výsledku okolo 7 %, je vidět postupné snižování přírůstků, což je podobný vývoj jako u ostatních zemí. Narozdíl od nich však roku 2008 dosahuje ještě velice dobrého výsledku. Avšak roku 2009 stejně přišel propad kolem 4 %. Což je vyšší pokles oproti prvním letům Velké hospodářské krize, důležité však je, že již dále nepokračoval a roku 2010 došlo k opětovnému růstu kolem asi 2,3 %. Předpovědi navíc ukazují, že v roce 2012 to bude již přes 3 %.

5.5.2. Průmyslová produkce

Vrchol průmyslové produkce přišel na základě Grafu č. 32 ve 20. letech o rok dříve, než u HDP a poté je u něj také jasně znatelný pokles přírůstků. První pokles přišel

stejně jako u HDP, avšak další poklesy přišli už „jen“ tři roky. To znamená, že krize v průmyslu trvala o dva roky kratší dobu, než krize celého hospodářství. Nejspíše to ale bylo dáno tím, že dosáhl svého dna rychleji. Přeci jen roku 1933 dosáhl jeho celkový propad už téměř 40 %. Což je stejný výsledek jako např. u Německa. Svůj vliv na opětovném růstu průmyslu měla pravděpodobně také první devalvace koruny, která zvýhodnila české průmyslové zboží na zahraničních trzích, a kapitál dodávaný na trh vládními investicemi.

Graf č. 32

Zdroj: Tabulky v příloze č.2

V současné situaci dosahoval průmysl s výjimkou roku 2005 pravidelných 10 % meziročních přírůstků, ale bez jakéhokoliv varování se propadl již roku 2008, v čemž pokračoval i rok později. Jeho další poklesy by však neměly pokračovat zejména díky automobilkám. Naopak stavebnictví na výraznější oživení stále čeká. Celkový pokles průmyslové produkce je vyčíslen asi na 15 %.

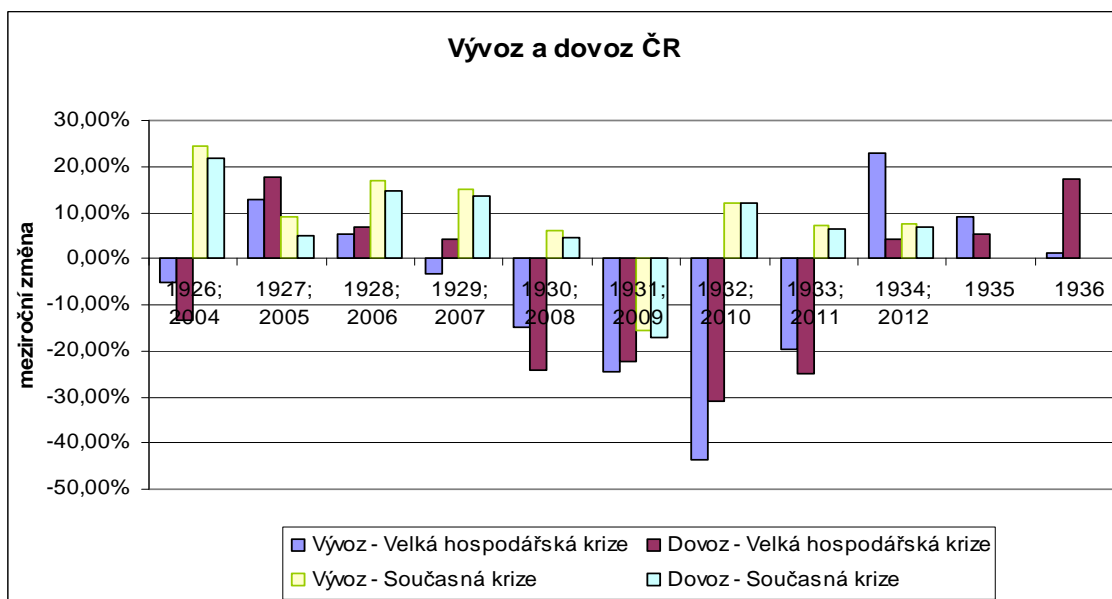
V obou případech došlo ke snížení mezd v průmyslu. Ve 30. letech o 15 %, v současné krizi pouze o 8,5 %.

5.5.3. Zahraniční obchod

Zahraniční obchod byl důležitou součástí HDP tehdy a je jí i dnes. České země byly vždy silně proexportní a na zahraničním obchodě silně závislé. Proto ohromný propad světového obchodu ve 30. letech působil na Československo zdrcujícím způsobem. Nijak zahraničnímu obchodu neprospěla ani politika tehdejší vlády, kdy po začátku agrární krize byla zvýšena cla na zemědělské produkty v roce 1930, v roce 1933 došlo na celní bariéry

i u dalších produktů, včetně průmyslových. Tyto bariéry však vyvolaly odvetné reakce, např. v Maďarsku, a to znamenalo pro zahraniční obchod další ránu.

Graf č. 33

Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

I přes menší přírůstky vývozu v předkrizovém období si Československo drželo kladné saldo zahraničního obchodu, jehož nejvyššího čísla 2,5 mld. Kčs dosáhlo roku 1926. Obrat se sice zvyšoval do roku 1929, kladné saldo se však povážlivě zmenšilo na 511 mil. Roku 1929 totiž vývoz už na rozdíl od dovozu nerostl. Graf č. 33 (samostatně pro vývoz a dovoz Graf č. 46 a Graf č. 47 v Příloze č. 8) však naznačuje, že v letech 1930 – 1933 čelily poklesům již oba ukazatele. V prvním roce poklesů se bilance dostala opět do vysokých kladných čísel, avšak v letech 1932 a 1933 se již stala pasivní, za což může téměř 45% pokles exportu právě v roce 1932. Od dalších let byla aktivní bilance opět obnovena. Návrat do plusových čísel zařídil zejména výrazný 23% nárůst exportu, což byla jasná reakce na první devalvaci koruny, díky níž se staly československé výrobky konkurenceschopnější na cizích trzích. Celkový pokles vývozu však od roku 1929 činil 72 %, propad dovozu činil do roku 1930 69 %. Celkový propad zahraničního obchodu byl tedy největší ze všech analyzovaných zemí.

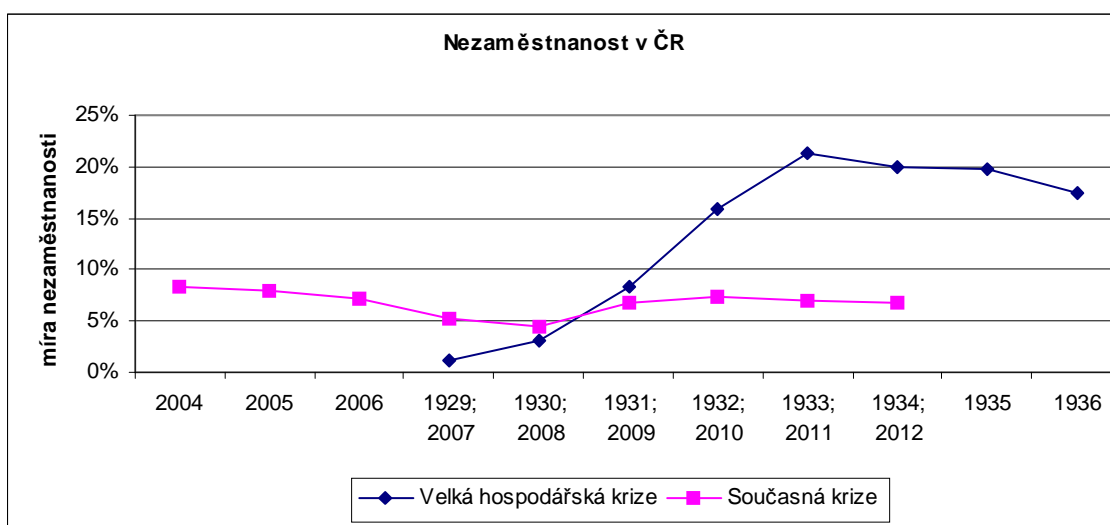
Před současnou krizí dosahovaly meziroční přírůstky ještě vyšších úrovní, než před Velkou hospodářskou krizí, v průměru kolem 15 %. Bilance zahraničního obchodu je od roku 2005 trvale kladná a roku 2009 díky silnějšímu poklesu dovozu dělala celých 5,7 mld. eur. Již roku 2008 je vidět, že zahraniční obchod začíná trochu zadržovat oproti

předchozím letům a tradičně o rok později již došlo k jeho poklesu. Vývoz poklesl o téměř 16 %, dovoz o více jak 17 %. Rozdíly oproti Velké depresi jsou tedy více než zřetelné.

5.5.4. Nezaměstnanost

Přestože údaje za roky 1926–1928 na Grafu č. 34 chybí, přiblížíme si nezaměstnanost v těchto letech absolutními čísly. Roku 1929 činil počet nezaměstnaných pouhých 41,6 tisíce a je jasně vidět, jak malou míru nezaměstnanosti to znamenalo. Nejvyšší nezaměstnanost v tomto předkrizovém období byla roku 1926, kdy dosáhl počet uchazečů o práci 67,5 tisíc. Přesto šlo o nezaměstnanost minimální. Životní úroveň obyvatelstva byla v této době opravdu vysoká. Od roku 1930 se však všechno začalo měnit a nezaměstnanost začala narůstat tempem 5-7 %. Ve svém nejvyšším bodě roku 1933 představovala přes 21 % průmyslově schopného obyvatelstva. Poté se začala velmi pomalu snižovat. Podobně jako u ostatních států nezaměstnanost snížila významně až zbrojní konjunktura před blížící se 2. světovou válkou.

Graf č. 34

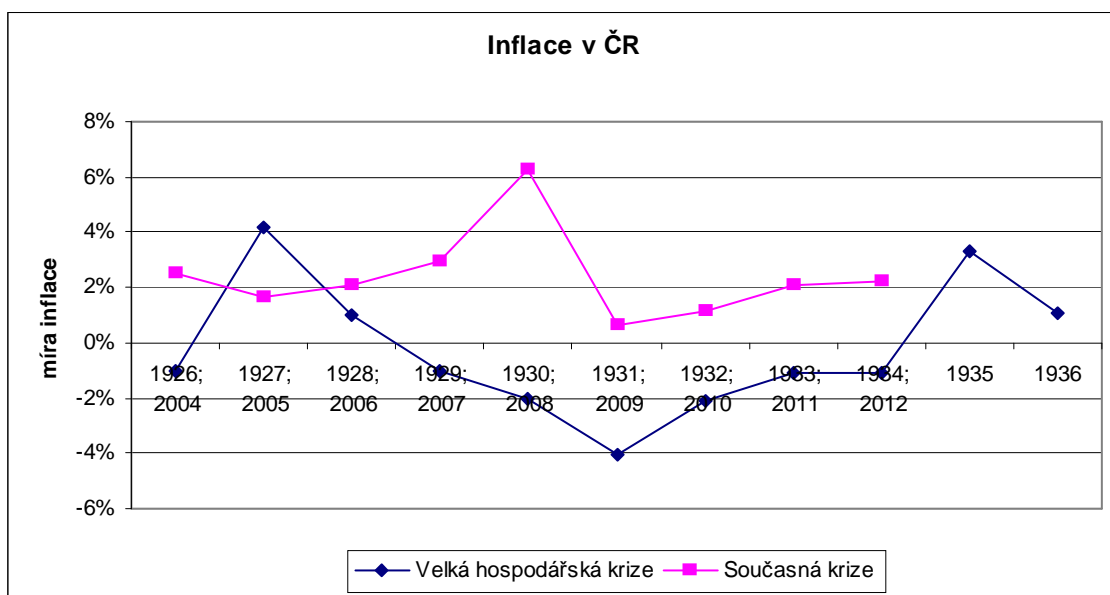
Zdroj: Tabulky v příloze č. 4

Zatímco ve 20. letech se nezaměstnanost držela na trvale nízké úrovni, v současné době je vidět před krizí trend postupného snižování. Roku 2008 poklesla nezaměstnanost na pouhých 4,4 %. Následná krize ji však vrátila během dvou let na úroveň o 3 p. b. vyšší. Stále se očekává, že firmy začnou pomalu nabírat pracovníky a počet nezaměstnaných se začne tenčit. K tomu by mělo podle odborníků dojít v průběhu roku 2011.

5.5.5. Inflace

Na základě Grafu č. 35 je vidět silná rozkolísanost peněžní hladiny u obou krizí. Před Velkou hospodářskou krizí můžeme sledovat od roku 1927 postupné snižování inflace, roku 1929 vstup do deflace a další pokles, který se zastavil na -4 % v roce 1931. Svůj díl viny na tom má brzy započatá agrární krize, kterou zemědělci řešili ještě větší produkcí, která propad cen stále zhoršovala. Navíc vláda podobně jako u jiných států v první polovině krize prováděla hlavně deflační politiku, aby mohla být koruna udržena na stávající paritě. Přesto procento deflace je nejnižší z rozebíraných zemí, u většiny z nichž dosahovala až 10 %. Svůj podíl na tom měla i silná monopolizace průmyslu, a později i tzv. obilní monopol v zemědělství, díky které a díky zvýšené celní ochraně mohly být ceny lépe udržovány. Výstup z deflace můžeme přičíst započaté stimulační politice vlády a první devalvaci koruny z roku 1934.

Graf č. 35

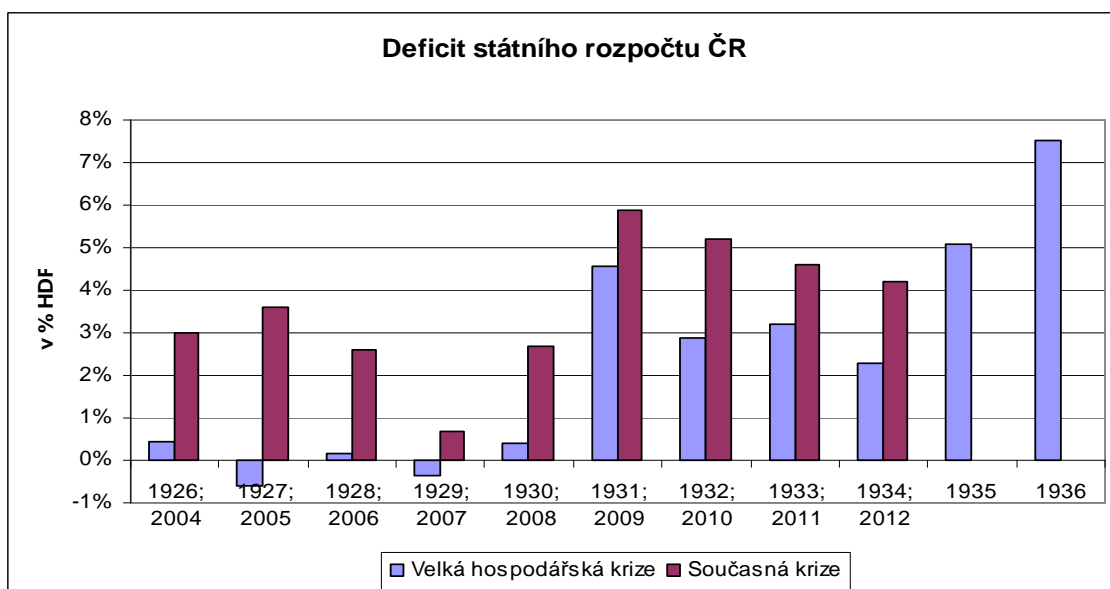
Zdroj: Tabulky v příloze č. 5

Současnou krizi předcházela více než 6% inflace z roku 2008 způsobená hlavně zvýšením snížené sazby DPH z 5 na 9 %. Krize poté zařídila její výrazné snížení na 0,63 % v roce 2009, od něhož dochází k jejímu postupnému narovnávání na požadované 2 %. Současné předpovědi však nepočítají s reformami dnešní české vlády, kvůli kterým se odhadoval vzrůst inflace až na 10 %. Za současných podmínek však stále platí stávající předpovědi.

5.5.6. Fiskální politika

Graf č. 36 jasně ukazuje, že i v Československu věrni tehdejšímu ekonomickému myšlení se snažili udržovat víceméně vyrovnané rozpočty. Roku 1931 je však vidět již velký nárůst překračující 4 % HDP. Toho roku se československá vláda rozhodla jako reakci na celosvětovou úvěrovou a měnovou krizi pomoci ohroženým bankám, některé i sanovat. Proto výdaje výrazně vzrostly. Příjmy byly přibližně stejné jako předchozí rok, hlavním viníkem rozpočtového deficitu tedy byly opravdu zvýšené výdaje. V dalším roce se sice vládní výdaje snížili, stejně tak však dopadly i příjmy a podíl schodku se vyšplhal na téměř 3 %. Podobný scénář měl i další rok. Od roku 1934 začíná výrazná stimulační politika vlády. Investiční činnosti podle Laciny (1994) směřovaly například do státních železnic, úpravy státních silnic, vodohospodářských staveb, či výstavby letišť. Důležitou součástí pro oživení hospodářství byla první devalvace koruny roku 1934 a druhá devalvace koruny v roce 1936, po níž již Československá republika vystoupila krize. Hodnota koruny byla snížena z 44,58 mg zlata na 1 Kčs, na 31,21 mg. (Průcha, 2004) Jde tedy o devalvaci přibližně 30 %. Kromě výše uvedených opatření Lacina (1994) uvádí také zásahy státu ve dřívějším období. Jedná se už o zmiňovanou celní ochranu a v rámci zemědělství se jedná o tzv. obilní monopol, který narozdíl od cel přinesl určité výsledky, protože státu dobře umožňoval ovlivňovat produkci obilí i jeho ceny.

Graf č. 36

Zdroj: Tabulky v příloze č. 6

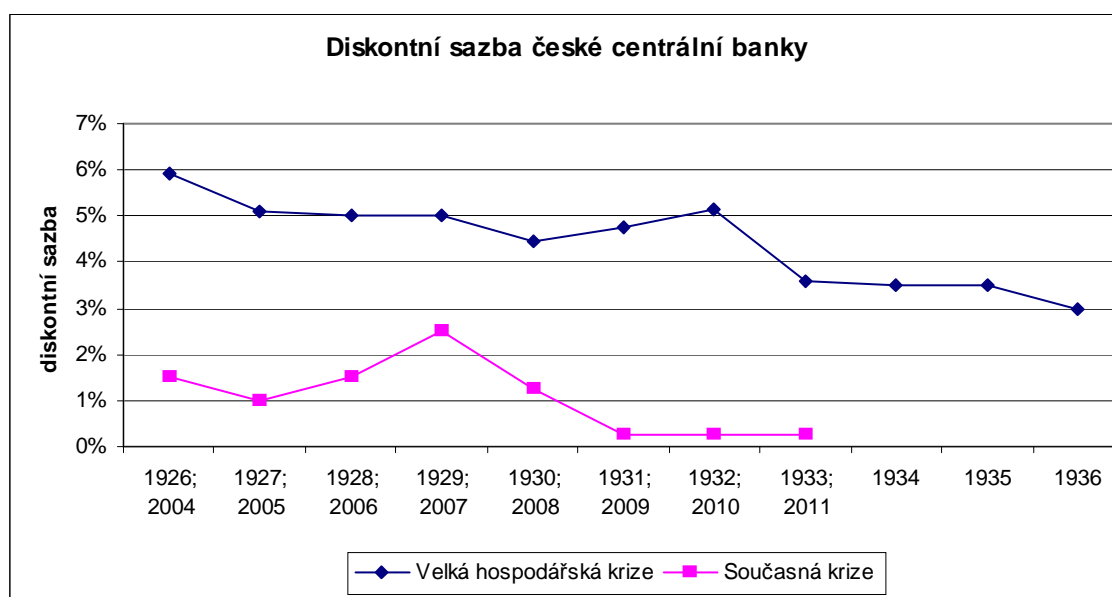

Současná krize je i v Česku řešena pomocí fiskální politiky. Vláda v předkrizové situaci se snažila postupně rok od roku eliminovat zápornou bilanci státního rozpočtu. To je jasně vidět, na velice nízkém schodku roku 2007. O rok později však ekonomika již nerostla tak, jak všichni očekávali a na zhoršení státního hospodaření se to jasně projevilo. V roce 2009 již byl přijat balíček vládních protikrizových opatření, které schodek státního rozpočtu výrazně prohloubily. Podle serveru idnes.cz mezi hlavní protikrizová opatření patří slevy na sociálním pojištění, které mají podpořit udržení zaměstnanosti, zrychlené odpisy pro zvýšení investiční činnosti firem, garance za úvěry malých a středních firem, podpora regionální dopravy, lepší čerpání evropských peněz a investice do infrastruktury.

5.5.7. Diskontní sazba

Diskontní sazba před i během Velké hospodářské krize byla opět dle Grafu č. 37 držena velmi vysoko. V době ohromné konjunktury to mělo své opodstatnění, v době krize její vysoká úroveň však zbytečně škrtila poskytování úvěrů a tím podnikatelskou aktivitu. Roku 1930 sice došlo k jejímu mírnému snížení, během dalších dvou let však vzrostla na původní úroveň jako reakce na devalvaci libry a zemí na ní napojených. To byl stejný postup jako například u Francie, protože československá centrální banka se stejně jako francouzská bála následného odlivu zlata a deviz ze země. Teprve až roku 1933 a později roku 1936 došlo k jejímu výraznějšímu snížení, zvláště když došlo i zde k devalvaci měny.

Graf č. 37

Zdroj: Tabulky v příloze č. 7

Diskontní sazba současná kopíruje víceméně vývoj diskontních sazeb ostatních zemí. Spolu s konjunkturou se zvedala i diskontní sazba, aby dosáhla předkrizového vrcholu roku 2007 na 2,5 %. Poté došlo v reakci na ekonomickou krizi k jejímu snížení během dvou let na 0,25 %. Snaha o to, aby banky poskytovaly levnější úvěry a podnikatelé mohly levně získat prostředky pro své investice však přišla téměř vniveč, protože banky byly příliš opatrné, úrokové sazby příliš nesnižovaly a k poskytování úvěrů se příliš neměly.

5.5.8. Shrnutí

Česká (Československá) republika se zařadila k USA, Německu i Francii, kde je současná krize s Velkou hospodářskou těžko porovnatelná. Podobně jako u Francie trvala v ČR Velká deprese o pět let delší dobu, než aktuální krize. Celkový propad HDP byl za Velké hospodářské krize o 14 p. b. větší, než v současnosti. U průmyslu je rozdíl ještě větší, celých 25 p. b. Ještě větší rozdíl najdeme u zahraničního obchodu, který byl za Velké deprese zasažen asi nejvíce. Vývoz tehdy poklesl o celých 56 p. b. více, než v současnosti a u dovozu není rozdíl o moc menší, 52 p. b. Nezaměstnanost ve svých nejvyšších bodech dosáhla rozdílu téměř 14 p. b. Rozdíl v inflaci (deflaci) pomocí nejnižších bodů je přes 4,5 p. b. Deficity státního rozpočtu v době, kdy jich začalo být za Velké hospodářské krize dosahováno byly přibližně o 1,5-2 p. b. nižší, než dnes, což napovídá nižší stimulaci ekonomiky pomocí státních výdajů. Rozdíl v úrokových mírách dosahoval v průběhu krizí průměrně 4 p. b.

5.6. Vlastní výsledky práce

Vezmeme-li obě krize globálně, najdeme pár společných znaků. Začátek v USA, splasknutí spekulativní bubliny, finanční krize, omezení úvěru a navazující krize ekonomická. Tím podobnost víceméně končí. Příčiny byly různé, její rozšíření do světa také a konečné dopady v případě Velké hospodářské krize nesrovnatelně větší.

Podíváme-li se jen letmým pohledem na grafy u všech pěti zemí a vývoj jednotlivých ukazatelů v průběhu obou krizí, musíme konstatovat, že současná krize je jen malým krátkodobým zaškobrtnutím oproti hluboké a dlouhé Velké hospodářské krizi. Malou výjimku tvoří Spojené království, u něhož byl průběh obou krizí u některých ukazatelů až nápadně podobný. To je ale dáno zejména tím, že krize ve 30. letech tam byla oproti jiným zemím mírná, což odborníci připisují nízké výkonnostní základně

Velké Británie, zatímco současná měla na Spojené království spíše větší dopad, než u ostatních zemí.

Když využijeme pro potřeby porovnání námi zjištěné rozdíly mezi krizemi vyjádřené v procentních bodech u jednotlivých zemí, můžeme lehce pomocí běžného aritmetického průměru spočítat agregovaný rozdíl mezi oběma krizemi u jednotlivých ukazatelů.

Prvním analyzovaným ukazatelem byl národní důchod, resp. HDP. Na základě všech pěti zemí byl celkový propad HDP současné krize o průměrně o 17,7 p. b. nižší, než za krize Velké hospodářské. U průmyslové produkce jsou výsledky podobné, průměrný rozdíl v poklesech průmyslu dělá skoro 19,5 p. b. Zahraniční obchod byl postižen za Velké hospodářské krize ze sledovaných ukazatelů nejvíce, proto i rozdíl je nejvyšší. Průměrný rozdíl v propadu vývozu je téměř 48 p. b. Průměr u dovozu je necelých 46 p. b. Nezaměstnanost byla rozdílná v průměru o 16,75 p. b. Deflace byla tradičním jevem, rozdíl mezi nejnižšími body inflace (deflace) byl v průměru 8,5 p. b. Deficity státního rozpočtu dosahovaly průměrně o asi přibližně 5,5 p. b. vyšších podílů na HDP, což jasně ukazuje na větší fiskální aktivitu za účelem řešení krize, a nakonec diskontní sazby se nacházely v průměru přibližně téměř o 3 p. b. na nižší úrovni, než za Velké deprese a to ukazuje mnohem větší snahu o dosažení zvýšené podnikatelské aktivity. V konečné řadě není ani možno zapomenout na časovou odlišnost obou krizí. U zde sledovaných zemí trvala současná krize v průměru o téměř tři a půl roku kratší dobu. Celkový přehled rozdílů mezi oběma krizemi v p. b. u jednotlivých ukazatelů je v Tabulce č. 1.

Tabulka č. 1

Celkový přehled rozdílů mezi oběma krizemi (p. b.)

Ukazatele/Země	USA	Německo	Francie	Spojené království	ČR	Průměr
Roky (abs.)	3	4	5	1	5	3,60
HDP	41	18	15	0,5	14	17,70
Průmysl	34	22	15	1	25	19,40
Vývoz	50	52	58	23	56	47,80
Dovoz	45	58	50	24	52	45,80
Nezaměstnanost	15	23	x	15	14	16,75
Inflace	10	11	9	8	4,5	8,50
Deficity	7,4	0	x	13	1,8	5,54
Dis. Sazba	2	4,5	2	2	4	2,90

Zdroj: Vlastní práce autora

Důvodů, proč byla současná krize o tolik mírnější, je několik. Mezi ty hlavní patří:

1. Krizi nepředcházela žádná velká událost, která by přerušila a překroutila hospodářský cyklus, jako to udělala 1. světová válka.
2. Státy se tentokrát na základě získaných zkušeností vyvarovaly mnoha chyb, které tehdy krizi spíše zостřovaly (deflační politika, protekcionismus).
3. Vlády všech zemí světa brzy a v mnohem větší míře zareagovali na hospodářské problémy a začaly ekonomiku stimulovat pomocí fiskálních i monetárních nástrojů.
4. Vlády většinou přijímaly taková opatření, která měla pozitivní efekt pro ně, ale neměly žádný větší dopad pro ostatní státy. Nedošlo tedy k tzv. politice „ožebrač svého souseda“ jako ve 30. letech, kde opatření jedné země zhoršilo situaci zemí ostatních.

Podíváme-li se blíže na to, jaké vládní stimuly se používaly u obou krizí, zjistíme, že země z některých opatření provedených jako reakce na Velkou hospodářskou krizi žijí dodnes. Příkladem může být zavedení základních podmínek práce v USA, nebo ve Francii, bankovní regulace, ke kterým došlo téměř ve všech zemích během Velké hospodářské krize. Dnes se ukázalo, jak byly tyto regulace důležité, což je nejpatrněji vidět u tzv. Glass-Steagallova zákona, jehož zrušení se považuje za jednu příčinu vzniku současné finanční krize.

Srovnáme-li opatření, které vyvedly země z obou krizí, je třeba říct, že ve 30. letech zemím silně pomohla devalvace vlastních měn, ať to bylo Spojené království, USA, Československo, nebo Francie. V době zlatého standardu jako reakce na odliv zlata ze země to mělo své opodstatnění. V dnešní době to již není příliš používaný nástroj, i když Polsko se i díky včasné devalvaci své měny vyhnulo ekonomickému propadu. Společným znakem je provádění silných fiskálních stimulů. Stimulace ekonomiky byla dnes mnohem silnější a začalo se s ní okamžitě. Vzhledem k tomu, že tyto stimuly byli v mnohem podobné, se dá předpokládat, že současná krize nebyla tak hluboká a dlouhá jako Velká hospodářská krize právě díky těmto stimulům. Nemůže být náhoda, že právě státem řízená zbrojní expanze před 2. světovou válkou vytáhla plně z krize většinu zemí a významně snížila nezaměstnanost, která do té doby klesala jen velmi pomalu. Že je to dáno hlavně nevhodnou konstrukcí HDP je již otázka jiná.

Z mého pohledu bych k hospodářské politice měl pár svých vlastních připomínek. Hlavní je dnes stále aktuální nebezpečí zhroutení veřejných financí. Kdyby se státy řídily radou Johna Maynarda Keynesa, který doporučoval dosahovat přebytkových, nebo minimálně vyrovnaných rozpočtů za expanze hospodářství a v době krize dosahovat deficitních kvůli stimulaci hospodářství, dnešní situace by vůbec nenastala. Dobré roky by pokrývaly ztráty z těch špatných. S tím souvisí další návrh, který se týká čistě České republiky. Vláda se zuby nehty drží jednotné daně z příjmů fyzických osob i v době krize, kdy státní rozpočet je na tom zle. Zavedením progresivního zdanění by jim umožnilo provádět stimulační politiku déle. Dále by se státy měly ještě více zaměřit na politiku zaměstnanosti, ať ještě větším uvolněním podmínek podniků, nebo i pomocí veřejných prací.

6. Závěr

Srovnání obou krizí jasně vyznělo ve prospěch současné krize, jejíž dopady nebyly zdaleka tak zdrcující jako tehdy. Zkrachovalo mnohem méně firem a bank, hospodářské poklesy nebyly tak drastické, nezaměstnanost se zvýšila jen maximálně o 5 p. b. Výjimku tvoří Španělsko, které se dodnes potýká s ohromnými hospodářskými problémy, z globálního pohledu však dopady byly menší jak z národohospodářského, podnikového, a z pohledu Německa i politického hlediska. I dopady na obyvatelstvo, které tehdy žilo až v nelidských podmínkách, byly nesrovnatelně nižší.

Třebaže tehdejší krizi zažehnaly až výdaje na zbrojení, v dnešní době naštěstí žádnou takovouhle „berličku“ nepotřebujeme. Nesmíme se však nechat zmýlit. Dnešní situace sice napovídá tomu, že ekonomiky jsou už z nejhoršího venku, ale není tomu tak zcela. Nebezpečí návratu krize je teď o to větší, že vlády již nemají ve státních rozpočtech téměř kam sáhnout, a tak by hloubka a délka krize v případě jejího návratu mohla opravdu dosáhnout nebezpečných rozměrů, nýbrž je nepravděpodobné, že by se i přesto krizi ze 30. let vyrovnala.

Je ironií osudu, že před oběma krizemi se z odborných kruhů ozývaly hlasy, že záležitosti jako ekonomická krize jsou již zažehnaným pojmem. Že se podařilo natolik zkrotit hospodářský cyklus, aby bylo dosahováno stále vyšších zisků a národních produktů. Obě krize předcházela ohromná konjunkturální expanze, která však, alespoň ke svému konci, byla uměle prodlužována pomocí zásahů státu, nebo centrální banky. Není divu, že když hospodářství dosáhla svého vrcholu, došlo ke hroucení. Je bláhové se domnívat, že by ekonomické recese mohly být někdy vymýceny, protože všechno, včetně ekonomiky, se stále vyvíjí a budou se objevovat stále nové a nové faktory, které ji budou ovlivňovat novým, dosud neznámým způsobem, a které mohou být příčinou recese nové.

Názory na ekonomické krize se v odborných ekonomických kruzích různí. Keynes navrhoval pravidelné státní zásahy do ekonomiky nejen pro řešení krizí, ale i pro dosahování vyšší výkonnosti a plné zaměstnanosti i v době expanze. Monetarista Friedman zase viděl ve státních zásazích hlavní příčinu ekonomických krizí. Zástupci tzv. rakouské školy, která se začíná v dnešní době dostávat na výsluní, odmítají jakékoliv zásahy do ekonomiky a příčiny obou krizí vidí v příliš uvolněné monetární politice. Obě krize snad už světu dokázaly, že zásahy do ekonomiky v době růstu a za účelem jeho umělého prodloužení přinášejí více škod než užítku. Umělé prodloužení akorát přinese

pocit velkého a nikdy nekončícího blahobytu, z kterého přijde kruté vystřízlivění, zatímco kdyby se ekonomika nechala v klidu řídit svými vlastními zákony, krize by sice přišla dříve, avšak nebyla tak hluboká a dlouhá. Nevidím však důvody k tomu, aby stát, nebo centrální banka ekonomice v oživení trochu nepomohly.

Velká hospodářská krize dala ekonomům mnoho zkušeností, které byly využity v krizi současné. Díky ní se vyvarovaly mnoha chyb, jejichž opakování mohlo způsobit krizi mnohem větší. A hlavně, ukázala ekonomům nástroje, jak se krizi bránit a aktivně jí řešit. Stejně tak současná krize nás vyvedla z mnoha omylů, poučila nás, jaké chyby jsme udělali od konce Velké deprese, a hlavně nám dala opět mnoho užitečných poznatků, díky kterým, doufejme, bude další obdobná krize ještě mírnější a kratší.

7. Seznam použitých zdrojů

Tištěné publikace

Československá ekonomika první republiky: výběr statistických údajů. Praha : Ústřední ústav národohospodářského výzkumu, 1991. 97 s. (Studijně rozborové a informační materiály. Informace ; č. 22).

FALTUS, Jozef. PRŮCHA, Václav. *Všeobecné hospodářské dějiny 19. a 20. století*. Vyd. 2. Praha: Oeconomica, 2003. 196 s. ISBN 80-245-0499-5

FOSTER, John Bellamy. MAGDOFF, Fred. *Velká finanční krize – příčiny a následky*. Vyd. 1. Všeň: Grimmus, 2009. 160 s. ISBN 978-80-902831-1-4

Federální statistický úřad. *Historická statistická ročenka ČSSR*. 1. vyd. Praha : SNTL - Nakladatelství technické literatury ; Bratislava : ALFA - Vydavatelstvo technickej a ekonomickej literatúry, 1985. 910 s.

KRUGMAN, Paul. *Návrat ekonomické krize*. Vyd. 1. Praha: Vyšehrad, 2009. 168 s. ISBN 978-80-7021-984-3

KLVAČOVÁ, Eva. MRÁČEK, Karel. MALÝ, Jiří. WAWROSZ, Petr. SEREGHYOVÁ, Jana. *Světová ekonomická krize: Příčiny, projevy, perspektivy*. Vyd. 1. Praha: PROFESSIONAL PUBLISHING, 2009. 101 s. ISBN 978-80-7431-012-6

LACINA, Vlatislav. SLEZÁK, Lubomír. *Státní hospodářská politika v ekonomickém vývoji první ČSR*. Vyd. 1. Praha: Historický ústav, 1994. 155 s. ISBN 80-85268-34-5.

MITCHELL, Brian R. *European historical statistics 1750~1970*. Vyd. 1. London: The Macmillan Press Ltd., 1975. 827 s.

MITCHELL, Brian R. *International historical statistics: The Americas and Australasia*. Detroit: Gale research company, 1983. 949 s. ISBN 0-8103-0520-8

OLŠOVSKÝ, Rudolf. PRŮCHA, Václav. URBANOVÁ, Zora. *Stručné dějiny světového hospodářství*. Vyd. 1. Praha: SPN, 1978. 534 s.

PRŮCHA, Václav a kol. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 - 1992, I. díl Období 1918-1945*. Vyd. 1. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2004. 580 s. ISBN 80-7239-147-X

RONDO, Cameron. *Stručné ekonomické dějiny světa*. Vyd. 1. Praha: VICTORIA PUBLISHING, a.s., 1996. 475 s. ISBN 80-85865-21-1

SMILEY, Gene. *Nový pohled na velkou hospodářskou krizi. Přehodnocení jejích příčin a následků*. Vyd. 1. Praha: Wolvers Kluwer ČR a Liberální institut, 2009. 192 s. ISBN 978-80-7357-489-5

STURMTHAL, Adolf. *Velká krise*. Praha: Družstevní práce, 1938. 411 s.

SIRŮČEK, Pavel a kol. *Hospodářské dějiny a ekonomická teorie*. Vyd. 1. Slaný: Melandrium 2007. 511 s. ISBN 978-80-86175-03

STELLNER, František a kol. *Hospodářské dějiny (16.-20. století)*. Vyd. 1. Praha: Oeconomica, 2006. 139 s. ISBN 80-245-1141-X

TOMEŠ, Zdeněk a kol. *Hospodářská politika 1900-2007*. Vyd. 1. Praha: C. H. Beck, 2008. 262 s. ISBN 978-80-7400-002-7

ŽÁK, Milan a kol. *Velká ekonomická encyklopedie*. Vyd. 2. Praha: Linde Praha, 1999. 806 s. ISBN 80-7201-172-3

ŽÍDEK, Libor. *Dějiny světového hospodářství*. Vyd. 2. rozšířené. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 400 s. ISBN 978-80-7380-184-7.

Internetové zdroje

Bank of England. *Monetary Policy Committee Decisions. Historical Interest rate voting spreadsheet*. 2011. [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.bankofengland.co.uk/monetarypolicy/mpcvoting.xls>>

Capital Professional Services, LLC. *Historical inflation*. 2011. [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <http://inflationdata.com/inflation/Inflation_Rate/HistoricalInflation.aspx>

Cevro. Liberálně konzervativní akademie. *Opatření proti krizi ve vybraných zemích*. Čtrnáctideník [online]. 2009, č. 13. [cit. 2011-03-14]. Dostupný z WWW: <http://www.google.cz/url?sa=t&source=web&cd=2&ved=0CB4QFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.cevro.cz%2Fdwn%2F210497%2F213438_D_cs_14denik_2009_13.pdf&rct=j&q=OPAT%20C5%20EN%20C3%20D%20PROTI%20KRIZI%20VE%20VYBRAN%20C3%20DCH%20ZEM%20C3%20DCH%20EU&ei=K5R-Tbmua4TssgbXh5z4Bg&usq=AFQjCNFAy0zDZgNmi-EQ9BdhEYvI5q0U4Q&cad=rja>

Česká národní banka. *Vývoj diskontní sazby ČNB v %*. [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <http://www.cnb.cz/cs/faq/faq_diskontni_historie.html>

Český statistický úřad. *Index průmyslové produkce (2005=100)*. 2010-11-22 [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB1A5/\\$File/1607100501.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB1A5/$File/1607100501.pdf)>

Český statistický úřad. *Vývoz – objemový index (2000=100)*. 2010-11-22 [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB246/\\$File/1607100901.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB246/$File/1607100901.pdf)>

Český statistický úřad. *Dovoz – objemový index (2000=100)*. 2010-11-22 [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB247/\\$File/1607100902.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB247/$File/1607100902.pdf)>

Český statistický úřad. *Harmonizovaná míra nezaměstnanosti (VŠPS)*. 2010-11-22 [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB1FE/\\$File/1607100319.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB1FE/$File/1607100319.pdf)>

Český statistický úřad. *Harmonizované indexy spotřebitelských cen, meziročně*. 2010-11-22. [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB24F/\\$File/1607101003.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB24F/$File/1607101003.pdf)>

Český statistický úřad. *Meziroční míra růstu reálného HDP*. 2010-11-22. [2011-03-14]. Dostupný z WWW: <[http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB1F0/\\$File/1607100803.pdf](http://www.czso.cz/csu/2010edicniplan.nsf/t/00002AB1F0/$File/1607100803.pdf)>

EICHENGREEN, Barry. HATTON, T. J. *Interwar unemployment in international perspective*. Dordrecht: Kluwer Academic Publishers Group, 1988. 441 s. ISBN 90-247-3696-X [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <http://books.google.cz/books?id=qK7Jn5xKGtMC&pg=PA6&lpg=PA6&dq=unemployment+rate+france+1925&source=bl&ots=tfj3CWMo4j&sig=34_vdGdwdqkT_ltwaxSTcNu3WwE&hl=cs&ei=G6BdTcLfNILLtAbB4YDrCg&sa=X&oi=book_result&ct=result&resnum=5&ved=0CEEQ6AEwBA#v=onepage&q=unemployment%20rate%20france%201925&f=false>

European Commission. Directorate-General for economic and financial affairs. *European economic forecast: Commission staff working document*. Podzim 2010. [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <http://ec.europa.eu/economy_finance/publications/european_economy/2010/pdf/ee-2010-7_en.pdf>

Eurostat. *General government deficit (-) and surplus (+)*. [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://epp.eurostat.ec.europa.eu/tgm/refreshTableAction.do?tab=table&plugin=1&pcode=teina200&language=en>>

Evropská centrální banka. *Key ECB interest rates. Deposit facility*. [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://www.ecb.int/stats/monetary/rates/html/index.en.html>>

Federal Reserve System. *Minutes of Board of Governors discount rate meetings*. 2010-11-30. [cit. 2011-03-14]. Dostupný z WWW: <<http://www.federalreserve.gov/monetarypolicy/discountrate.htm>>

iDNES. *Česká ekonomika loni rostla o 2,3 procenta. Letos na tom může být hůř*. 2011-02-15. [cit. 2011-03-14]. Dostupný z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/ceska-ekonomika-loni-rostla-o-2-3-procenta-letos-na-tom-muze-byt-hur-1ci-ekonomika.aspx?c=A110215_091018_ekonomika_fih>

NĚMCOVÁ, Veronika. MAŠEK, Jaroslav. iDNES. *Opatření proti krizi: na vládu půjde zrychlení odpisů či snížení pojištění*. 2009-02-15. [cit. 2011-03-14]. Dostupný z WWW: <http://ekonomika.idnes.cz/opatreni-proti-krizi-na-vladu-pujde-zrychleni-odpisu-ci-snizeni-pojisteni-1uj-/ekonomika.aspx?c=A090215_191221_ekonomika_vem>

Organisation for economic co-operation and development. *International trade (MEI)*. 2011-03-15. [cit. 2011-03-15]. Dostupný z WWW: <<http://stats.oecd.org/Index.aspx>>

URBÁNEK, Vladimír. *Finanční krize by mohla USA stát téměř 24 bilionu dolarů*. 2009-07-21. [cit. 2011-03-22]. Dostupný z WWW: <<http://zpravy.kurzy.cz/182272-financi-krize-by-mohla-usa-stat-temer-24-bilionu-dolaru/>>

Výzkumný ústav práce a sociálních věcí, v.v.i., oddělení knihovnickoinformačních služeb. *Protikrizová opatření ve vybraných zemích EU*. 2009. [cit. 2011-03-14]. Dostupný z WWW: <http://www.vupsv.cz/sites/File/knihovna/protikrizova_opatreni.pdf>

8. Přílohy

Příloha č. 1

Tabulka č. 2

Meziroční změna národního důchodu 1926-1936

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Československo
1926	5,91%	-0,85%	4,43%	-4,11%	-0,49%
1927	-0,11%	14,00%	-3,49%	6,93%	7,54%
1928	0,58%	1,59%	5,94%	1,61%	8,84%
1929	6,65%	-4,18%	10,49%	2,40%	2,80%
1930	-9,87%	-4,65%	-1,32%	-0,10%	-3,41%
1931	-7,74%	-10,91%	-4,25%	-5,14%	-3,39%
1932	-14,83%	-4,90%	-7,01%	-0,30%	-3,94%
1933	-1,87%	13,45%	0,50%	1,90%	-4,26%
1934	9,05%	9,98%	-2,00%	6,69%	-3,81%
1935	9,85%	15,83%	-4,34%	3,89%	-0,99%
1936	13,86%	9,73%	-1,07%	3,07%	8,17%

Zdroj: Přepočítání z Tabulky č. 4

Tabulka č. 3

Meziroční změna HDP 2004-2012

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2004	3,60%	1,20%	2,50%	3,00%	4,50%
2005	3,10%	0,80%	1,90%	2,20%	6,30%
2006	2,70%	3,40%	2,20%	2,80%	6,80%
2007	1,90%	2,70%	2,40%	2,70%	6,10%
2008	0,00%	1,00%	0,20%	-0,10%	2,50%
2009	-2,60%	-4,70%	-2,60%	-5,00%	-4,10%
2010	2,70%	3,50%	1,60%	1,80%	2,20%
2011	2,10%	2,20%	1,60%	2,20%	2,20%
2012	2,50%	2,00%	1,80%	2,50%	3,10%

Zdroj: ČSÚ (www.czso.cz); European economic forecast (ec.europa.eu); ekonomika.idnes.cz

Tabulka č. 4

Národní důchod 1925-1936

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Československo
Ukazatel	HNP	ČNP	ČNP	HNP	HDP
Ceny	1958	1913	1938	1900	1929
Jednotky	mld. USD	mil. marek	mil. marek	mil. liber	mld. Kčs
1925	179,4	46987	3840	4602	61,3
1926	190,0	46587	4010	4413	61,0
1927	189,8	53108	3870	4719	65,6
1928	190,9	53950	4100	4795	71,4
1929	203,6	51694	4530	4910	73,4
1930	183,5	49289	4470	4905	70,9
1931	169,3	43913	4280	4653	68,5
1932	144,2	41760	3980	4639	65,8
1933	141,5	47375	4000	4727	63,0
1934	154,3	52102	3920	5043	60,6
1935	169,5	60352	3750	5239	60,0
1936	193,0	66226	3710	5400	64,9

Zdroj: Mitchell, 1975, s. 889; Mitchell, 1983, s. 784-790

Příloha č. 2

Tabulka č. 5

Meziroční změna průmyslové výroby 1926-1936

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Československo
1926	5,94%	-10,29%	16,82%	-5,50%	-2,44%
1927	0,93%	27,87%	-12,80%	15,31%	15,00%
1928	2,78%	0,00%	15,60%	0,00%	7,61%
1929	11,71%	1,28%	-2,38%	2,12%	5,05%
1930	-14,52%	-12,66%	0,00%	-4,29%	-10,58%
1931	-16,04%	-18,84%	-14,63%	-6,39%	-9,68%
1932	-24,72%	-14,29%	-13,33%	-0,44%	-21,43%
1933	16,42%	12,50%	8,79%	6,56%	-4,55%
1934	8,97%	24,07%	-7,07%	9,99%	9,52%
1935	20,00%	17,91%	-4,35%	7,71%	5,80%
1936	17,65%	13,92%	7,95%	9,01%	13,70%

Zdroj: Přepočteno z Tabulky č. 7

Tabulka č. 6

Meziroční změna průmyslové výroby 2004-2009

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2004	2,43%	2,99%	1,32%	0,60%	9,67%
2005	3,31%	3,84%	0,50%	-1,19%	2,56%
2006	2,30%	5,40%	1,10%	0,50%	10,60%
2007	1,47%	5,98%	1,29%	0,30%	10,58%
2008	-2,22%	0,00%	-2,83%	-3,08%	-2,45%
2009	-9,85%	-16,29%	-12,26%	-9,93%	-13,08%

Zdroj: Přepočteno z tabulky č. 8

Tabulka č. 7

Index průmyslové výroby 1925-1936 (1937=100)

	USA (1938 = 100)	Německo	Francie	Spojené království	Československo
1925	101	68	107	69,1	82
1926	107	61	125	65,3	80
1927	108	78	109	75,3	92
1928	111	78	126	75,3	99
1929	124	79	123	76,9	104
1930	106	69	123	73,6	93
1931	89	56	105	68,9	84
1932	67	48	91	68,6	66
1933	78	54	99	73,1	63
1934	85	67	92	80,4	69
1935	102	79	88	86,6	73
1936	120	90	95	94,4	83

Zdroj: Mitchell, 1975, s. 393; Mitchell, 1983, s. 356-357

Tabulka č. 8

Index průmyslové výroby 2003-2009 (2000=100)

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2003	94,5	93,5	98,2	100,6	88,9
2004	96,8	96,3	99,5	101,2	97,5
2005	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0
2006	102,3	105,4	101,1	100,5	110,6
2007	103,8	111,7	102,4	100,8	122,3
2008	101,5	111,7	99,5	97,7	119,3
2009	91,5	93,5	87,3	88,0	103,7

Zdroj: ČSÚ (www.czso.cz)

Příloha č. 3

Tabulka č. 9

Meziroční změna vývozu 1926-1936

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Československo
1926	-2,16%	12,18%	30,43%	-16,07%	-5,12%
1927	0,82%	3,71%	-7,96%	6,94%	12,76%
1928	5,55%	11,61%	-6,46%	1,44%	5,41%
1929	2,09%	11,87%	-2,41%	-0,59%	-3,42%
1930	-26,80%	-10,75%	-14,57%	-21,57%	-14,76%
1931	-37,11%	-20,31%	-28,95%	-30,85%	-24,75%
1932	-33,70%	-40,15%	-35,26%	-8,57%	-43,78%
1933	4,25%	-15,14%	-6,25%	0,24%	-19,87%
1934	26,86%	-14,24%	-4,84%	7,19%	23,05%
1935	7,12%	2,20%	-11,85%	7,61%	9,04%
1936	7,21%	11,90%	-0,03%	4,37%	1,12%

Zdroj: Přepočítáno z tabulky č. 13

Tabulka č. 10

Meziroční změna dovozu 1926-1936

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Československo
1926	4,87%	-19,67%	35,16%	-6,06%	-13,29%
1927	-5,80%	41,37%	-10,99%	-1,85%	17,58%
1928	-1,91%	-1,30%	0,73%	-1,81%	6,94%
1929	7,31%	-4,11%	8,95%	2,09%	4,06%
1930	-30,45%	-22,53%	-9,81%	-14,50%	-24,08%
1931	-31,73%	-35,13%	-19,62%	-17,53%	-22,23%
1932	-36,67%	-30,69%	-29,37%	-18,47%	-30,87%
1933	12,52%	-9,76%	-4,62%	-3,85%	-24,92%
1934	16,42%	5,93%	-18,76%	8,30%	4,36%
1935	36,63%	-6,56%	-9,19%	3,42%	5,49%
1936	8,45%	1,73%	21,17%	12,17%	17,38%

Přepočítáno z tabulky č. 13

Tabulka č. 11

Meziroční změna vývozu 2004-2012

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2004	12,96%	9,85%	3,31%	-0,11%	24,38%
2005	10,66%	5,89%	0,50%	3,65%	9,09%
2006	14,42%	9,56%	0,40%	10,13%	16,83%
2007	10,75%	6,51%	0,00%	-11,23%	15,19%
2008	12,13%	-0,34%	-1,39%	-4,58%	6,23%
2009	-17,98%	-17,72%	-14,90%	-14,63%	-15,76%
2010	11,80%	14,70%	9,50%	5,50%	12,10%
2011	8,40%	6,60%	5,90%	8,30%	7,30%
2012	7,40%	6,70%	6,20%	8,90%	7,60%

Zdroj: Přepočteno z tabulky č. 14; European economic forecast (ec.europa.eu)

Tabulka č. 12

Meziroční změna dovozu 2004-2012

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2004	16,91%	5,77%	4,97%	3,85%	21,61%
2005	13,86%	4,61%	1,51%	4,49%	5,10%
2006	10,79%	8,90%	1,39%	9,35%	14,57%
2007	5,56%	4,21%	3,13%	-6,41%	13,50%
2008	7,49%	-0,16%	-0,47%	-6,76%	4,56%
2009	-25,86%	-11,35%	-12,98%	-15,57%	-17,28%
2010	14,10%	13,40%	8,20%	8,60%	12,00%
2011	8,00%	7,20%	5,70%	5,70%	6,30%
2012	6,90%	7,60%	5,70%	5,20%	7,00%

Zdroj: Přepočteno z tabulky č. 15; European economic forecast (ec.europa.eu)

Tabulka č. 13

Vývoz a dovoz 1925-1936

	USA (mil. USD)		Německo (mil. marek)		Francie (mil. franků)		Spojené království (mil. liber)		Československo (mil. Kčs)	
	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz	Vývoz	Dovoz
1925	5009	4292	9284	12429	45755	44095	927	1321	18821	17618
1926	4901	4501	10415	9984	59678	59598	778	1241	17857	15277
1927	4941	4240	10801	14114	54925	53050	832	1218	20135	17962
1928	5215	4159	12055	13931	51375	53436	844	1196	21224	19208
1929	5324	4463	13486	13359	50139	58221	839	1221	20499	19988
1930	3897	3104	12036	10349	42835	52511	658	1044	17474	15175
1931	2451	2119	9592	6713	30436	42206	455	861	13149	11801
1932	1625	1342	5741	4653	19705	29808	416	702	7392	8158
1933	1694	1510	4872	4199	18474	28431	417	675	5923	6125
1934	2149	1758	4178	4448	17580	23097	447	731	7288	6392
1935	2302	2402	4270	4156	15496	20974	481	756	7947	6743
1936	2468	2605	4778	4228	15492	25414	502	848	8036	7915

Zdroj: Mitchell, 1975, s. 545, 548; Mitchell, 1983, s. 494, 497; Federální statistický úřad, 1985, s. 852

Tabulka č. 14

Index vývozu 2003-2009 (2000=100)

	USA (mld. USD)	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2003	60,4	109,7	96,6	90,6	129,2
2004	68,23	120,5	99,8	90,5	160,7
2005	75,50	127,6	100,3	93,8	175,3
2006	86,39	139,8	100,7	103,3	204,8
2007	95,68	148,9	100,7	91,7	235,9
2008	107,29	148,4	99,3	87,5	250,6
2009	88,00	122,1	84,5	74,7	211,1

Zdroj: ČSÚ (www.czso.cz); OECD (stats.oecd.org)

Tabulka č. 15

Index dovozu 2003-2009 (2000=100)

	USA (mld. USD)	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2003	104,76	100,5	94,5	98,6	130,5
2004	122,48	106,3	99,2	102,4	158,7
2005	139,45	111,2	100,7	107,0	166,8
2006	154,49	121,1	102,1	117,0	191,1
2007	163,08	126,2	105,3	109,5	216,9
2008	175,30	126,0	104,8	102,1	226,8
2009	129,97	111,7	91,2	86,2	187,6

Zdroj: ČSÚ (www.czso.cz); OECD (stats.oecd.org)

Příloha č. 4

Tabulka č. 16

Míra nezaměstnanosti 1926-1936

	USA	Německo	Francie*	Francie (v tis.)	Spojené království	Československo
1926	1,80%	18,00%	3,00%	11	12,70%	x
1927	3,30%	8,80%	11,00%	47	10,60%	x
1928	4,20%	8,40%	4,00%	16	11,20%	x
1929	3,20%	13,10%	1,00%	10	11,00%	1,19%
1930	8,70%	15,30%	2,00%	13	14,60%	3,08%
1931	15,90%	23,30%	6,50%	64	21,50%	8,38%
1932	23,60%	30,10%	15,40%	301	22,50%	15,97%
1933	24,90%	26,30%	14,10%	305	21,30%	21,34%
1934	21,70%	24,90%	13,80%	368	17,70%	20,02%
1935	20,10%	8,30%	14,50%	464	16,40%	19,79%
1936	16,90%	4,60%	10,40%	470	14,30%	17,38%

*nezaměstnanost v průmyslu

Zdroj: Mitchell, 1975, s. 161, 163; Mitchell, 1983, s. 169-171; Eichengreen, 1988, s. 6 (books.google.cz); Přepočítáno z Federálního statistického úřadu, 1985, s. 833

Tabulka č. 17

Míra nezaměstnanosti 2004-2012

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2004	8,30%	9,30%	9,80%	4,70%	5,50%
2005	7,90%	9,30%	10,70%	4,80%	5,10%
2006	7,20%	9,20%	9,80%	5,40%	4,60%
2007	5,30%	8,40%	8,40%	5,30%	4,60%
2008	4,40%	7,80%	7,30%	5,60%	5,80%
2009	6,70%	9,50%	7,50%	7,60%	9,30%
2010	7,40%	9,70%	6,80%	7,80%	9,60%
2011	7,00%	9,50%	6,70%	7,90%	9,40%
2012	6,70%	9,20%	6,30%	7,80%	9,00%

Zdroj: ČSÚ (www.czso.cz); European economic forecast (ec.europa.eu)

Příloha č. 5

Tabulka č. 18

Míra inflace 1926-1936

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Československo
1926	0,94%	1,10%	30,43%	-1,87%	-1,03%
1927	-1,92%	4,35%	4,44%	-2,86%	4,17%
1928	-1,15%	3,13%	0,00%	-0,98%	1,00%
1929	0,00%	1,01%	6,38%	-0,99%	-0,99%
1930	-2,66%	-4,00%	1,00%	-4,00%	-2,00%
1931	-8,94%	-8,33%	-3,96%	-6,25%	-4,08%
1932	-10,30%	-11,36%	-9,28%	-2,22%	-2,13%
1933	-5,09%	-1,28%	-3,41%	-3,41%	-1,09%
1934	3,51%	2,60%	-3,53%	1,18%	-1,10%
1935	2,56%	1,27%	-8,54%	1,16%	3,33%
1936	1,04%	1,25%	6,67%	3,45%	1,08%

Zdroj: Historical Inflation (inflationdata.com); Přepočteno z tabulky č. 20

Tabulka č. 19

Míra inflace 2004-2012

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2004	2,68%	1,76%	2,35%	1,34%	2,50%
2005	3,39%	1,94%	1,90%	2,04%	1,63%
2006	3,24%	1,80%	1,91%	2,30%	2,10%
2007	2,85%	2,26%	1,61%	2,35%	2,94%
2008	3,85%	2,79%	3,16%	3,63%	6,28%
2009	-0,34%	0,19%	0,10%	2,12%	0,63%
2010	1,64%	1,12%	1,74%	3,20%	1,16%
2011	1,10%	1,80%	1,60%	2,60%	2,10%
2012	1,50%	2,00%	1,60%	1,40%	2,20%

Zdroj: Historical inflation (inflationdata.com); Přepočteno z tabulky č. 21; European economic forecast (ec.europa.eu)

Tabulka č. 20

Index životních nákladů 1925-1936 (1929=100)

	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
1925	91	69	107	97
1926	92	90	105	96
1927	96	94	102	100
1928	99	94	101	101
1929	100	100	100	100
1930	96	101	96	98
1931	88	97	90	94
1932	78	88	88	92
1933	77	85	85	91
1934	79	82	86	90
1935	80	75	87	93
1936	81	80	90	94

Zdroj: Mitchell, 1983, s. 745-746

Tabulka č. 21

Harmonizovaný index spotřebitelských cen 2003-2010 (2005=100)

	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2003	96,4	95,89	96,7	96,0
2004	98,1	98,14	98,0	98,4
2005	100,0	100,0	100,0	100,0
2006	101,8	101,91	102,3	102,1
2007	104,1	103,55	104,7	105,1
2008	107,0	106,82	108,5	111,7
2009	107,2	106,93	110,8	112,4

Zdroj: ČSÚ (www.czso.cz)

Příloha č. 6

Tabulka č. 22

Deficity státního rozpočtu v % národního důchodu 1926-1936

	USA	Německo	Spojené království	Československo
1926	-0,54%	2,80%	-0,54%	0,43%
1927	-0,67%	1,53%	-1,46%	-0,62%
1928	-0,57%	3,61%	-1,56%	0,16%
1929	-0,45%	2,80%	-0,67%	-0,36%
1930	-0,47%	3,57%	-0,90%	0,40%
1931	0,23%	2,94%	-0,69%	4,56%
1932	1,84%	2,33%	0,13%	2,87%
1933	1,78%	-1,22%	-0,83%	3,20%
1934	2,29%	0,00%	-0,40%	2,29%
1935	1,59%	x	-0,31%	5,07%
1936	2,23%	x	-0,15%	7,52%

Zdroj: Výpočet z tabulky č. 4 a tabulky č. 24

Tabulka č. 23

Deficity státního rozpočtu v % HDP 2004-2012

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2004	4,40%	3,80%	3,60%	3,40%	3,00%
2005	3,20%	3,30%	2,90%	3,40%	3,60%
2006	2,00%	1,60%	2,30%	2,70%	2,60%
2007	2,70%	-0,20%	2,70%	2,80%	0,70%
2008	6,40%	0,00%	3,30%	6,80%	2,70%
2009	11,20%	3,30%	7,50%	12,30%	5,90%
2010	11,30%	3,70%	7,70%	10,50%	5,20%
2011	8,90%	2,70%	6,30%	8,60%	4,60%
2012	7,90%	1,80%	5,80%	6,40%	4,20%

Zdroj: Eurostat (epp.eurostat.ec.europa.eu); European economic forecast (ec.europa.eu)

Tabulka č. 24
Státní rozpočty 1926-1936

	USA (mil. USD)			Německo (mil. marek)			Francie (mil. franků)			Spojené království (mil. liber)			Československo (mil. Kčs)		
	Výdaje	Příjmy	Saldo	Výdaje	Příjmy	Saldo	Výdaje	Příjmy	Saldo	Výdaje	Příjmy	Saldo	Výdaje	Příjmy	Saldo
1926	2930	3963	1033	6616	5313	-1303	41976	41902	-74	782	806	24	11729	11468	-261
1927	2857	4130	1273	7168	6357	-811	45869	45746	-123	774	843	69	10583	10987	404
1928	2961	4042	1081	8517	6568	-1949	44248	48177	3929	761	836	75	11019	10907	-112
1929	3127	4034	907	8187	6741	-1446	47468	64268	16800	782	815	33	10275	10540	265
1930	3320	4178	858	8392	6634	-1758	53651	50794	-2857	814	858	44	9928	9647	-281
1931	3577	3190	-387	6995	5704	-1291	53999	47944	-6055	819	851	32	12260	9133	3127
1932	4659	2006	2653	5965	4994	-971	54023	36038	17985	833	827	-6	10258	8367	1891
1933	4598	2080	2518	6270	6850	580	54945	43536	11409	770	809	39	9588	7575	2013
1934	6648	3116	3532	8221	8220	-1	49883	41070	-8813	785	805	20	8880	7492	1388
1935	6497	3801	2696	x	X	x	49868	39485	10383	829	845	16	10098	7054	3044
1936	8422	4116	4306	x	X	x	55789	38676	17113	889	897	8	12433	7554	4879
1937	7733	5294	2439	x	X	x	72759	44224	28535	909	949	40	13919	8970	4949

Zdroj: Mitchell, 1975, s. 793, 814; Mitchell, 1983, s. 700, 702, 719, 726; Federální statistický úřad, 1985, s. 831

Příloha č. 7

Tabulka č. 25

Diskontní sazba centrálních bank 1926-1936

	USA	Německo	Francie	Spojené království	Československo
1926	3,84%	6,74%	6,58%	5,00%	5,93%
1927	3,79%	5,83%	5,23%	4,65%	5,09%
1928	4,50%	7,00%	3,53%	4,50%	5,00%
1929	5,16%	7,10%	3,50%	5,50%	5,00%
1930	3,04%	4,93%	2,71%	3,42%	4,46%
1931	2,12%	6,86%	2,11%	3,93%	4,77%
1932	2,81%	5,21%	2,50%	3,01%	5,15%
1933	2,56%	4,00%	2,50%	2,00%	3,57%
1934	1,54%	4,00%	2,66%	2,00%	3,50%
1935	1,50%	4,00%	3,48%	2,00%	3,50%
1936	1,50%	4,00%	3,67%	2,00%	3,00%

Zdroj: Československá ekonomika první republiky, 1991, s. 82

Tabulka č. 26

Diskontní sazba centrálních bank 2004-2011

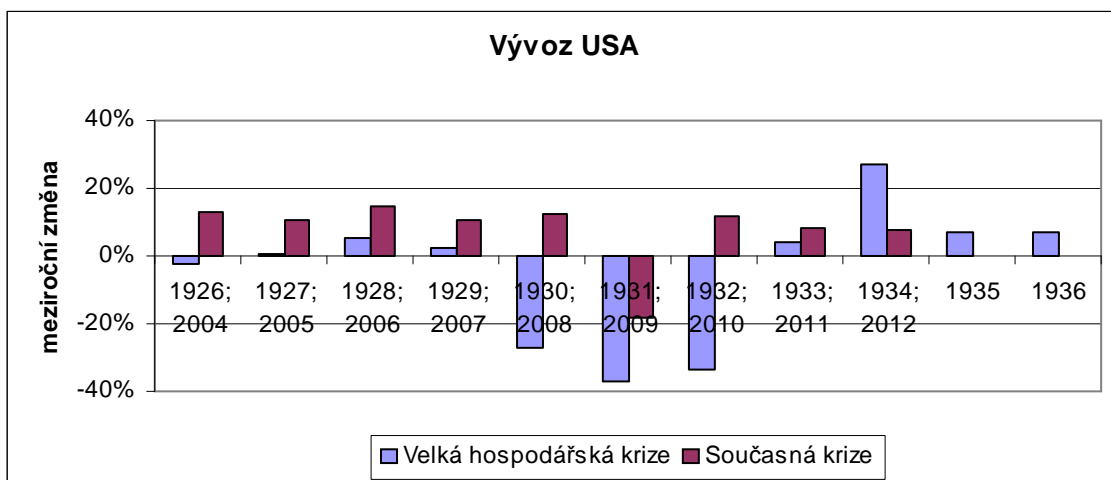
	USA	Německo	Francie	Spojené království	Česká republika
2004	3,25%	1,00%	1,00%	4,75%	1,50%
2005	5,25%	1,25%	1,25%	4,50%	1,00%
2006	6,25%	2,50%	2,50%	5,00%	1,50%
2007	4,75%	3,00%	3,00%	5,50%	2,50%
2008	0,50%	2,00%	2,00%	2,00%	1,25%
2009	0,50%	0,25%	0,25%	0,50%	0,25%
2010	0,75%	0,25%	0,25%	0,50%	0,25%
2011	0,75%	0,25%	0,25%	0,50%	0,25%

Zdroj: Federální rezervní systém (www.federalreserve.gov);
Evropská centrální banka (www.ecb.eu); Bank of England
(www.bankofengland.co.uk); ČNB (www.cnb.cz)

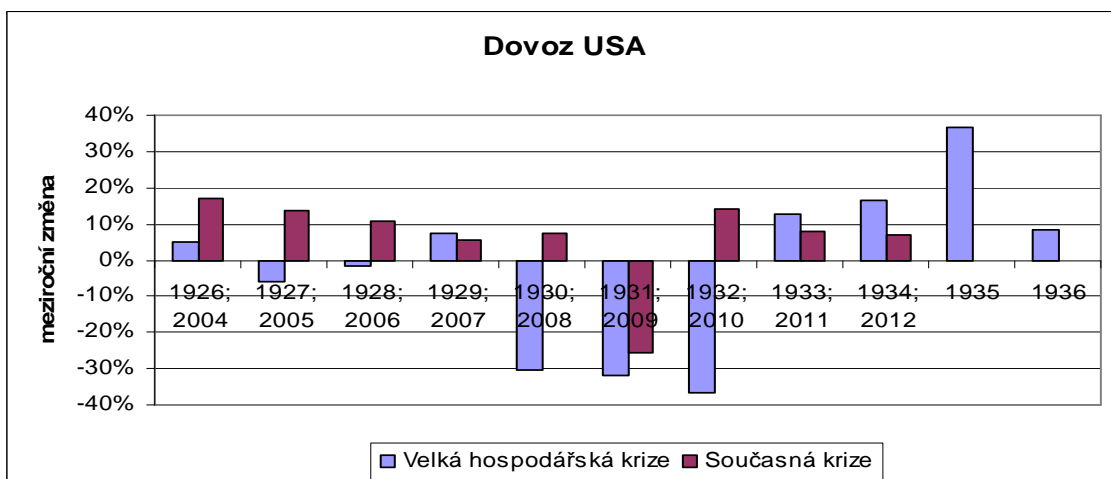
Příloha č. 8

Graf č. 38

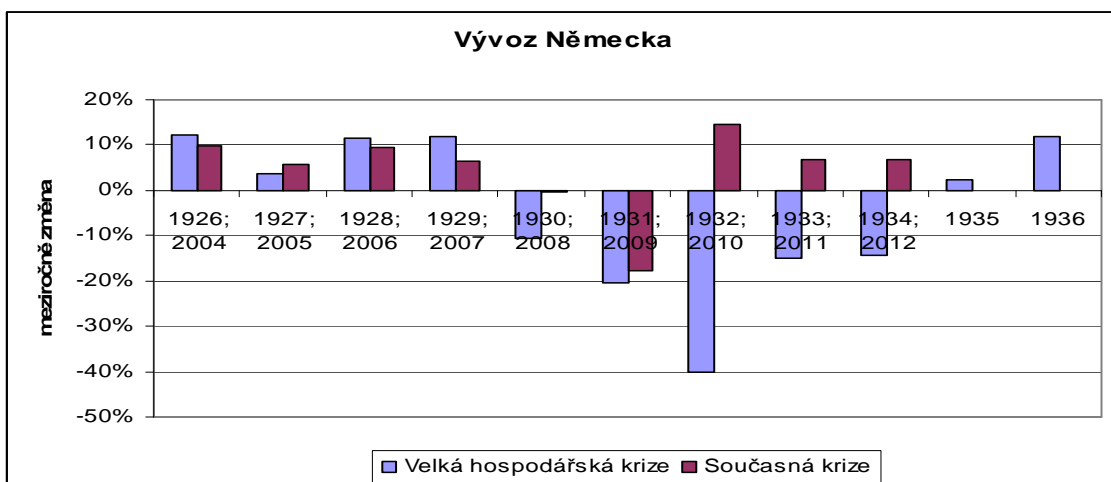
Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

Graf č. 39

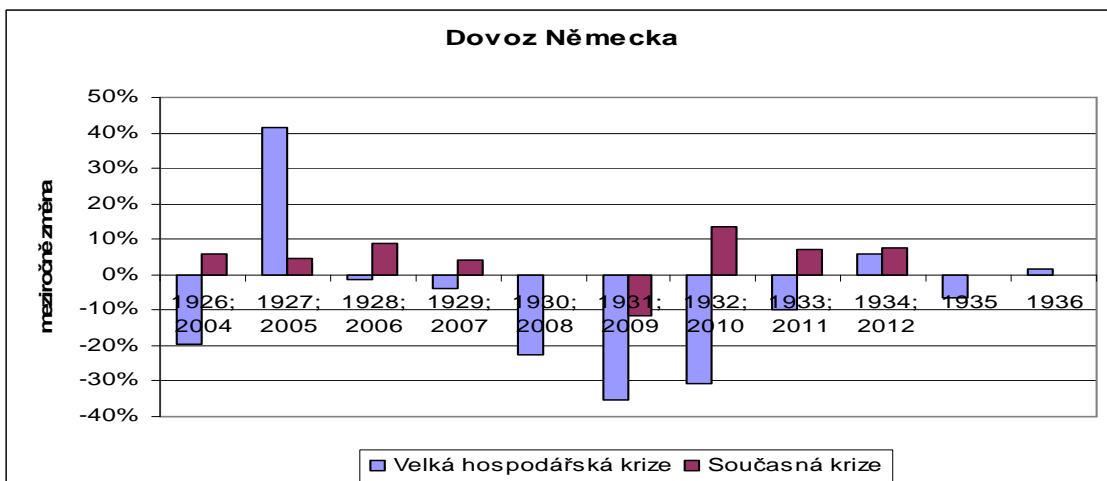
Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

Graf č. 40

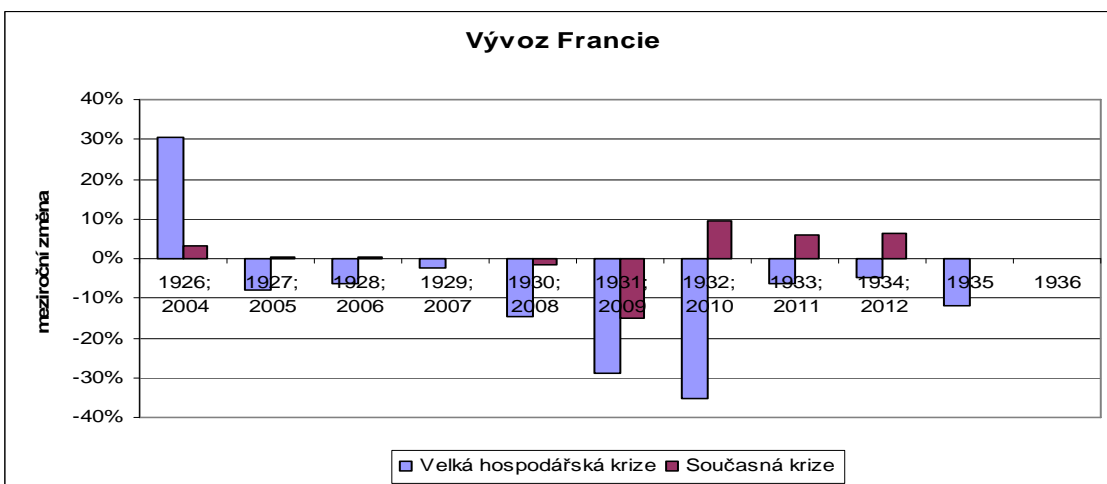
Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

Graf č. 41

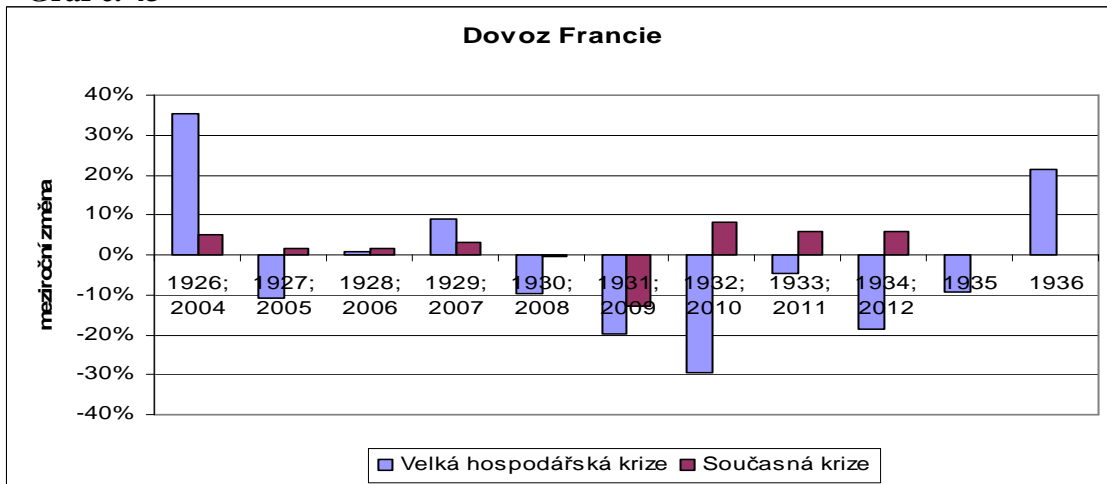
Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

Graf č. 42

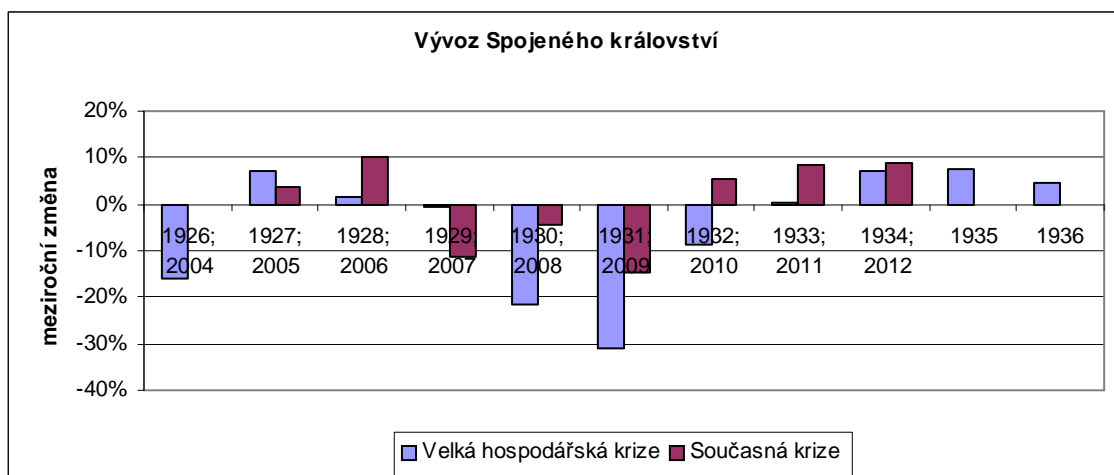
Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

Graf č. 43

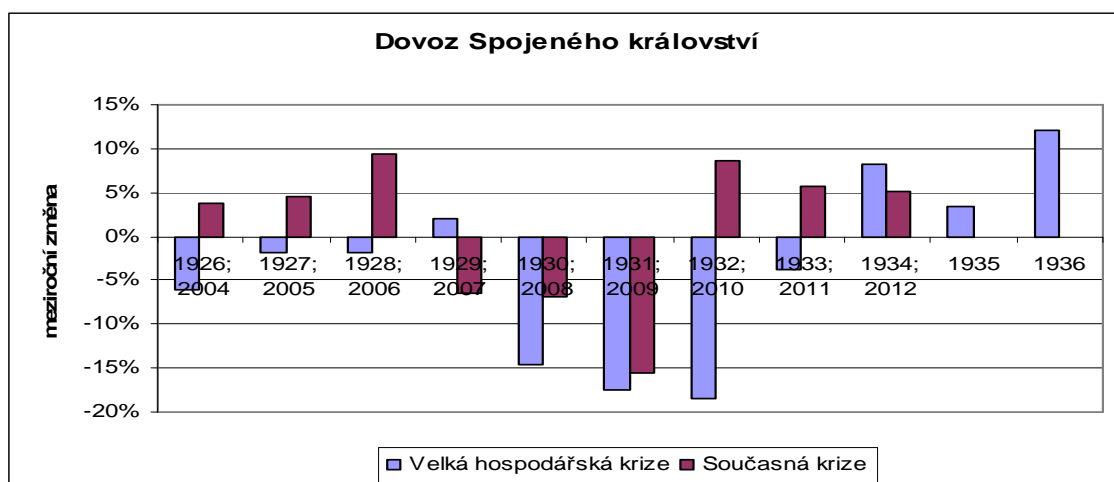
Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

Graf č. 44

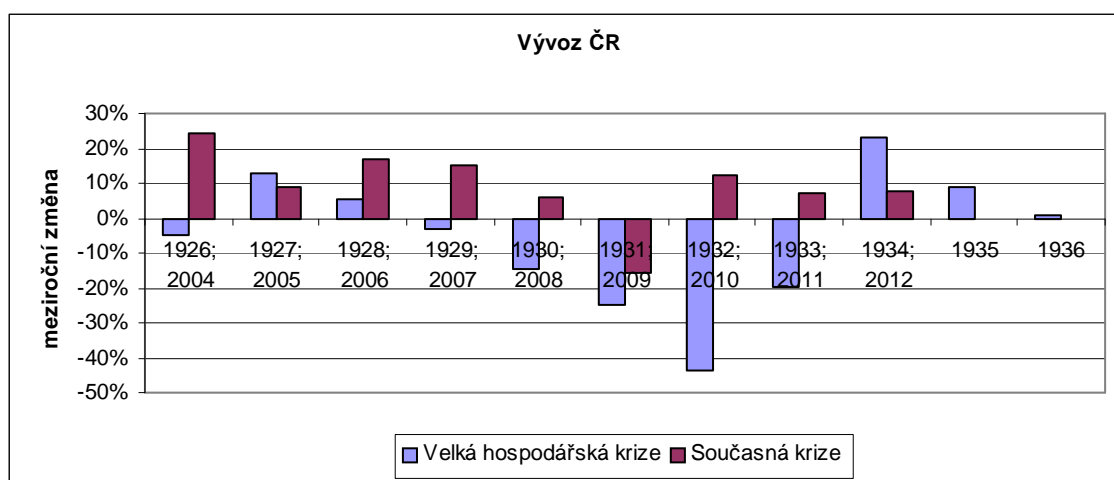
Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

Graf č. 45

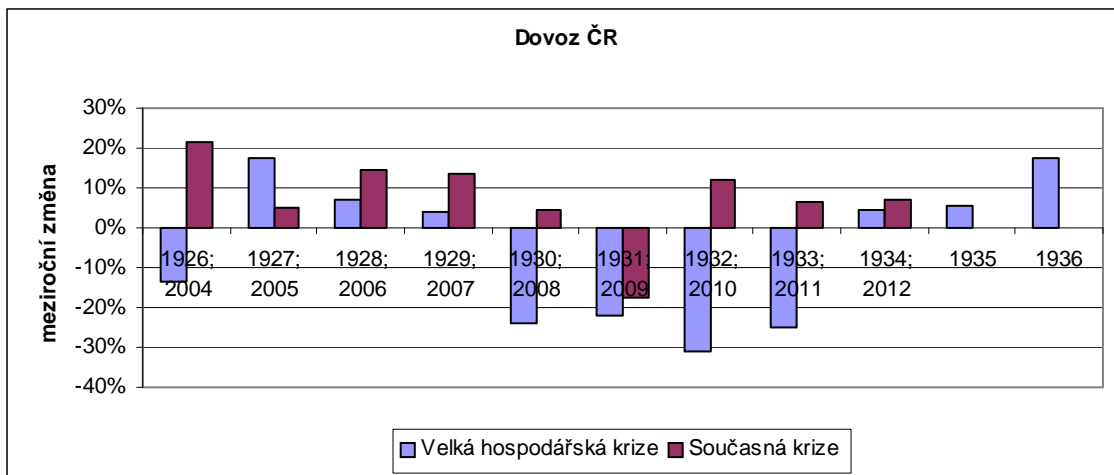
Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

Graf č. 46

Zdroj: Tabulky v příloze č. 3

Graf č. 47

Zdroj: Tabulky v příloze č. 3